

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Leipäjonosta yhteiseen pöytään

Tapaustutkimus Vantaan Yhteinen pöytä -hankkeesta

Helsingin yliopisto
Kotitalousopettajan koulutus
Pro gradu -tutkielma 40 op
Kotitaloustiede
Maaliskuu 2019
Hanna Larjavaara

Ohjaaja: Mari Niva

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Kasvatustieteellinen tiedekunta		
Tekijä - Författare - Author Hanna Larjavaara		
Työn nimi - Arbetets titel Leipäjonosta yhteiseen pöytään. Tapaustutkimus Vantaan Yhteinen pöytä -hankkeesta.		
Title From a breadline to a common table. A case study of Common table -project in Vantaa.		
Oppiaine - Läroämne - Subject Kotitaloustiede		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -tutkielma / Mari Niva	Aika - Datum - Month and year 3/2019	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 72 s + 1 liites.
Tiivistelmä - Referat – Abstract <p>Yhdessä syömistä on tutkittu paljon eri näkökulmista ja sen hyödyistä ollaan laajasti yhtä mieltä. Hävikkiruoan käyttö osana ruoka-apua ja perinteisestä leipäjonosta poikkeavat, osallistavat toimintamuodot ovat puolestaan herättäneet paljon keskustelua ja eriäviä mielipiteitä. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella ja kuvata tätä ristiriitaista kenttää yhden tapauksen kautta ja tuoda kuuluviin ruoka-apua vastaanottavien ääni ja näkökulma. Tavoitteena on selvittää, millainen rooli ja merkitys yhdessä syömisellä (kommenssaalisuus) ja hävikkiruoalla on ruoka-avun kontekstissa, ja kuinka Vantaan kaupungin ja seurakuntayhtymän ruoka-aputoimintaa toteuttavassa Yhteisessä pöydässä ruokailevat ne kokevat. Lisäksi tarkastellaan Yhteisen pöydän asiakkaan ja vapaaehtoisen näkökulmista, voiko Yhteisen pöydän tarjoama toiminta vahvistaa yhteisöllisyyttä ja kehittää heidän sosiaalista pääomaansa.</p> <p>Työ oli laadullinen tapaustutkimus ja aihetta lähestyttiin etnografisen tutkimusotteen avulla. Tutkimuksen aineisto koostui osallistuvasta havainnoinnista ja sen myötä syntyneestä havainnointipäiväkirjasta, 57 kyselylomakevastauksesta, viidestä litteroidusta yksilöhaastattelusta ja yhdeksän henkilön ryhmähaastattelusta. Lisäksi tehtiin kolme tapausta taustoittavaa haastattelua. Aineisto analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin avulla.</p> <p>Keskeinen tulos oli, että yhdessä syömistä ja Yhteisen pöydän tarjoamien hävikkiruokaloisten kaltaisia yhteisöllisiä ruokahetkiä pidettiin toivottavina tapoina järjestää ruoka-apua. Ruoka-vun monimuotoisuus nähtiin kuitenkin myös tarpeellisena, jotta kaikenlaiset avuntarvitsijat tavoitettaisiin. Tuloksista kävi ilmi, että erityisesti yhdessä syömisessä tarjoamat sosiaaliset kontaktit ja yhteys muiden ihmisten kanssa olivat kävijöille tärkeitä, mutta myös ruokakassan muodossa saadun ruoka-avun merkitys oli osalle kävijöistä suuri. Toiminta koettiin yhteisöllisyyttä lisäävänä ja hävikkiruoan käyttö koettiin positiivisena asiana niin lounailla kävijöiden kuin vapaaehtoisina toimivien mielestä. Yhteisöllisyyttä kehittävä ruoka-apu voi auttaa vähentämään eriarvoistumista ja lisätä sen piirissä olevien sosiaalista pääomaa.</p>		
Avainsanat - Nyckelord Kommenssaalisuus, ruoka-apu, ruokahävikki, yhteisöllisyys, sosiaalinen pääoma		
Keywords Commensality, food aid, food waste, communality, social capital		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet)		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Educational Sciences		
Tekijä - Författare - Author Hanna Larjavaara		
Työn nimi - Arbetets titel Leipäjonosta yhteiseen pöytään. Tapaustutkimus Vantaan Yhteinen pöytä -toiminnasta.		
Title From a breadline to a common table. A case study of Common table -project in Vantaa.		
Oppiaine - Läroämne - Subject		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Master's Thesis / Mari Niva	Aika - Datum - Month and year 3/2019	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 72 pp. + 1 appendices
Tiivistelmä - Referat - Abstract <p>Commensality has been studied from many different perspectives and there is broad agreement on its benefits. The use of food waste as part of food aid and participatory forms of activity that differ from the traditional bread lines has, in turn, raised a lot of discussion and divergent opinions. The aim of this study is to review and describe this contradictory field through one case and to include the voice and perspective of food aid recipients. The purpose of this study is to examine the role and importance of eating together (commensality) and food waste in the context of food aid, and how individuals experience them at the Common Table. In addition, this study scrutinized whether the Common table can strengthen community spirit and develop social capital among the customers and volunteers.</p> <p>The study was a qualitative case study and the subject was approached by ethnographic method. The material of the study consisted of participatory observation and the resulting diary record, 57 questionnaire replies, five transcribed individual interviews, and a group interview of nine persons. In addition, three interviews were conducted to create the background information of the case. The material was analyzed by qualitative content analysis.</p> <p>The main result of this work was that eating together and communal meals like lunches offered by the Common table were regarded as desirable ways of organizing food aid. However, the diversity of food aid activities was also seen necessary in order to reach all kinds of people in need. The results showed that the social contacts and connections with other people offered by commensality were important for the visitors. The food aid bag was also important to some of the visitors. Both the lunch eaters and volunteers saw that the Common strengthens communality and thought that using food waste as a resource for food aid is a positive thing. Community-oriented food aid can help to reduce inequality and increase the social capital among those in the community.</p>		
Avainsanat - Nyckelord Kommensalisuus, ruoka-apu, ruokahävikki, yhteisöllisyys, sosiaalinen pääoma		
Keywords Commensality, food aid, food waste, communality, social capital		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsinki University Library – Helda / E-thesis (theses)		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Sisällys

1	JOHDANTO.....	1
2	HILJAISTEN SELKIEN JONO - RUOKA-APU SUOMESSA	4
3	YHDESSÄ SYÖMINEN IHMISYYDEN YTIMESSÄ.....	9
4	YHTEISÖLLISYYS JA SOSIAALINEN PÄÄOMA.....	13
5	OSALLISUUTTA HÄVIKKIKUORMASSA – TAPAUKSEN KUVAUS	18
6	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	24
7	TUTKIMUSMENETELMÄT, AINEISTOT JA ANALYYSI	26
	7.1 Tapaustutkimus	26
	7.2 Aineiston tuottaminen etnografisin keinoin	28
	7.3 Aineisto.....	30
	7.4 Laadullinen sisällönanalyysi.....	36
8	TULOKSET	40
	8.1 Yhteinen pöytä ja yhdessä syöminen.....	41
	8.2 Ruoka-apu	44
	8.3 Minä ja muut	46
	8.4 Hävikkiruoka	50
	8.5 Kirkon ja uskonnon rooli.....	51
	8.6 Yhteenvetoa	52
9	LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	57
10	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTAA	60
	LÄHTEET.....	63
	LIITTEET.....	73

1 Johdanto

”More effective than flags or red carpets which merely say welcome, food actually delivers good fellowship” (Douglas, 2003, s. 12).

Ruon jakamisen on kautta aikojen nähty lisäävän yhteenkuuluvuuden ja toveruuden tunnetta, kuten muun muassa antropologi Mary Douglas on todennut. Yhdessä syöminen antaa myös paljon muuta, sillä aterian jakaminen muodossa tai toisessa on universaali, ihmisyyden ytimeen liittyvä tapa. Sen avulla voimme esimerkiksi ilmaista ryhmään kuulumista ja määrittää rajoja meidän ja muiden välillä (Fischler, 1988, s. 275). Lupton (2005, s. 317) toteaa, että ruoan ja ruokailun avulla voidaan merkitä eroja sosiaaliluokkien, maantieteellisten alueiden, kansakuntien, kulttuurien, sukupuolten, elämänvaiheiden ja uskontojen välillä.

Yhteiset ateriat kuuluvat uskonnollisiin riitteihin ja perinteisiin, niillä juhlistetaan häitä ja hautajaisia sekä vahvistetaan sopimuksia ja perhesiteitä. Ne myös rytmittävät päivää ja erottavat vuodenajat. Yhteisillä aterioilla opimme tunnistamaan ja muistamaan kulttuuriperimäämme sekä omaksumme juhlaperinteen ja ruokakulttuurin. Lisäksi ruokailuun liittyvät tabut ja muut ruokakulttuuria säätelevät järjestelmät tulevat tutuiksi vain muiden yhteisön jäsenten kanssa syömällä. (Knuutila, 2006, s. 241–242.)

Yhdessä syöminen siis rakentaa omaa identiteettiä ja toimii eräänlaisena kiinnittymispintana yhteisöön ja yhteiskuntaan. Yhteisten aterioiden merkitystä selvittäneissä tutkimuksissa on todettu niiden lisäävän myös fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia etenkin perheaterioita syöville lapsilla ja nuorilla (ks. Fischler, 2011; Pliner & Bell, 2009; Mure, Konu, Kivimäki, Koivisto, & Joronen, 2014; Mattila, Erkkola & Konu, 2016; Suggs, Della Bella, Rangelov & Marques-Vidal, 2018). Yhdessä syöminen onkin noussut viime vuosina tärkeäksi teemaksi niin ruokakasvatuksessa kuin laajemminkin koko suomalaisessa yhteiskunnassa. Myös erilaiset yhteisöllisyyttä korostavat yhdessä syömisen tapahtumat ovat lisääntyneet ja yhdistäneet tuttuja ja tuntemattomia uusilla tavoilla (ks. esim. Syödään yhdessä, teemavuoden [www-sivut](#); Illallinen taivaan alla, Yhteismaa ry:n [www-sivut](#)). Voidaan kuitenkin pohtia, keitä nämä julkisuudessa huomiota saaneet tapahtumat yhdistävät, ja millaisia rajoja ja erotteluja ne luovat. Onko niin, että tapahtumiin osallistuvat enimmäkseen he, jotka jo muutenkin syövät yhdessä muiden kanssa? Osallistuuko näihin hilpeisiin kansanjuhliin yksinäisiä ja vähäosaisia, eli ihmisiä, joilla ei yhdessä syömisestä mahdollisuutta ole, ja joille yhdessä syömisestä voisi erityisesti olla hyötyä?

Jos yhdessä syömisen tarjoamaa mahdollisuutta luoda ja vahvistaa sosiaalisia siteitä ja kiinnittyä yhteiskuntaan ei ole, jää ihminen paitsi tärkeästä voimavarasta. Siksi onkin tärkeää löytää keinoja, joiden avulla tavoitettaisiin myös heitä, jotka syystä tai toisesta eivät ole päässeet tai hakeutuneet arjessaan yhteisöllisen syömisen pariin.

Eräs tällainen jaetun aterian äärellä matalan kynnyksen kohtaamista mahdollistava toimintamuoto on Vantaan kaupungin ja seurakuntayhtymän Yhteinen pöytä. Se pyrkii toiminnallaan tarjoamaan kaikille mahdollisuuden kohtaamiseen aterian äärellä ilman vaatimuksia tai kysymyksiä. Yhteisen pöydän toiminnalla pyritään vaikuttamaan moniin epäkohtiin. Toiminnan tarkoitus on jakaa ruoka-apua vähävaraisille sekä hyödyntää ruoka, joka muuten menisi hävikkiin. Ilmaisten tai hyvin edullisten yhteisölounaiden avulla tuodaan yhteen erilaisia ihmisiä, torjutaan yksinäisyyttä ja kehitetään yhteisöllisyyttä. Tavoitteena on luoda vaihtoehtoja leipäjonoille, ja kehittää ruoka-avulle inhimillisempiä muotoja unohtamatta kuitenkaan perinteistä ruoanjakoa. Lisäksi hävikkiruoan logistiikka luo työmahdollisuuksia ja urapolkuja vaikeasti työllistyville. Tämän lisäksi Yhteisen pöydän toiminnassa on mukana paljon vapaaehtoisia, joille toiminta tarjoaa mielekästä tekemistä. (Kuisma, 2.5.2018)

Perinteisestä ruoka-avusta ja ruokapankkitoiminnasta poikkeavaa Yhteisessä pöydässä on nimenomaan yhteisöruokailujen järjestäminen, eli yhdessä syöminen. Yhdessä syömiseen ja hävikkiruokaan liittyvät kysymykset ovat olleet kiinnostuksen kohteinani koko opiskeluajan, ja Yhteisen pöydän toiminnassa ne yhdistyvät minulle entuudestaan tuntemattomalla tavalla. Oman kiinnostavan lisänsä työhön tuo keskustelu kyseisen toiminnan oikeutuksesta suhteessa hyvinvointivaltion toimintaan. Vuoden 2018 aikana julkisuudessa käytiin vilkasta keskustelua ruoka-avun muodoista ja uudistuksista. Keskustelussa viitattiin Yhteiseen pöytään useissa eri yhteyksissä ja eri sävyissä (esim. Peiponen, 2018; A-studio 24.4.20018; Laihiala & Mattila-Aalto, 2018.) Ruoka-apua on mm. arvoستeltu hyvinvointivaltion häpeäpilkkuna, ja hävikkiruoan jakamista köyhien käyttämisenä yritysten jätehuoltosäästönä. Ruoka-avusta on pelätty tulevan vastikkeellista, vaikka toisaalta ruoka-avulta toivotaan osallistavuutta pelkän ruoan jakamisen sijaan. (Ks. luku 2.)

Tässä pro gradu -tutkielmassani pohdin, millainen rooli ja merkitys yhdessä syömisellä ja hävikkiruoalla on ruoka-avun kontekstissa ja kuinka Yhteisessä pöydässä ruokailevat ne kokevat. Lisäksi tarkastelen Yhteisen pöydän asiakkaan ja vapaaehtoisen näkökulmista, voiko Yhteinen pöytä vahvistaa yhteisöllisyyttä ja kehittää sosiaalista pääomaa.

Tämän monitahoisen ja ristiriitaisenkin kentän tutkimiseksi päädyin valitsemaan tutkimusotteekseni laadullisen tapaustutkimuksen. Lähestyn aihetta etnografisen tutkimusotteen avulla. Pyrin rakentamaan kuvaa tutkittavasta ilmiöstä sekä omien havaintojeni että tapaamieni ihmisten havaintojen ja näkemysten kautta. Siksi tutkimusaineisto on tuotettu etnografisin keinoin, havainnoimalla sekä kysymällä haastatellen ja avoimia kysymyksiä sisältäneen kysymyslomakkeen avulla.

2 Hiljaisten selkien jono - ruoka-apu Suomessa

Suomalaista ruoka-apua symboloivaan kuvastoon kuuluu keskeisesti kuva leipäjonossa seisovien hiljaisten ihmisten selistä. Leipäjono, tai toiselta nimeltään ruokajono, on populaari termi hyväntekeväisyyteen perustuvalla ruoka-avulle, jolla tarkoitetaan laajemmin monen toimijan erilaisissa muodoissa tuottamaa ruoka-apua. Varsinaisten leipäjonojen lisäksi ruoka-apua annetaan mm. seurakuntien ja kansalaisjärjestöjen toimesta erilaisissa soppakeittiöissä tai yhteisruokailuissa, joissa paikoin myös valmistetaan ruokaa yhdessä. Vaikka ruoka-apu ei Suomessa ole valtion järjestämää tai rahoittamaa, osallistuu valtio epäsuorasti sen ylläpitämiseen tukemalla ruoka-aputoimijoiden toimintaa esimerkiksi järjestöavustuksilla, Raha-automaattiyhdistyksen toiminta-avustuksilla ja EU:n ruoka-apuohjelman kautta. (Ohisalo, 2017, s. 29–32.)

Ruoka-apu ei liity vain taloudellisiin ongelmiin. Suomalaiseen köyhyyteen ja suomalaisten vähäosaisten elämään perehtyneen Ohisalon (2017) tutkimus osoittaa, että ruoka-avussa käyvien hyvinvointia vähentävät taloudellisten huolien lisäksi monet eri tekijät kuten yksinäisyys, huono terveydentila, asunnottomuus tai päihteiden käyttö. Usein nämä tekijät kasautuvat samoille ihmisille. Ohisalon mukaan ruoka-apu poistaa nälän, mutta koska nälkä tulee aina takaisin, tulisi pureutua erityisesti huono-osaisuutta aiheuttaviin rakenteisiin.

Avustusruoan jakelu on yleinen ilmiö erityisesti matalan sosiaaliturvan maissa kuten Yhdysvalloissa. Varsinainen ruokapankkitoiminta alkoi 1960-luvulla Yhdysvalloista, josta se levisi Eurooppaan ja sitä kautta myös Suomeen. Muunlainen, esimerkiksi Pelastusarmeijan toteuttama ruoanjakelutoiminta alkoi Euroopassa jo 1800-luvulla ja saapui Suomeen 1890-luvulla. (Ohisalo, 2013, s. 147.) Caraher ja Cavicchi (2014, s. 2) toteavat, että vaikka hädänalaisille on kautta aikain annettu ruoka-apua, useimmiten kirkon tai muiden uskonnollisten järjestöjen toimesta, on ruoka-apu totuttu näkemään kuitenkin lyhytaikaisena kriisiapuna tai humanitaarisena apuna useimmiten kehittyvissä maissa, esimerkiksi akuuteissa luonnonkatastrofeissa ja sodissa. Ruokapankkien ja ruoka-apua tarvitsevien määrä on kuitenkin myös länsimaissa viimeisen kymmenen vuoden aikana kasvanut ja ilmiö on muuttanut muotoaan. Tällä Caraher ja Cavicchi (2014, s. 5) tarkoittavat sitä, että nykyään ruokapankkien toiminta perustuu yhä useammin ruokahävikkiin ja että ”uusi köyhyys” on laajentanut ruoka-avun tarvisijoiden joukkoa myös työssäkäyviin. ”Uudella köyhyydellä” tai ”uusilla köyhillä” tarkoitetaan aiemmin hyvin toimeen tulleen keskiluokkaan kuuluvaa väestönosaa, jonka elintaso romahti vuosina 2008–2010 finanssikriisin myötä (Hebinck, Galli, Arcuri, Garrol, O’Connor & Oostindie, 2018,

s. 400). Elintarvikkeiden kohonneet hinnat ja sosiaaliturvan heikennykset ovat aiheuttaneet sen, että pienipalkkaisten työtä tekevien rahat eivät riitä enää riittävään ruokaan määrällisesti tai laadullisesti. Siten myös rikkaampien maiden kyky vastata Yhdistyneiden kansakuntien oikeus ruokaan -periaatteeseen (right to food) joutuu kriittisen tarkastelun kohteeksi monien työssäkäyvienkin joutuessa turvautumaan ruoka-apuun. (Caraher & Cavicchi, 2014, s. 8; Ohisalo 2017, s. 28.)

Ohisalon (2014, s. 12) mukaan ruoka-avusta tuli Suomessa arkipäivää 1990-luvun lammassa, jolloin leipäjonot ilmestyivät katukuvaan. Tuolloin Suomen evankelis-luterilainen kirkko perusti ruokapankkeja ja alkoi jakaa pääasiassa EU:n tukemaa ruoka-apua, joka vastasi nopeasti kasvaneen massatyöttömyyden ja sosiaaliturvaetuuksien karsimisen jättämään tarpeeseen. Lyhytaikaiseksi tarkoitettu avustusmuoto on kuitenkin vakiintunut pysyväksi ilmiöksi, jolla edelleen ja yhä enemmän täydennetään yhteiskunnan tarjoamaa toimeentuloturvaa ja palveluita. Ruoka-avun saajien määrää on vaikeata tarkasti arvioida, sillä kuten Ohisalo (2017, s. 14) toteaa, ruoka-avun kenttää ei säädellä, arvioida eikä mitata. Ohisalo ym. (2013, s. 37–38) ovat arvioineet, että noin 20 000 ihmistä saa leipäjonoista ruokaa viikoittain, ja sitä jakavat sadat eri toimijat ympäri maata. Ruoka-apua jakaville toimijoille tehdyn kyselyn mukaan vuosittain ruoka-apua haettiin arviolta 1,7 miljoonaa kertaa, joista 1,2 miljoonaa säännöllisten kävijöiden tekeminä (Emt.). Euroopan mittakaavassa ruoka-avun kasvava tarve on lisännyt myös ruokapankkien ja niitä hyödyntävien asiakkaiden määrää nopeasti. Vuonna 2016 Federation of European Food Banks (FEBA) muodostui 326 ruokapankista, jotka toimivat 23 jäsenvaltiossa jakaen ruokaa 6,1 miljoonalle ihmiselle, kun vuonna 2010 ruokapankkien asiakkaina oli vastaavasti 1,1 miljoonaa ihmistä. (Hebinck ym., 2018, s. 399.)

Ohisalon (2017, s. 31) mukaan ruoka-avun jako tapahtuu suurilta osin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien, muiden uskonnollisten yhteisöjen tai tausta-aatteeltaan hengellisten toimijoiden sekä järjestöjen, kuten työttömien yhdistysten sekä lukuisien pienten omatoimiryhmien kautta. Anna-Sofia Salonen (2016) tutki väitöskirjassaan ruoka-apua saavien kokemuksia uskonnollissävytteisten järjestöjen jakamasta ruoka-avusta ja siihen liittyvistä jännitteistä. Kirkolla on pitkät perinteet hyväntekeväisyystyön ja ruoka-avun kentällä, ja kirkon periaatteet heikoimpien auttamisesta ovat myös vaikuttanut sosiaaliturvan ja hyvinvointivaltion periaatteiden syntyyn. Vaikka suomalainen yhteiskunta on sekulaari ja uskonto pyritään pitämään erillään myös ruoka-avun jakamisen käytännöistä, voi uskonnollisille yhteisöille ruoka-avun jakaminen toimia joissain tapauksissa myös keinona sanan levittämiseen, ja äärimmäisissä tapauksissa se voi olla jopa

ruoka-avun saamisen ehto. Salosen tutkimuksessa ruoka-avun vastaanottajien suhtautuminen uskonnon roolia kohtaan toiminnassa oli joko positiivista tai neutraalia riippumatta siitä, oliko heillä itsellään uskonnollista taustaa vai ei. Vastustus ilmeni lähinnä epäsuorasti huumorin tai välinpitämättömyyden kautta. Keskeistä ruoka-avun vastaanottajille oli vapaus itse määritellä uskonnolliseen toimintaan osallistumisen aste. (Salonen, 2016, s. 42.)

Hänninen (2008, s. 215) kritisoi ruokapankkien toimintaa pohjoismaisen hyvinvoinnin ehtoksen vastaisena, ja toteaa ruokapankkien toimivan markkinoiden jatkeena jakelemalla myytäväksi kelpaamatonta ruokaa. Caraher ja Cavicchi (2014, s. 4) toteavat, että yrityksille hävikkiruoan lahjoittaminen on keino täyttää yhteiskuntavastuullisia vaatimuksia ja säästää kuluja jätteiden käsittelyssä. Silvasti (2008, s. 251–256) kritisoi voimakkaasti ruokapankkien roolia, ja toteaa että ”ruokapankeilla ei ole, eikä voi olla sijaa elintarvikejärjestelmässä”. Silvasti perustelee kantaansa sillä, että elintarvikejärjestelmä toimii markkinoilla, kun taas ruokapankit ovat markkinoiden ulkopuolista hyväntekeväisyyttä. Heikko-osaisten auttaminen tulisi Silvastin mielestä hoitaa hyvinvointivaltion sosiaalipoliittisin keinoin, ja tässä on epäonnistuttu. Hänen mielestään riskinä on, että ruokapankkitoiminta ajautuu markkinatoimijoiden käsiin, kunhan se on ensin vapaaehtoisten toimesta organisoitu ja saatu toimimaan.

Silvasti (2008, s. 251–256) esittää huolensa siitä, että mikäli ruokaturvan annetaan muuttua yksityiseksi liikesuhteeksi, jossa hävikkiruoalla on keskeinen rooli, se synnyttää määrällisesti ja laadullisesti poikkeavia luokkaperustaisia ruokavalioita. Myös Caraher ja Cavicchi (2014, s. 5) kiinnittävät huomiota ruoka-avun ravitsemukselliseen tasoon. Kun saatavaan hävikkiin ei voi vaikuttaa, on vaikeata koota ravitsemuksellisesti korkeatasoisia avustuspakkauksia. USA:n ruokapankkien toimintakulttuuria ja vaikutusmahdollisuuksia tutkineet Campbell, Ross ja Webb (2013) totesivat, että valtaosa USA:n ruokapankeista kiinnitti tai pyrki kiinnittämään huomiota ruoka-avun ravitsemukselliseen laatuun, ja osa ruokapankeista oli laatinut ravitsemuksellisia linjauksia ja toimintaperiaatteita. Vaikka liikalihavuuden ja ruokaköyhyyden samanaikaisuus kuulostaa paradoksaaliselta, on niiden yhteys todettu. Yritysten lahjoittaman ruoan ravitsemukselliseen laatuun oli tutkimuksen mukaan vaikea vaikuttaa, ja epäterveellisistä elintarvikkeista kieltäytymisen saattoi aiheuttaa sen, että yritys lopetti kaiken ruoan lahjoittamisen. (Emt.)

Hänninen (2008) kritisoi ruokapankkien toimintaa, koska hänen mukaansa ne eivät tarjoa ihmisille mahdollisuutta vastapalveluun tai vastalahjaan saamastaan palvelusta tai avusta. Myös Ohisalo (2017, s. 36–37) viittaa lahjan problematiikkaan ja vastikkeetta

annetun ruoan muodostamaan valtasuhteeseen. Hän toteaa leipäjonojen ruuan olevan kauppojen lahja hyväntekeväisyystoimijoille ja sitä kautta avuntarvitsijoille. Vaikka hyväntekeväisyyteen perustuva ruoka-apu olisikin pyyteetöntä, on se aina yksipuolista resurssien luovuttamista. Ohisalo (2017, s. 36–37)) viittaa Marcel Maussin (1999) teoriaan lahjan vastavuoroisuudesta, jota ilman lahjan saaja jää kiitollisuudenvelkaan antajaa kohtaan. Tämä luo antajan ja saajan välille auttamatta valtasuhteen. Ongelmallista Ohisaloon mukaan on myös se, että toisin kuin sosiaaliturvaetuuksien saaminen, ruoka-apu ei ole lakisääteistä toimintaa, jolloin ongelmaksi muodostuu se, että avunantajat määrittävät kenelle ruoka kuuluu ja kenelle sitä annetaan.

Hännisen (2018) mukaan hyvinvointia edistävän toiminnan päämääränä ei ole vain ihmisten hyvinvoinnin kohentaminen parantamalla heidän voimavarojaan, vaan myös heidän toimintamahdollisuuksiensa tukeminen. Tästä näkökulmasta leipäjonoja pitäisi kehittää jonottamisesta kohti ruoka-avun saajien toimijuutta kehittävään suuntaan. Monessa Euroopan maassa ruoka-apu on järjestetty niin, ettei ruoan saaminen edellytä ulkona jonossa seisomista. Tällöin ruoan jakeluun voidaan yhdistää paremmin myös muita tukitoimia, ja ruoka toimii vain yhtenä avun elementtinä eikä määritä koko toimintaa. Ruoan jakoon voidaan yhdistää esimerkiksi asiakkaiden luokse jalkautuvaa osallistavaa sosiaalityötä, ja tarjota tukea arjen eri ongelmissa. (Ohisalo, 2017, s. 32.)

Toisaalta osallistavaa tai yhteisöllistä ruoka-aputoimintaa on kritisoitu vastikkeellisuuden vaatimuksesta. Pelkona on, että ruoka-apua saisi vain, jos esimerkiksi osallistuu yhteiselle aterialle tai ruoanlaittokurssille. Huoli on noussut moniongelmaisten ja esimerkiksi masentuneiden kyvystä osallistua yhteisölliseen ruokailuun tai muihin ruoka-apua saavien toimintamahdollisuuksiin. (esim. Laihiala & Mattila-Aalto, 2018; Peiponen, 2018; A-studio 24.4.20018.)

Koska ruokaköyhyyteen ja ruoka-apuun kietoutuu tänä päivänä monia koko ruokajärjestelmää koskettavia kysymyksiä, niiden ratkaisemiseksi pyritään löytämään uusia, ruokajärjestelmää kokonaisvaltaisesti tarkastelevia tapoja. Hebinck ym. (2018) toteavat, että ruokajärjestelmä yhä useammin epäonnistuu ruokaturvan varmistamisessa, mikä lisää ruoka-avun tarpeen kasvua Euroopassa. Nähtiinpä ruoka-apu sitten valtiovallan epäonnistumisena tai hyvinvointivaltion laajenuksena, ovat toimijat alkaneet uudelleen määrittää roolejaan ja toimintaansa ruoka-avun moninaisella ja kompleksisella kentällä. Vaikka valtaosa eurooppalaisista onkin ruokaturvan piirissä, eli kykeneviä ostamaan haluamaansa sosiaaliset, terveydelliset ja ravitsemukselliset normit täyttävää ruokaa, osa

sosioekonomisista ryhmistä taistelee köyhyyden ja sen aiheuttaman epäterveellisen ravitsemuksen kanssa. Perinteisten ruokakassien ja soppakeittiöiden oheen on etsitty ratkaisuja, jotka huomioisivat koko ruokajärjestelmän maantieteelliset, institutionaaliset ja sosio-kulttuuriset näkökulmat. (Emt.)

Ruoka-avun ja ruokajärjestelmän uusia avauksia on kehitetty muun muassa EU:n rahoittamassa TRANSMANGO-projektissa. Projektiin liittyvässä tutkimuksessaan Hebinck ym. (2018) tutkivat kolmen maan (Italia, Irlanti ja Alankomaat) ruoka-apujärjestelmiä TSI-teorian (Transformative Social Innovation theory) avulla. He toteavat, että ruoka-apua ja sen toimintaa ei voi erottaa laajemmasta ja monimutkaisesta ruokajärjestelmästä, sillä niiden välillä on riippuvuuksia ja vuorovaikutusta. Tutkimuksen mukaan eri ruoka-aputoimijoiden ”pienien voittojen” ja niiden mahdollistaman muutoksen narratiivin kautta voidaan muuttaa jopa koko ruokajärjestelmää. Hävikkiruoan käsittelyn ja jakelun tehostaminen, ruoka-avun parempi kohdentaminen, tarjotun ruoan ravitsemuksellisen laadun kehittäminen sekä erilaisten sosiaalipalvelujen yhdistäminen ruoka-avun kentän kanssa loivat hankkeessa uudenlaista ruoka-aputoimintaa, jolla uskottiin olevan laajempiakin merkityksiä kuin vain lyhytaikainen apu ruokapulaan. Samoin tässä tutkimuksessa tarkastelemani Yhteisen pöydän toiminnassa luodaan uusia tapoja toteuttaa aktivoivaa ja osallistavaa ruoka-aputoimintaa.

3 Yhdessä syöminen ihmisyyden ytimessä

Ruokaa ja syömistä tutkimalla voidaan tarkastella paljon muutakin kuin vain sitä mitä ja miten ihmiset syövät. Ruokaa, ruoanvalintaa, syömistä ja ateriointia koskeva tutkimus tarjoaa ajankuvaa ja maailman ymmärrysalustaa sekä kertoo yhteiskunnan ja ihmisten arvostuksista ja niiden muutoksia. Ruoalla ja sen jakamisella on voimakas symbolinen arvo, joka voi kuvastaa sosiaalista asemaamme, elämäntapojemme tai kulttuurista arvojärjestelmäämme. (Eräsaari & Uusihakala, 2016, s. 7–9.) Brulotte ja Di Giovine (2014, s. 1) uskovat ruoan olevan keskeinen perimätiedon välittäjä ja usein jopa pääasiallinen identiteetin määrittäjä. He näkevät lapsuudenkodin ruokatapojen ja perinneruokien sekä kotona nautittujen aterioiden toimivan minäkuvan perustana ja rakentavan yhteyttä omiin juuriin. Myös Lupton (2005, s. 317) toteaa, että ruokatavoilla ja -kulttuurilla on tärkeä rooli ihmisten itsetuntemuksen ja minäkuvan rakentumisessa.

Ruoalla ja aterioinnilla on keskeinen merkitys ihmisten sosiaalisessa elämässä. Kulttuurisia ja sosiaalisia arvojärjestelmiä ilmaistaan kaikkialla syötäväksi kelpuutetun ruoan ja ruokailuun liittyvien tapojen avulla. (Eräsaari & Uusihakala, 2016, s. 8.) Yhdessä syömisessä eli kommensaalisuudessa on keskeistä sen kyky yhtäaikaisesti sisällyttää ja poissulkea. Ruoan ja sen jakamisen avulla luodaan suhteita ja siteitä ihmisten välille sekä rakennetaan ryhmiä. Toisaalta syömisestä luodaan rajoja, jotka sulkevat ulkopuolelle. Syömisestä voidaan myös ilmaista tasa-arvoisuutta tai toisaalta hierarkiaa. (Fischler, 1988, s. 275; 2011, s. 533.) Sobal (2000, s. 123) toteaa, että ihmisten yhdessä syömisestä heijastavat heidän sosiaalisia yhteyksiään ja kytköksiään. Ruokailukompanit asemoivat yksilön sosiaaliseen maailmaan ja rajaavat ”meidät” ”muista”.

Mary Douglas (1997) näkee sosiaalisten suhteiden laadun sekä rajan läheisyyden ja etäisyyden välillä kulkevan käsi kädessä jaetun aterian luonteen kanssa. Ateriat ovat perhettä, läheisiä ystäviä ja kunniavieraita varten, kun taas drinkille voidaan kutsua venvieraita, tuttavien ja työmiehiä. Goodyn (1982, 37) mukaan syöminen tarkoittaa ”tapaa asettaa itsensä suhteeseen muiden kanssa”. Douglas (2003, s. 10) huomauttaa, että ruoka ja sen jakaminen ovat niin vahvoja kommunikaation ja yhteyden luomisen välineitä, että jopa sosiaaliset villieläimet käyttävät ruokaa sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen. Tutkimuksessani juuri jaettuun ateriaan liittyvän läheisyyden ja etäisyyden sekä rajojen asettamisen tematiikka nousee vahvasti esiin.

Fischlerin (2011, s. 529) mukaan ruoan jakaminen ilmentää koko sosiaalisen järjestelmän rakennetta, eli resurssien jakautumista ja kohdentumista. Pohjimmiltaan ihmisen

selviytymisessä ja kulttuurissa on kyse perustarpeesta, ravinnon jakamisesta. Yhdessä syöminen esiintyykin äärimmillään nähtynä vierekkäin nälkiintymisen mahdollisuuden kanssa, sillä ruoan jakamiseen liittyy ryhmään kuulumisen ja hyväksymisen. Jos pääsy yhteisiltä aterioilta on evätty, se merkitsi aiemmin ravinnotta jäämistä, nykyään isolaatiota sosiaalisista ja kulttuurisista resursseista, sosiologi Pierre Bourdieun termin ”pääomasta”. (Julier, 2013, s. 4.) Bourdieu (1984) näkee ruoan symbolisen vallan ja yhteiskunnallisen erottelun välineenä. Hän näkee hyvän maun samanlaisena pääomana kuin esimerkiksi laadukas koulutus ja sosiaalinen verkosto. Se on siis jotain, johon kasvetaan ja joka opitaan. Hyvä maku ei tarkoita vain sitä mitä syödään, vaan myös sitä kuinka ja missä syödään, sekä mitä tietoja ja taitoja ruoan nauttimiseen ja valmistamiseen liittyy. (Emt.) Perinteisestä ruokapankkitoiminnasta ja leipäjonoista puuttuu tämä pääomaa kasvattava näkökulma, jota ruoka-avun muuttaminen yhteisöllisempään suuntaan saattaa kehittää.

Ruokailu on myös yhteydessä sosiaalisiin rakenteisiin, kuten ajankäyttöön ja arjen rytmeihin, sekä elämäämme muovaaviin käytäntöihin. Syöminen on jokapäiväinen ja rutiniinomainen arkea muodostava tapahtuma, jota tutkimalla voidaan päästä käsiksi laajempiin arkea koskeviin kysymyksiin (Holm, 2013, s. 327.) Yhteiskunnan kollektiivisista arjen rytmeistä poikkeava ajelehtiva arki voi aiheuttaa ongelmia sosiaalisiin suhteisiin, vaikeuttaa pysymistä mukana yhteiskunnan toiminnassa ja lisätä esimerkiksi syrjäytymisriskiä (Korvela, 2014, s. 324).

Lapsuuden ja nuoruusiän aikana syödyillä yhteisillä aterioilla on havaittu olevan monia positiivisia vaikutuksia erityisesti lasten ja nuorten hyvinvoinnin näkökulmasta. Perheaterioiden on todettu lukuisissa tutkimuksissa parantavan ruokarytmiä, lisäävän kasvisten syöntiä, ohjaavan kohti terveellisempää ruokavaliota, parantavan nukkumista, lisäävän psyykkistä hyvinvointia ja perheen yhtenäisyyttä sekä ohjaavan nuoria hallitumpaan päihteiden käyttöön. (Mure, Konu, Kivimäki, Koivisto, & Joronen, 2014; Mattila, Erkkola & Konu, 2016; Suggs, Della Bella, Rangelov & Marques-Vidal, 2018.) Perheateriat voivat kuitenkin olla myös perheen ristiriitojen näyttämö, ja perheaterioiden positiivisten vaikutusten voidaan nähdä olevan vahvasti yhteydessä myös perheen sisäisiin suhteisiin, perhemuotoon ja perheen toiminnan dynamiikkaan. (Hunt, Fazio, MacKenzie & Moloney, 2011; Coveney, 2002; Lupton, 1994.)

Ruoan jakaminen liittyy kiinteästi myös itse aterian käsitteeseen, kuten Mäkelä (1996) on todennut tutkiessaan suomalaisen aterian rakennetta. Tutkimukseen osallistuneiden mukaan kunnon ateriaan kuuluu ruoka, salaatti ja seura. Haastatelluille vasta muiden

ihmisten läsnäolo aterialla muutti ravinnon ateriaksi. Sobal (2000, s. 119–120) toteaa sosiaalisuuden ja syömisen olevan aterian olennaiset komponentit, ja toteaa aiempaan tutkimukseen viitaten, että yksin syötyä ateriaa ei useinkaan pidetä oikeana ateriana. Yksin syömistä pidetään yleisesti epänormaalina, epätoivottavana ja jopa epäterveellisenä, joissain kulttuureissa suorastaan kammottavana. Myös ruokaseuralla ja aterian luonteella voi olla merkitystä siihen, pidetäänkö syömistapahtumaan oikeana ateriana. Esimerkiksi aamiainen on hyväksyttävämpää syödä yksin kuin illallinen. (Emt.)

Koposen, Nivan ja Mäkelän (2018, s. 59–61; 63) mukaan yhdessä syömisen tavat ovat muutoksessa, ja myös ruokaseura voi saada uusia ilmenemismuotoja suhteessa tilalliseen ja ajalliseen ulottuvuuteen. Samassa tilassa ja ajassa oleminen ei välttämättä ole yhdessä olemista ja ruokaseuraa määrittävä tekijä, sillä esimerkiksi sosiaalinen media ja uudet viestintävälineet mahdollistavat yhdessä olemisen fyysisesti eri paikoissa. Myös perinteisesti yhdessä syömisen areenana nähty ravintolaruokailu on muutoksessa, sillä ns. soolopsyöminen kasvattaa suosiotaan. Nykyään ei ole enää sosiaalisesti kummeksuttua ruokailla yksin yhdessä, eli olla läsnä muiden ihmisten kanssa julkisessa tilassa, vaikka nauttiikin ateriansa yksin. (Emt.)

On syytä myös muistaa, että ateria ja siihen liittyvät käytännöt ovat kulttuurisidonnaisia. Se, mikä meille länsimaissa tekee aterian, ei päde kaikkialla maailmassa (Meiselman, 2009, s. 10). Myös yhdessä syöminen suhteutuu ruoan jakamiseen eri tavoin eri kulttuureissa ja termi kommenssaalisuus viittaa käytännössä toisistaan vahvasti poikkeaviin ruokailutapahtumiin. Ruokaa voidaan syödä yhdessä, vaikka jokainen ruokailuun osallistuva toisikin mukanaan syömänsä ruoan ja vastakkaisesti kommenssaalisuus voi jäädä toteutumatta, vaikka sosiaalisesti tärkeä ruoan jakaminen tapahtuisikin. (Eräsaari & Uusihaala, 2016, s. 15–16.)

Ruoan kuluttaminen on vakiintuneiden käytäntöjen joukko, johon vaikuttavat yksilöiden sosioekonomiset ja kulttuuriset taustat, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset taidot. Yksilöllisistä eroista huolimatta aterioiden institutionalisoitunut luonne vaikuttaa siihen, mitä ja miten eri aterioilla ruokaa tavataan nauttia. Aamiaille, lounaalle ja illalliselle on tietyt, aikojen saatossa muovautuneet käytännöt, jotka liittyvät niiden ajankohtiin, sijainteihin ja sisältöihin. Esimerkiksi voileipä voi olla lounas, mutta suklaapatukka ei. Ruokailuun liittyvät normit ja tavat ovat kulttuuri- ja aikasidonnaisia sekä muuttuvia, mutta niissä tapahtuvat muutokset ovat hitaita. Muutokset liittyvät yleensä laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin, kuten teollistumiseen ja kaupungistumiseen. (Holm, 2013, s. 326–328.) Ku-

lutusyhteiskunnan myötä huoli yhteisten aterioiden, etenkin perheaterioiden, katoamisesta, aterioiden sosiaalisen kontekstin muuttumisesta ja ”laiduntavaan” (ks. Poulain, 2002) ruokakulttuuriin siirtymisestä on noussut esille ruokasosiologisessa tutkimuksessa sekä yleisessä keskustelussa. Fischler (1979, s. 205–206) puhuu gastro-anomiasta kuvatessaan ruokailun muutosta kohti individualistista, epäsäännöllistä ja kulttuurisista normeista irtaantunutta syömistä.

Yhteispohjoismainen tutkimus (Holm, Lauridsen, Bøker Lund, Gronow, Niva, Mäkelä, 2016) kuitenkin osoitti, että ainakaan Pohjoismaissa muutokset eivät ole dramaattisia, vaikka tiettyjä suuntauksia kohti syömisen individualisaatiota ja epämuodollisuutta on nähtävissä. Vaikka ateriat nautitaan edelleenkin pääasiassa kodeissa, työpaikoilla ja kouluissa, on kiireessä tai television ääressä syötyjen aterioiden määrä hieman kasvanut. Television lisäksi muut elektroniikkavälineet kuten puhelimat, tabletit ja tietokoneet ovat myös tulleet etenkin nuorten ruokahetkiin. Niitä käytetään kuitenkin vähiten illallisilla, joilla television katselun asema on pysynyt vahvana ja suhteessa suurempana kuin muiden elektronisten välineiden käyttö. Holm ym. (2016) eivät näe television suosion kasvua välttämättä merkinä syömisen sosiaalisuuden vähenemisestä, vaan sen uudellisista muodoista. Koponen ym. (2018, s. 59) esittävät modernin kulutusyhteiskunnan muokkaavan yhdessä syömisen tapoja. Samalla kun yhdessä syöminen löytää uusia ilmenemismuotoja kuten satunnaisten tuttavien kanssa ruokailun tai teknologiavälitteisen yhdessä syömisen, ovat yksin syömiseen liitettävät negatiiviset mielle yhtymät lieventymässä. Muun muassa em. digitalisaatio ja teknologinen kehitys, yksin asuvien kasvava määrä sekä erilaisia valmisruokaratkaisuja kehittävä elintarviketeollisuus tarjoavat uusia näkökulmia yksin ja yhdessä syömiseen. Yksinsyöminen voi kytkeytyä yksinäisyyteen tai osattomuuteen, mutta se voi olla myös toivottu ja suunniteltu tapahtuma kuten nautintoon keskittynyt yksityinen ravintolakokemus tai omaa aikaa tarjoava toivottu hengähdystauko kiireisen arjen keskellä (Koponen ym, 2018, s. 64).

Sosiologi Georg Simmel (2005, 113) on todennut, että ”Kaikesta ihmisille yhteisestä kaikkein yhteisintä on se, että heidän täytyy syödä ja juoda”. Koska syöminen ja juominen yhdistävät kaikkia, niiden avulla voidaan synnyttää sellaisia kohtaamisia, jotka muuten olisivat mahdottomia eriytyneessä ja hajanaisessa yhteiskunnassa. Simmel jatkaa: ”Henkilöt, jotka eivät jaa keskenään mitään erityistä yhteistä intressiä, voivat löytää itsensä yhteiseltä aterialta. Tässä mahdollisuudessa, johon siis aina kytkeytyy myös aineellisen intressin alkukantaisuus ja läpikäyvyys, piilee aterian mittamaton sosiologinen merkitys.” (Emt.)

4 Yhteisöllisyys ja sosiaalinen pääoma

Vaikka valtaosa suomalaisista kokee elämänlaatunsa korkeaksi, ja kansainväliset tutkimukset osoittavat suomalaisten olevan onnellista kansaa, on yksinäisyys suomalaisten hyvinvointia ja terveyttä vahvimmin heikentävä yksittäinen tekijä. Yksinäisyys on myös keskeinen yhteiskunnallisen eriarvoisuuden muoto ja monen hyvinvointiin ja terveyteen liittyvän ongelman juurisyy. (Saari, 2016, s. 9–10.) Grönlund ja Falk (2016, s. 253) toteavat, että vaikka yksinäisyyden vähentämisen tärkeydestä vallitsee yksimielisyys, sen keinoista ja siitä kenen tehtävä se on, ei päästä yksimielisyyteen. Usein parannuskeinoksi esitetään mm. kansalaisjärjestöjen ja seurakuntien luomaa yhteisöllisyyttä. (Emt.)

Vaikka yhteisöä voidaan pitää eräänä sosiologian ydinkäsitteenä, on sitä kuitenkin mahdotonta määritellä tyhjentävästi ja yksiselitteisesti. Tämä johtuu jo pelkästään siitä, että yhteisöä voidaan tarkastella useista eri näkökulmista kuten yhteiskuntapoliittisesta, historiallisesta tai empiirisen tutkimuksen näkökulmasta (Lehtonen, 1990, s. 12–14). Hautamäki (2005, s. 8–9) esittää, että ymmärtääkseen yhteisöllisyyttä sen eri muodoissa, on palattava yhteisöllisyyttä koskevan ajattelun alkujuurille. Tämä tarkoittaa esimerkiksi Aristoteleen näkemystä yhteisöllisyydestä ihmisen peruspiirteenä ja osana hyvää elämää, tai Westermarckin painotusta yhteisöllisyyden biologisesta perustasta. Perinteisesti sosiologiassa yhteisöllisyys on nähty suhteessa modernisaatioon ja sitä kautta kaupungistumiseen, maallistumiseen ja markkinatalouden nousuun. Aron (2011, s. 38) mukaan sosiologian klassikoiden näkemyksissä keskeistä yhteisöllisyydessä on emotionaalinen kokemus ryhmään kuulumisesta, eräänlainen ”sosiaalinen sentimentti”. Modernisaatiosta ja markkinataloudesta johtuva yhteiskunnallisten suhteiden monimutkaistuminen ja monimuotoistuminen on muuttanut tämän sosiaalisen sentimentin luonnetta, kun ennen itsestään selvät traditionaaliset yhteisöt muuttivat muotoaan.

Saastamoinen (2011, s. 66–67) toteaa, että klassisissa sosiologisissa tarkasteluissa yhteisöllisyyden katoamisesta on oltu lähinnä huolissaan. Esimerkiksi Émile Durkheim näkee modernin ihmisen ainutlaatuisuuden ja siihen liittyvät oikeudet ja vapaudet positiivisina, mutta myös riskejä sisältävinä kehityskulkuina. Durkheim puhuu anomiaasta, joka tarkoittaa tilannetta, jossa liian nopea yhteisöjen purkautuminen ja liian suuri vapaus irrottavat yksilön merkityksellisistä yhteisösuhteista ja ajoivat itselle haitalliseen käyttäytymiseen, äärimmillään jopa itsemurhaan. (Emt.) Ferdinand Tönniesin ajattelussa yhteiskunnalliset suhteet edustavat kahta tyyppiä: *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft*, jotka ovat keskenään merkittävällä tavalla erilaisia suhteessa kanssaihmissiin orientoitumisessa.

Gemeinschaftin yhteisöllisyys on itsetarkoituksellista ja niissä ihminen pyrkii toteuttamaan yhteistä päämäärää toisten ihmisten kanssa. Gesellschaft perustuu markkinasuhteille ja yksilöiden laskelmoivalle eduntavoittelulle, ja markkinoilla toimiessaan yksilöt muodostavat suhteita keskenään, kun niissä piilee mahdollisuus toteuttaa omia tarkoitusperiä. Siksi Gesellschaft-suhteet lisäävät yksilöllisyyttä ja individualistista suhtautumistapaa yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja asioihin. (Aro, 2011, s. 39.)

Myös tällä hetkellä keskustelu yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden suhteista ja muodoista on ajankohtainen. Saastamoinen (2011, s. 62–63) esittää, että yksilöiden suhde ennen keskeisiin yhteisöihin kuten perheeseen, sukuun, asuinyhteisöön tai työpaikkaan on muuttunut ja heikentynyt. Modernin ajan ihmiset määrittelevät itsensä ilmaisten omaa ainutkertaisuuttaan suhteessa muihin, eivätkä enää osana jotain kollektiivia kuten ennen. Tämän seurauksena yhteisön sijaan voidaan puhua uusista verkostomaisista ja episodimaisista sosiaalisuuden muodoista, jotka perustuvat valinnan ja kuluttamisen logiikkaan, eivätkä usein edes tähtää pitkäaikaiseen sitoutumiseen. Uusien medioiden myötä internetin mahdollistamat sosiaalisuuden muodot ovat muodostuneet keskeisiksi yksilöllistyneen yhteisöllisyyden muodoiksi. (Emt.)

Lehtonen (1990, s. 23–29) toteaa yhteisöjen olevan vuorovaikutusjärjestelmiä, joihin kuuluvilla jäsenillä on oltava jotakin yhteistä. Hän määrittelee yhteisöllisyyden lähtökohdaksi yhteisyyden, joka voi ilmetä toimintana tai tunteina. Lehtonen jaottelee yhteisyyden kehityksen symboliseen ja toiminnalliseen. Toiminnallinen yhteisyys kehittyy vuorovaikutuksessa ja konkreettisen toiminnan seurauksena, kun taas symbolinen yhteisyys on tulosta tietoisuudessa vahvistuvasta yhteenkuuluvuuden tunteesta. Nämä kaksi kehityssuuntaa vahvistavat toisiaan, ja yhteisyys, joka ei konkretisoidu vuorovaikutuksena ja toimintana ei saa yhteisön muotoa. (Emt.)

Yhteisöllisyyden yhtenä kiteytymänä voidaan nähdä järjestö- ja yhdistystoiminta. Harju (2007) toteaa järjestötoiminnalla olevan Suomessa, niin kuin monissa muissakin Euroopan maissa, pitkät perinteet, jonka juuret juontavat 1700-luvun lopulle. Esimerkiksi sivistysseurat, uskonnolliset yhdistykset, raittiusyhdistykset, nuorisoseurat, ammattiyhdistysliike, naisasialiike ja lukuisat muut kansalaisjärjestöt ovat muokanneet suomalaista yhteiskuntaa, rakentaneet maata ja sivistäneet kansaa. Kansalaisjärjestöt ovatkin usein syntyneet tarpeista löytää vastauksia yhteiskunnan kehityksen mukanaan tuomiin haasteisiin. (Emt.)

Järjestö- ja vapaaehtoistoiminta on liittynyt pitkään myös ruokaan, syömiseen, kotien hyvinvointiin ja sosiaaliseen tasa-arvoon liittyviin kysymyksiin. Kotien aineellisen ja henkisen hyvinvoinnin parantamiseksi ja tarvittavien tietojen ja taitojen opettamiseksi perustettiin vuonna 1899 Martta-järjestö, alun perin Sivistystä kodeille (Vuosien varrella, Martta-järjestön www-sivut). 1930-luvun alussa perustettu Maa- ja kotitalousnaiset neuvot muun muassa ruoan riittävydessä ja maalaiskotien olojen parantamisessa (Historia, Maa- ja kotitalousnaisten www-sivut). Pelastusarmeija aloitti toimintansa Suomessa 1889, ja on siitä lähtien toiminut vähäosaisten auttamiseksi ja muun muassa ruoka-avun jakajana (Historia, Pelastusarmeijan www-sivut).

Ruoka-aputoiminta on suuressa määrin kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa, sillä suomalaisen ruoka-avun toteuttamisessa on mukana yli 400 kolmannen sektorin toimijaa (Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 205/2017). Ruoka-aputoiminta voidaan nähdä vahvasti yhteisöllisenä ja yhteisöä kehittäväenä toimintana, sillä yleensä ruoka-avun jako tapahtuu vakiintuneissa paikoissa, joissa myös tavataan tuttuja. Yhteinen pöytä pyrkii liittämään kaikkeen ruoka-aputoimintaan myös sosiaalisen ja yhteisöllisyyttä kehittävän ulottuvuuden esimerkiksi yhdessä syömisen avulla. Salosen (2016) mukaan myös perinteisissä leipäjonoissa kävijöitä motivoi paitsi materiaallinen tarve, myös halu osallistua sosiaaliseen tapahtumaan ja mahdollisuus tavata yhteisön jäseniä, vaikka se ei olekaan toiminnan varsinainen tavoite.

Huolimatta kansalaistoiminnan kentän erilaisista vaiheista ja muutoksista kansalais- ja järjestötoiminta kukoistaa edelleen. Vielä 200 vuoden jälkeenkin yhteisöllinen osallistuminen koskettaa ihmisiä ja saa suomalaisia osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan. (Harju, 2007.) Yeung (2005) toteaa, että suomalaisten vapaaehtoistyöhön käyttämä keskimääräinen aika on maailman kärkeä. Suomalaisella vapaaehtoistoiminnalla ominaista on, että useimmat siihen osallistuvat määrittelevät auttamishalun eli altruismin vahvaksi vapaaehtoistoiminnan motiiviksi. Pessin ja Saaren (2008, s. 51) näkemyksen mukaan ihminen on omaan hyvinvointiinsa suuntautunut olento, joka on kiinnostunut tai ainakin kykenevä kiinnostumaan myös muiden hyvästä. Egoismi ja altruismi eivät sulje pois toisiaan, mutta niiden osuus ihmisten käyttäytymisessä vaihtelee. Suomalaisen altruismia kartoittaneessa tutkimuksessa Pessi ja Saari (2008, s. 88–90) havaitsivat, että suomalaiset osallistuvat runsaasti altruismin erilaisiin muotoihin, erityisesti rahankeräyksiin, elinluovutuskortin täyttämiseen ja vapaaehtoistoimintaan. Sitoutuminen pitkäkestoiseen toimintaan oli kuitenkin matalampaa. Suomalaisen auttamismotiiveissa korostuivat auttamisen moraalinen välttämättömyys ja myötätunto toista kohtaan sekä auttamisen tuottama ilo. Suomalaisille auttaminen on tärkeätä, mutta siitä on lupa saada iloa ja nautintoa

myös itselle. Myös odotus vastavuoroisuudesta elää varsin voimakkaana auttajien mie-
lissä, ja toive siitä, että joku auttaisi, jos itse olisi samassa tilanteessa on tutkimuksen
mukaan vahva. Myös avun saaminen motivoi siis auttamaan. Tutkimuksen mukaan suo-
malaiset tuntevat vahvasti moraaliseksi velvoitteekseen auttaa heitä, jotka apua tarvit-
sevat, mutta muilta odotetaan vastavuoroisuutta ja ”lahjan” takaisin maksua. (Emt.)

Martela (2017) toteaa merkityksellisyyden tunteen olevan tärkeä tekijä ihmisen hyvän
elämän kokemuksessa. Elämän merkityksellisyys syntyy muun muassa yhteydestä mui-
hin ihmisiin ja oman itsen ylittävästä positiivisesta kontribuutiosta, toisin sanoen halusta
tuottaa hyvää muille. Myös Pessi ja Saari (2008, s. 198) huomauttavat altruismin olevan
oleellinen osa hyvinvointia ja hyvää elämää. Epäselvää kuitenkin on, onko altruismi on-
nellisuuden ehto vai ovatko onnelliset ihmiset altruisteja. Nylund ja Yeung (2005, s. 13)
toteavat vapaaehtoistoiminnan voiman piilevän siinä, että se tarjoaa yksilöille ja yhtei-
söille merkityksiä ja merkityksellisyyden kokemuksia, sekä antamisen ja saamisen yllät-
täviä elämyksiä. Lisäksi se tarjoaa osallisuutta yhteiseen sekä antamisen ja auttamisen
arvojen kokemista. Erilaisilla vapaaehtoistoiminnan muodoilla on suuri merkitys paitsi yk-
silöiden hyvinvoinnille ja hyvälle elämälle myös yhteiskunnan sidoksisuudelle.

livonen (2005, s. 81) näkee kiinnostuksen järjestö- ja yhdistystoimintaa kohtaan kum-
puavan kansalaisyhteiskunnan yksilöiden halusta edistää omien etujensa lisäksi myös
yhteisiä päämääriä. Niiden edistäminen tuottaa osallisuutta ja hyvinvointia, joka luo myös
sosiaalista pääomaa, eli yhteisön toimintaa edistäviä verkostoja, vastavuoroisuutta ja
luottamusta. Sosiaalisesta pääomasta ei ole olemassa yhtä tyhjentävää määritelmää,
mutta käsitteen tieteelliseen keskusteluun vakiinnuttanut Robert D. Putnam (1993) nä-
kee sosiaalisen pääoman koostuvan verkostoista, normeista ja luottamuksesta. Jokivuo-
ren (2005, s. 9) mukaan sosiaalinen pääoma voidaan nähdä kollektiivisena resurssina
kuten anglosaksisessa perinteessä, tai tätä kritisoivan ranskalaisen, erityisesti Pierre
Bourdieuin ajattelusta syntyneen, näkemyksen mukaisesti erottelun ja vallankäytön väli-
neenä. (Emt.) Tutkimukseni tapaukseen voidaan soveltaa molempia näkemyksiä. Sosi-
aalilla pääomalla voidaan tarkoittaa esimerkiksi perheenjäsenistä, ystävistä, sukulai-
sista, tuttavista tai työtovereista muodostunutta verkostoa, johon on henkilöitynyt voima-
varoja ja resursseja. Yksinäisyydestä tai vähäosaisuudesta kärsivällä mahdollisuudet so-
siaalisen pääoman kasvattamiseen voivat olla tältä osin vähäiset, ja yhteiskunnalliset
osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet heikot. Osallistuminen yhteisöllisyyttä kehittä-
vään toimintaan voi auttaa heitä luomaan omia verkostojaan, joissa sosiaalinen pääoma
voi kasvaa. Toisaalta sosiaaliset verkostot voivat luoda myös ulossulkevia ja erottelevia
ryhmiä. Putnam näkee vastavuoroisuuden normin tärkeänä, ja tarkoittaa tällä esimerkiksi

sitä, että palveluksesta odotetaan seuraavan vastapalvelus. Jos ruoka-apu nähdään lahjana, johon sen saajalla ei ole mahdollisuutta vastata, on sosiaalisen pääoman kasvu tästä näkökulmasta ongelmallista.

5 Osallisuutta hävikkikuormassa – tapauksen kuvaus

Tässä luvussa kuvataan Yhteinen pöytä -toimintamallin periaatteita ja käytännön toimintaa sekä annetaan lukijalle kuva siitä kentästä, jolla tutkimusta tein. Yhteisen Pöydän organisaatiossa työskentelevien projektipäällikkö Hanna Kuisman, palveluesimies Laura Tuomen ja yhteisödiakoni Eeva Lehtinevan taustoittavat haastattelut ovat olleet korvaamattomia tutustuessani tutkittavaan ilmiöön ja rakentaessani tapauksen kuvausta. Tein haastattelut toukokuussa 2018. Hanna Kuismaa haastattelin puhelimitse, ja Laura Tuomea ja Eeva Lehtinevaa heidän työpaikallaan Vantaan hävikkiterminaalilla.

Yhteinen pöytä on Vantaan kaupungin ja seurakuntayhtymän toimintamalli, jossa yhdistyvät sekä ekologinen, taloudellinen että sosiaalinen kestävä kehitys. Yhteinen pöytä yhdistää hävikkiruokan hyötykäytön ja ruoka-avun kehittämisen verkostomaiseksi ja ihmisten yhteisöllisyyttä kehittäväksi toiminnaksi. Lisäksi Vantaan hävikkiruokaterminaalilla tarjoaa työ- ja harjoittelupaikkoja vaikeasti työllistyville ihmisille sekä auttaa heitä luomaan heidän toimijuuttaan tukevia urapolkuja kohti pysyviä työmarkkinoita. Yhteisen pöydän palveluesimies Laura Tuomi (Tuomi, 9.5.2018) näkeekin, että yhteisötyö ja osallisuuden kokeminen ovat Yhteisen pöydän toiminnan keskiössä. Haastattelussa hän totesi, että ”me pakataan täällä hävikkikuormaan osallisuutta”, ja että hävikkiruoka on väline sekä työntekijöiden, vapaaehtoisten että asiakkaiden toimintakyvyn ja yhteisöllisyyden vahvistamisessa.

Yhteisen pöydän toiminta käynnistyi ensin kokeiluluontoisena vuonna 2014, kun Vantaan Ruoka-apu ry lopetti toimintansa. Tavoitteena oli organisoida ruoka-aputoimintaa uudella tavalla, ja inspiraatiota haettiin mm. saksalaisesta Berliner Tafel -toimintamallista. (Kuisma, 2.5.2017; Halme, Wiikeri, Ahonen, 2018.) Yhteisen pöydän keskeiset tavoitteet on kiteytetty vuonna 2018 teetetyssä vaikuttavuusarviossa (Halme ym. 2018, s. 9) seuraavasti:

1. Ruokahävikin hyötykäyttö ja sen keskitetty logistiikka.
2. Ruoka-avun kehittäminen yhteisölliseksi ja osallistavaksi, esimerkkinä yhteisöruokailut.
3. Pitkäaikaistyöttömien työllistäminen ruokahävikin logistiikassa.
4. Verkostomaisen toimintakulttuurin kehittäminen ja koulutusyhteistyö.

Yhteinen Pöytä on kaikille avointa toimintaa, ja sen tavoitteena on muuttaa ruoka-apu sen saajan hyvinvointia ja osallisuutta tukevaan muotoon, pois passiivisesta ruokakassin

jonottamisesta. Yhteisen pöydän toiminnassa eräs keskeisistä toimintamuodoista on yhteisöllisten ruokailujen järjestäminen. Niiden tavoitteena on vähentää ruoka-avun vastaanottamiseen liittyvää sosiaalista stigmaa ja muuttaa ruoka-apu tavalliseksi sosiaalisiksi vuorovaikutustilanteeksi. Toiminnan ytimessä on ihmisten kokeman yksinäisyyden vähentäminen ja yksilöiden oman toimintakyvyn lisääminen. Yhteisen pöydän verkoston toiminta ja yhteisöruokailujen järjestäminen perustuvat monin tavoin vapaaehtoisten ja työllistettyjen työpanokseen. Yhteisen pöydän hävikkiterminaalilla työskentelee vuosittain noin 20 työllistettyä ja työkokeilussa olevaa henkilöä. Lisäksi viikoittain aktiivisia vapaaehtoisia käy viidestä kymmeneen henkilöä. Lisäksi koko verkostossa työskentelee satoja vapaaehtoistyötä tekeviä. Toiminnassa merkittävää onkin yhteistyö, joka läpäisee koko toimintaketän hävikkiruokaterminaalilta yhteisöruokailuihin ja ruoka-avun jakoihin. (Lehtineva, 21.5.2018; Halme ym. 2018.)

Noin 35 yritystä (esim. tukkuja, ruokatehtaita ja ruokakauppoja) lahjoittaa hävikkiruokaa säännöllisesti Yhteisen pöydän käyttöön. Hävikkiä käytetään hyödyksi noin miljoona kiloa vuosittain ja siitä hyötyy viikoittain noin 5 000 vantaalaista. Vantaan kaupungin rakennuttamalla Yhteisen pöydän hävikkiterminaalilla käsitellään hävikkiruokaa viikkotasolla noin 20 000 kiloa. Hävikki koostuu (määrällisessä järjestyksessä) kasviksista ja hedelmistä, lihatuotteista, leipätuotteista, juustoista ja maitotuotteista sekä kuivatuuotteista. Hävikkiterminaalilla toimiva henkilökunta ja vapaaehtoiset noutavat ja jakavat edelleen hävikkiruokan noin 65:n eri tahon muodostamalle verkostolle. Verkostoon kuuluu ruoka-apua jakavia yhdistyksiä, Vantaan kaupungin jakelupisteitä sekä seurakuntia. (Verkosto jakaa ruoka-avun, Yhteisen pöydän www-sivut; Tuomi, 9.5.2018.)

Yhteisen pöydän tavoitteena on muuttaa ulkona olevat leipäjonot yhteisöllisemmiksi toiminoiksi sisätiloissa, joissa ihminen tulee kohdatuksi kokonaisvaltaisemmin, mutta joissa myös jaetaan riittävä määrä ruokaa mukaan aterian ja muun toiminnan ohella. Yhteisen pöydän verkostossa järjestetään yhteisöruokailuja viikoittain noin 20 paikassa. Yhteisöruokailut ovat keskenään erilaisia ja ne toteutetaan kuhunkin paikkaan parhaiten soveltuvalla tavalla. Ne voivat olla esimerkiksi lounaita, aamiaisia tai pullakahveja. Tämän lisäksi Yhteinen pöytä järjestää vuosittain yli 50 erilaista tapahtumaa. Tavoitteena on siten ”leipäjonon evoluutio” kohti inhimillisempää ruoka-apua kuten Yhteisen pöydän yhteisödiakoni Eeva Lehtineva toteaa. (Lehtineva, 21.5.2018; Halme ym. 2018.) Laura Tuomi (Tuomi, 9.5.2018) totesi haastattelussa, että Yhteisen pöydän syvä tarkoitus on ihmisten auttamisen lisäksi myös yhteiskuntarauhan ylläpitäminen. Syrjäytyminen, tuolerot, työllisyystilanne, alkoholi- ja päihdepolitiikka, taloustilanne ja yhdenvertaisuus

nähdään keskeisiksi sisäiseen turvallisuuteen ja yhteiskuntarauhaan vaikuttaviksi tekijöiksi myös päättäjien taholla (Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta, 2016).

Ohisalo (22.3.2018) toteaa että huono-osaisten on vaikeata saada irtiotoja köyhyyden kokemuksesta. Myös Tuomi (9.5.2018) huomautti haastattelussa, ettei vähävaraisille löydy helposti kodin ulkopuolelta paikkoja, jonne mennä, sillä monet tapahtumat ja tilat ovat maksullisia. Siksi Yhteinen pöytä järjestää tapahtumia, jonne kaikki ovat tervetulleita. Yksi näistä tapahtumista oli Vantaan hävikkiterminaalilla järjestetty Huippukokkeja ja hävikkiä -tapahtuma. Kyseisessä tapahtumassa paikalle oli saatu kahdesta helsinkiläisestä ravintolasta (Muru ja Nokka) kokkeja valmistamaan ateriat hävikkiterminaalitarjonnasta, ja yleisö sai seurata kokkien työskentelyä ja maistella annoksia. Tarjolla oli myös ilmainen lounas ja pullakahvit. Yhteisen pöydän tapahtumien tavoitteena on tarjota paikkoja, jonne kaikki voivat mennä ja tuntea olevansa tervetulleita (Tuomi, 9.5.2018).

Hävikkiruokaa jakavat ja yhteisöruokailuja järjestävät tahot ovat erilaisia niin kooltaan, taustaideologioiltaan kuin toiminta-ajatuksiltaan. Siksi jokaisen jakeluyksikön aloittaessa toimintaansa pohditaan tapauskohtaisesti, millainen toimintamuoto sopii parhaiten juuri sille alueelle ja kyseiseen kohteeseen. (Kuisma, 2.5.2018; Tuomi, 9.5.2018.) Jokainen verkostoon kuuluva jakelupiste on siis omanlaisensa, ja tavoitteena on, että eri kaupunginosien ja ruoka-apua tarvitsevien ihmisryhmien erityispiirteet voidaan ottaa paikallisesti huomioon, unohtamatta kuitenkaan yhteisiä arvoja ja periaatteita. Yhteisödiakoni ja terminaalien esimies audittoivat säännöllisesti verkoston toimintaa ja mahdolliset ruoka-apun jakelussa esiin tulleet epäkohdat ratkaistaan yhdessä toimijoiden kanssa. (Lehtineva, 21.5.2018.)

Verkoston toimijat voivat myös halutessaan itse pyytää apua toimintansa kehittämiseen Yhteisen pöydän organisaatiolta. Cable-menetelmään (Community Action Based Learning) perustuvat yhteisönrakentajakurssit ovat Yhteisen pöydän erityistä oheistoimintaa, jonka avulla verkostoon kuuluvia koulutetaan rakentamaan yhteisöllistä toimintaa omalla alueellaan. Cable-menetelmä pohjautuu vapautuksen teologian, freireläisen emansipatorisen pedagogiikan ja brittiläisen ja hollantilaisen yhdyskuntatyön yhdistelmään, josta 1990-luvulla syntyi aikuispedagogiikan menetelmä. Cablen tavoitteena on muutokseen tähtäävä yhteisöllinen oppimisprosessi, jonka kuluessa osallistujat tulevat paremmin tietoisiksi omista kyvykkyyksistään sekä toimintaympäristön tarjoamista mahdollisuuksista.

Yhteisörakentajakurssien lisäksi kehittämistyötä tapahtuu verkostossa myös vertaiskehittämisen kautta, kun toimijat jakavat kokemuksiaan ja parhaita käytäntöjään. (Lehtineva, 21.5.2018; Halme ym. 2018.)

Mm. Laihiala & Mattila-Aalto (2018) ovat kritisoineet ruoka-avun uudistusta, ja epäilleet, että osallistavat ruoka-avun muodot eivät tavoittaisi eniten apua tarvitsevia, ja siten toimisivatkin eriarvoistumista lisäävästi. Yhteisen pöydän yhteisödiakoni Eeva Lehtineva (Lehtineva, 21.5.2018) ottaa haastattelussa kantaa kritiikkiin, jota on esitetty yhteisöllistä ruoka-apua kohtaan. Vaikka joillekin yhteisöllisen ruokailun vaatima sosiaalisuus saattaa olla liikaa, on Lehtinevan mukaan myös paljon ihmisiä, joita perinteinen leipäjono ei lainkaan tavoita. Hän ottaa esimerkiksi narkomaanit, jotka eivät jaksu seisoa jonoissa, ja joille kassillinen raaka-aineita ei ole välttämättä paras avun muoto. Sen sijaan lämmin ateria ja tapaaminen ruokailun yhteydessä esimerkiksi sosiaalityöntekijän kanssa tarjoaa mahdollisuuden keskusteluun ja ihmisten kohtaamiseen. Yhteisen pöydän verkostoon kuuluu muun muassa huumeambulanssi, jonne toimitetusta hävikkiruoasta asiakkaat valmistavat yhdessä työntekijän kanssa aamiaista. Lisäksi toimintaan on ruokailun lisäksi tullut mukaan muitakin muotoja, kuten yhteinen kuntopiiri. Lehtineva toteaa, että ruokaa ja yhdessä syömistä voidaan käyttää hyvin monin eri tavoin osallisuutta rakentavasti.

Vaikka Yhteisen pöydän kaltainen ruoka-aputoiminta on kohdannut kritiikkiä (ks. luku 2), on Yhteisen pöydän toiminta saanut myös paljon kiitosta ja tunnustusta. Yhteinen pöytä on saanut Vuoden keittiöteko 2017 -pääpalkinnon ja lisäksi Yhteinen pöytä, Vantaan kaupunki ja Vantaan seurakuntayhtymä ovat saaneet Kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumus2050 -päättunnustuksen vuonna 2017. Toiminnasta tehdyn vaikuttavuusarvion mukaan Yhteisen pöydän toimintamalli kohdistuu kaikilta osiltaan merkittäviin yhteiskunnallisiin tarpeisiin, ja tutkimuksen kyselyyn vastanneista valtaosa oli tyytyväisiä toimintaan (Halme ym. 2018).

Yhteinen Pöytä on ollut vuodesta 2017 myös osa Sitran kiertotaloushanketta, jonka puitteissa toimintaa ollaan levittämässä muualle Suomeen. Tällä hetkellä Yhteisen pöydän mallia pisimmälle on soveltanut Järvenpää, jossa toimii Yhdessä katettu -verkosto. Lisäksi lukuisat muut kaupungit ovat aloittaneet omat toimenpiteensä oman mallinsa löytämiseksi tai kehittämiseksi Yhteisen pöydän innoittamana. (Kuisma, 2.5.2018.)

Tähän tutkimukseen olen ottanut tarkemmaksi tutkimus- ja havainnointikohteekseni Hämeenkylässä kirkon tiloissa järjestetyt yhteisölounaat, sillä toiminta siellä on jo vakiintunutta ja organisoitunutta. Koska tapaustutkimuksen tavoitteena on selvittää, mitä tästä

kyseisestä tapauksesta voidaan oppia, oli mielestäni mielekästä valita kohde, jossa Yhteisen pöydän toiminta sujuu jo hyvin ja alkuvaiheen ongelmat ja vastoinkäymiset on selätetty. Lisäksi koin, että Pro gradu -tutkielman rajoissa on kiinnostavampaa tutustua yhteen kohteeseen ja sen toimintaan syvällisesti kuin vertailla monien erilaisten kohteiden toimintaa pintapuolisesti.

Havainnointijakson aikana kävi ilmi, että Hämeenkylässä yhteisölounaat ovat eräänlainen Yhteisen pöydän benchmarking-kohde, ja usein median tai muiden ulkopuolisten tahojen pyynnöt päästä tutustumaan Yhteiseen pöytään ohjataan juuri Hämeenkylässä. Erään vapaaehtoisen mukaan asiakkaat ovat jopa jo kyllästyneet erilaisiin kuvausryhmiin ja haastattelijoihin, eivätkä mielellään esiinny enää omilla kasvoillaan jutuissa mukana. Koin tämän myös itse heti alkuvaiheessa, kun jututin asiakkaita ja yritin kysellä mahdollisia haastateltavia. Monet eivät halunneet mukaan, sillä juuri edellisellä viikolla he olivat näkyneet televisiossa vastoin omaa tahtoaan.

Hämeenkylässä seurakunnan tiloissa järjestetään hävikkiruokalounaita ja ruokakassien jakoa kerran viikossa. Toiminnassa on taukoa kesällä juhannuksesta elokuulle. Hämeenkylässä lounaalla käy joka keskiviikko n. 130–170 ruokailijaa. Lounas on kaikille avoin ja ilmainen, mutta kävijä voi halutessaan maksaa lounaasta vapaaehtoisen maksun ruokasalissa olevaan koriin. Lounas järjestetään seurakuntasalissa, joka on samassa rakennuksessa kuin kirkkosali sekä muut seurakunnan tilat kuten kerhotila, kirkkoherranvirasto ja muita hallinnollisten toimintojen tiloja. Ruoka valmistetaan seurakuntasalin yhteydessä olevassa keittiössä, jossa on valmiudet tehdä ruokaa suurillekin joukoille. Ruoanvalmistuksesta ja salin järjestelyistä vastaa joukko vapaaehtoisia. Toimintaa organisoii ja johtaa seurakunnan palkattu työntekijä, jonka työnkuvaan kuuluvat muun työn ohella myös Yhteisen pöydän lounaat. Keittiössä ja salissa työskentelee parikymmentä vapaaehtoista, joista paikalla on yleensä noin kymmenen. Salissa työskentelevistä vapaaehtoisista osa on ns. Kyläseppoja, jotka ovat Vantaan seurakunnan vapaaehtoistyöntekijöitä ja tekevät pieniä kotitalouksien huolto-, ylläpito- ja kunnostustöitä esimerkiksi vanhuksille ja toimintarajoitteisille. He vastaavat kuormien purkamisesta, ruoka-avun jakelusta ja asiakkaiden ohjaamisesta salissa pöytiin ja ruokailuun. Kun kaikki asiakkaat ovat istutuneet pöytiin, seurakunnan työntekijä, useimmiten pappi, pitää lyhyen tervehdysten, jonka jälkeen lauletaan ruokavirsi. Lounailla käy myös läheisen yläkoulun oppilaita tutustumassa ja osallistumassa toimintaan. Viikoittain auttamassa käy noin kolmesta kuuteen oppilasta.

Ilmaisen lounaan yhteydessä Hämeenkyllän kirkon aulassa on ruoka-avun jakopiste. Ruoka-avun tarjonta vaihtelee sen mukaan, mitä hävikkiterминаalilta tulevassa kuormassa on. Kyseessä ei siis ole jokaiselle yhdenmukainen ruokakassi, vaan halukkaat saavat kerätä tarjolla olevista elintarvikkeista itselleen haluamiaan tuotteita. Elintarvikkeet ovat esillä kirkon aulassa, ja vapaaehtoiset työntekijät ovat paikalla huolehtimassa järjestyksestä sekä siitä, että elintarvikkeiden jako sujuu tasapuolisesti. Lounaan ja ruokakassien jaon jälkeen kirkkosalissa on tarjolla myös vapaaehtoinen hartaus, johon melko pieni osa lounaalla kävijöistä osallistuu.

6 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Yksin ja yhdessä syömistä on tutkittu paljon useista eri näkökulmista (ks. luku 3). Ruokaa ja ruokailua on tarkasteltu esimerkiksi perheaterioinnin, solo diningin (yksin aterointi ravintolassa) sekä ystävien ja työtovereiden kommenssaalisuuden näkökulmista. Yhdessä syöminen ruoka-avun kontekstissa on kuitenkin tietääkseni melko kartoittamaton alue. Kommenssaalisuutta koskevassa tutkimuksessa vallalla oleva näkemys on, että yhdessä syöminen on eräs ihmisyyteen kiinteästi liittyvä tapa, joka kehittää ja vahvistaa yhteisöllisyyttä. Se on myös keskeinen sosiaalistumisen väline. Siksi yhdessä syöminen tutkiminen ruoka-avun piirissä voi tarjota kiinnostavia uusia näkökulmia kommenssaalisuuteen.

Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset muotoutuivat edellä esiteltyjen näkökulmien ja ruoka-apua koskevan keskustelun pohjalta. Teoreettisessa viitekehyksessä ja tapauksen kuvauksessa olen tuonut esille myös ruoka-avun kehityskulkuja ja siihen liittyviä ris-tiriitoja ja jännitteitä. Perinteisten ruoka-avun muotojen (leipäjono) lisäksi uusia avauksia tarkastella ja toteuttaa ruoka-apua löytyy niin Suomesta kuin muualta maailmasta. Yhteistä niistä monille on lisääntyvä hävikkiruoan käyttö sekä pyrkimys yhdistää ruoan-jakoon ruoka-avun asiakkaiden hyvinvointia ja osallisuutta tukevia toimintoja.

Keskeiseksi tutkimustehtäväksi muodostui tarkastella yhdessä syöminen roolia ja merkitystä ruoka-avun kontekstissa ja selvittää, voiko yhdessä syöminen toimia yhteisöllisyyden vahvistajana ja sosiaalisen pääoman lähteenä. Esimerkkitapauksena tarkastelen Hämeenkylässä seurakunnan organisoimilla Yhteisen pöydän hävikkiruokalounailla käy-vien antamia merkityksiä yhdessä syömiselle. Tutkimuksessa selvitan, mikä on yhtäältä muiden ihmisten kanssa yhdessä syödyn lounaan ja toisaalta sen jälkeen kotiin mukaan saadun ruokakassin merkitys lounaalla kävijöille. Tarkastelen, mitä Yhteisessä pöydässä koettu sosiaalisuus merkitsee siellä käyville ihmisille, ja kuinka ruoka-apua vastaanotta-vat suhtautuvat yhteiseen ateriaan ruoka-avun yhtenä muotona. Koska Yhteinen pöytä on kaikille avoin tilanne, on tapauksessa erityisen kiinnostavaa se, mitä tapahtuu, kun erilaiset ihmiset erilaisista lähtökohdista istuvat saman pöydän ääreen ruokailemaan. Syntykö yhteyksiä, kaatuuko raja-aitoja ja muuttuvatko mielikuvat toisista ja itsestä?

Hävikkiruoan käyttö ruoka-avun resurssina on eräs ruoka-apuun liittyvä ja jännitteitä he-rättävä kysymys. Hävikkiruoan hyödyntäminen on keskeinen osa Yhteisen pöydän toi-mintaa, ja sen roolista ruoka-avussa ollaan kahta mieltä. Siksi haluan tässä tutkimuk-sessa kommenssaalisuuteen liittyvien näkökulmien lisäksi selvittää, kuinka ruoka-apua

saavat suhtautuvat hävikkiruoan vastaanottamiseen ja millaisia asenteita heillä on hävikkiruokaa kohtaan. Ruoka-apu toteutuu Suomessa pääosin kolmannen sektorin toimesta, ja uskonnollisilla järjestöillä on ollut perinteisesti vahva rooli auttamistyössä. Uskonnon rooli ruoka-apua jakavien ja sitä vastaanottavien kohtaamisen rajapinnassa voi olla monen tasoinen ja tuottaa sekä jännitteitä että lisäarvoa ruoka-apuun. Vaikka Yhteistä pöytää hallinnoivat ja rahoittavat Vantaan kaupunki ja Vantaan seurakuntayhtymä, ei uskonto näy organisaation arvoissa, visiossa tai toimintasuunnitelmassa, ja toiminta on kaikille avointa. Siksi tarkastelen myös sitä, millainen rooli uskonnolla on kävijöiden kokemuksissa, ja nouseeko em. ristiriita esille tässä tapauksessa.

Yhteisessä pöydässä kietoutuu yhteen kiinnostavalla tavalla monia ajankohtaisia kysymyksiä. Yhdessä syömiseen liittyvien teemojen ja ruoka-apuun liittyvien jännitteiden lisäksi tapauksessa on keskeistä myös vapaaehtoistyön rooli. Siksi haluan tarkastella myös vapaaehtoisten osuutta toiminnassa. Selvitän mikä motivoi vapaaehtoisia työskentelemään, ja kokevatko he rakentavansa omalla panoksellaan yhteisöllisyyttä.

Tiivistetysti tutkimuskysymykseni ovat:

1. Mikä on yhdessä syömisen rooli ja merkitys ruoka-apua vastaanottaville?
2. Miten asiakkaat ja vapaaehtoiset näkevät hävikkiruoan käyttöön ja uskontoon liittyvät jännitteet toiminnassa?
3. Mikä motivoi vapaaehtoisia työskentelemään?
4. Voiko Yhteinen pöytä lisätä yhteisöllisyyttä ja vahvistaa toimintaa osallistuvien sosiaalista pääomaa?

7 Tutkimusmenetelmät, aineistot ja analyysi

Tutkimustani viitoittaa fenomenologinen käsitesuuntaus, jonka ihmiskäsityksessä keskeisiä ovat kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys. Fenomenologisessa tutkimuksessa korostuvat yksilön havainnot ja kokemukset sekä kokemusten merkitykset suhteessa yksilön omaan todellisuuteen. Koska ihmisen suhde maailmaan on intentionaalinen, eli todellisuus ei ole meille neutraalia massaa, merkitsevät maailmasta tehdyt havainnot meille aina jotain. Nämä havainnot eivät tarkoita kaikille ihmisille samoja asioita, vaan havaintojen kohde näyttäytyy yksilölle muun muassa havaitsijan kiinnostusten, pyrkimysten ja uskomusten valossa. Näitä kokemuksia ja merkityksiä tutkimalla pyritään saamaan kuva jonkin tietyn ilmiön rakenteista ja niiden keskinäisistä suhteista. (Yeung, 2005, s. 90; Laine, 2010, s. 28.) Haluan antaa työssäni äänen yksilöiden havainnoille ja kokemuksille, sillä ne ovat mielestäni keskeisiä tutkittaessa ruoka-avun kaltaista ilmiötä.

Tutkimukseni on etnografinen tapaustutkimus. Tähän päädyin siksi, että tapaustutkimukselle on ominaista pyrkiä selvittämään jotakin lisävalaisua vaativaa ja entuudestaan tutkimatonta ilmiötä. Tutkimuksen kohteena oleva tapaus voidaan myös nähdä esimerkkitapauksena yleisestä ongelmasta. (Laine, Bamberg & Jokinen, 2007, s. 10, 20.) Tässä tapauksessa ruoka-avun muodolla (yhteinen ateria ruokajonojen sijaan) voi olla merkitystä avun varassa olevien toimijuuden kehittämisessä ja yhteisöllisyyden lisäämisessä. Siten se voidaan linkittää laajempiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja kipukohtiin, ja juuri tällä hetkellä keskustelu ruoka-avun eri muodoista on varsin kiihkeätä.

Uskon valitsemani tapauksen tuovan lisävalaisua tutkimusaiheeseeni huolellisen etnografisen tutkimusotteen ja erilaisten aineistojen yhdistämisen avulla. Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto (2014, s. 7) toteavat etnografisen otteen soveltuvan monitahoisten ilmiöiden ja prosessien näkyväksi tekemiseen sekä niiden merkitysten selvittämiseen. Tässä tutkimuksessa etnografia on koko tutkimusprosessia määrittävä aineiston tuottamisen tapa, jota kehystää fenomenologinen käsitys yksilön kokemusten merkityksestä tiedon tuottamisessa.

7.1 Tapaustutkimus

Laine ym. (2007, s. 9–11) toteavat, että laadullinen tapaustutkimus ei ole varsinainen tutkimusmetodi, vaan tutkimusstrategia, joka sisältää lähtökohtaisesti useita tutkimusmenetelmiä. Tapaustutkimuksen tavoitteena on kerätä mahdollisimman monipuolinen

aineisto jostain tietyistä tapauksesta, kuvailla sitä seikkaperäisesti ja luoda siitä syvälinen ja kokonaisvaltainen ymmärrys. He korostavat, että tapaustutkimus ei saa olla pelkkä kuvaus tapahtumien kulusta, vaan siinä täytyy olla jokin jännite, joka kiinnostaa tutkijaa ja jolla on merkitystä. Tapaustutkijan onkin pystyttävä erottamaan toisistaan tapaus ja tutkimuksen kohde. Tapauksen avulla pyritään sanomaan kohteesta jotain konkreettista tai teoreettista.

Schwandt ja Gates (2018, s. 346) näkevät tapaustutkimukselle olevan neljä käyttötarkoitusta: jonkin ilmiön kuvailu, hypoteesin ja teorian kehittäminen, hypoteesin ja teorian testaaminen sekä normatiivisen teorian kehittäminen. Oma tutkimukseni lukeutuu lähinnä kuvaillevan tapaustutkimuksen kategoriaan, jonka tavoitteena on luoda mahdollisimman kokonainen ja yksityiskohtainen kuvaus jostain ilmiöstä päättäjien, tutkijoiden tai tavallisten kansalaisten tiedoksi ja hyödyksi. Kuvailevalla tapaustutkimuksella voidaan myös antaa ääni marginalisoituneille, vähäosaisille ja haavoittuvassa asemassa oleville. (Emt.)

Laine ym. (2007, s. 9–11) toteavat, että tutkimuksessa voidaan lähteä selvittämään kiinnostavaan tapaukseen liittyvää käsitteistöä ja kohdetta. Toinen lähtökohta on selkeän kohteen olemassaolo, ja siihen liittyvän tapauksen etsiminen ja sen tutkiminen. (Emt.) Omassa tutkimuksessani Yhteinen Pöytä on tapaus, jonka avulla tutkin kohdetta, eli yhdessä syömisen merkitystä yhteisölounailla käyvien kokemuksissa sekä vapaaehtoisia työntekijöitä motivoivia tekijöitä.

Laadullisen tutkimuksen tapaan tapaustutkimus on kohdannut kritiikkiä, ja etenkin sen yleistettävyydestä ollaan montaa mieltä. Subjektiviisuudesta ja yleistettävyyden puutteesta syytetyllä tapaustutkimuksella on Flyvbjergin (2006) mukaan tärkeä rooli tieteen kehityksessä ja uusien näkökulmien nostamisessa keskusteluun. Hänestä yleistettävyys tieteellisessä diskurssissa on yliarvostettua, kun sen sijaan esimerkin voima on aliarvostettua. Flyvbjerg esittää, että tapaustutkimus voi osoittaa jo olemassa olevien teorioiden ja ”totuuksien” heikkoudet vertaamalla tapaustutkimusta mustiin joutseniin. Kun väitteään, että kaikki joutsenet ovat valkoisia, riittää yksikin musta joutsen todistamaan teorian vääräksi. Peuhkurin (2007, s. 130) mukaan tapaustutkimus on pystyttävä liittämään muuhun tutkimukseen ja aiheesta käytyyn keskusteluun, jotta se olisi teoreettisesti kiinnostava ja yleispätevä. Vaikka tapaustutkimus on hyvin kontekstisidonnaista, se voi myös kontribuoida laajemmin tieteelliseen tai yhteiskunnalliseen keskusteluun, kun teoreettiset valinnat ja tutkimuksen kulku kirjoitetaan selvästi auki (Peuhkuri, 2007, s. 148).

7.2 Aineiston tuottaminen etnografisin keinoin

Puhun työssäni aineiston tuottamisesta aineiston keruun sijaan, sillä koen, että täysin tutkijan vaikutuksesta riippumattoman, täysin objektiivisen ja valmiina olemassa olevan aineiston ”kerääminen” on mahdotonta. Tutkijan valinnat, huomiot ja tulkinnat sekä vuorovaikutus tutkimuksen kohteena olevien ihmisten kanssa vaikuttavat aina siihen, millainen kokonaisuus aineistosta muodostuu. Siten voidaan sanoa, että tutkija osallistuu aineiston tuottamiseen. Kuten Kiviniemi (2010, s. 73) toteaa: ”Laadullinen aineisto ei siis sellaisenaan kuvaa todellisuutta, vaan todellisuus välittyy meille tulkinnallisten prismojen tai tarkasteluperspektiivin välittämänä”.

Etnografialle tunnusomaista on pyrkimys tiheään kuvaukseen (thick description). Se tarkoittaa tutkittavan ilmiön monipuolista ja sävykästä tarkastelua. Termin ”thick description” tunnetuksi tehnyt Clifford Geertz, toteaa sen olevan enemmän kuin vain havaintojen tekemistä ja niistä raportointia. Tiheä kuvaus on analyttinen lähestymistapa aineistoon ja tutkittavaan ilmiöön ja se tuottaa ja auttaa ymmärtämään kulttuurisia merkityksiä. (Geertz, 1973.)

Havainnointi on eräs etnografiseen tutkimukseen kiinteästi liittyvä aineistontuottamisen tapa. Keskeistä havainnoinnissa on tarkastella avoimesti mitä tulee vastaan, ja mikä on havainnoitujen asioiden rooli tai asema tutkimusasetelmassa sekä mitä se voi kertoa tapauksesta. Havainnoinnin yhtenä tavoitteena on myös tutustua kentän toimijoihin. Etnografiassa vuorovaikutuksella on keskeinen rooli. Tutkittavien kanssa syntyvä vuorovaikutus määrittää aineiston ohessa koko tutkimusprosessin kulkua ja sitä kautta myös tutkimuksen tuloksia. Tutkijan on kuultava herkällä korvalla kentältä tulevia viestejä, ja kyettävä sopeuttamaan omaa toimintaansa sekä tutkimuskysymyksiään mahdollisten uusien näkökulmien saavuttamiseksi. (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto, 2014, s. 8.)

Mannay ja Morgan (2015, s. 178) näkevät etnografisessa tutkimuksessa tärkeinä niin sanotut tutkimuksen odotusalueet (waiting field), joissa todellinen elämä tapahtuu ja jonka tapahtumia ja merkityksiä ei voi tavoittaa esimerkiksi haastattelussa. Myös Fujii (2015, s. 526) kiinnittää huomiota tällaisten hetkien ja huomioiden tärkeyteen, ja kutsuu niitä sattumanvaraisiksi tai tahattomiksi hetkiksi (accidental moments). Hän tarkoittaa tavallisia ja arkipäiväisiä asioita, jotka tapahtuvat haastattelujen tai arkistomateriaalien tutkimisen ulkopuolella. Kahvilassa istuessa tai jonossa seisoessa voi tehdä havaintoja, joilla on annettavaa esimerkiksi tutkimuksen laajemman kontekstin ymmärtämisessä.

Delamont (2007, s. 213) korostaa havainnointi- ja haastatteluaineiston dokumentoinnin tärkeyttä. Omiin muistikuviin luottaminen ei kannata, ja havainnot ja haastattelut kannattaa kirjoittaa heti muistiin, äänittää tai muuten tallentaa. Kenttätyössä on keskeistä myös reflektoida näkemäänsä, kokemaansa ja kuulemaansa. Kenttätyön kuuluukin tuntua hankalalta. Kun se alkaa tuntua liian kotoisalta ja tutulta, on aika jättää kenttä. (Emt.)

Havainnointiaineistojen käyttö on etnografialle tyypillistä, ja niitä rikastetaan esimerkiksi haastattelujen avulla. Erilaisia aineistoja luetaan sekä rinnakkain että ristiin, jolloin eri aineistot voivat täydentää ja selittää, mutta myös kyseenalaistaa toisiaan. (Huttunen, 2010, s. 42-43.) Tutkimuksessani käytän erilaisia aineistoja ja menetelmiä. Aineisto- ja menetelmätriangulaation avulla pyritään syventämään ymmärrystä tapauksesta (Laine ym. 2007, s. 24). Koska teen etnografista tutkimusta, on luontevaa käyttää aineistontuottamisen menetelminä havainnointia ja haastattelua. Delamont (2007, s. 206) toteaa etnografian, kenttätyön ja havainnoinnin olevan synonyymisiä termejä. Näillä kolmella termillä tarkoitetaan ajanjaksoa, jolloin tutkija jalkautuu ns. kentälle, eli tutkittavien henkilöiden piiriin, ja havainnoi, keskustelee ja yrittää ymmärtää heidän ajatuksiaan ja näkökulmiaan. Tämä vaatii herkkyyttä kuunnella, nähdä ja ymmärtää kohteena olevien ihmisten elämää ja ajatuksia. (Emt.)

Etnografinen tutkimus perustuu kenttätyölle, mutta kentän käsite voi olla moniulotteinen. Perinteisesti kenttätyö on nähty pitkäjaksoisena oleskeluna tutkittavien parissa, mutta kenttä voi olla myös virtuaalinen tai arkistomateriaaleihin perustuva. Tutkija voi rakentaa kenttensä myös vaihtuvista tiloista ja paikoista, kuten lyhyistä vierailuista useissa erilaisissa paikoissa ja merkityksellisissä tilanteissa, tai erilaisista kirjallisista materiaaleista. (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto, 2014, s. 11–12.) Oman tutkimuskenttäni olen tapaustutkimuksen hengessä rakentanut useista erilaisista lähteistä. Osallistuva havainnointi yhteisölounailla ja Hävikkiä ja huippukokkeja -tapahtumassa sekä niiden myötä rakentunut havainnointipäiväkirja, Yhteisen Pöydän palkattujen työntekijöiden taustoittavat haastattelut, kysymyslomake, asiakkaiden haastattelut sekä vapaaehtoisten ryhmähaastattelu muodostavat tutkimuskenttäni. Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto (2014, s. 13) toteavatkin, että ”Kenttä voidaan määritellä aineistoista rakentuvaksi tilaksi, jonka tutkija konstruoi valitsemalla ja rajaamalla mahdollisia tutkimusaineistoja, ja -paikkoja ja tutkittavia ryhmiä ja yhteisöjä”.

7.3 Aineisto

Aineistoni koostuu osallistuvasta havainnoinnista (kahdeksana keskiviikkona Hämeenkyllän hävikkiruokalounailla toukokuussa ja elo-syyskuussa 2018) ja sen myötä syntyneestä havainnointipäiväkirjasta, kysymyslomakkeen vastauksista (57 vastaajaa), viidestä litteroidusta haastattelusta sekä yhdestä litteroidusta ryhmähaastattelusta, johon osallistui yhdeksän vapaaehtoistyöntekijää. Saadakseni laajan kokonaiskuvan Yhteisen pöydän toiminnasta olen haastatellut myös Yhteisen Pöydän kolmea palkattua työntekijää, palveluesimies Laura Tuomea, yhteisödiakoni Eeva Lehtinevaa sekä Sitran ja Yhteisen Pöydän yhteisprojektin projektipäällikkö Hanna Kuismaa (ks. luku 5). Heidän haastattelujaan olen käyttänyt pääasiassa tapauksen kuvauksessa, mutta haastatteluissa saamani informaatio on muovannut ja suunnannut myös tutkimusta ja sen aineiston tuottamiseen liittyviä valintoja. Seuraavaksi kuvailen kunkin aineiston muodostumista ja tuottamista tarkemmin.

Osallistuva havainnointi

Kaiken kaikkiaan toteutin osallistuvaa havainnointia kahdeksana keskiviikkona, jolloin Hämeenkyllän kirkolla järjestettiin ilmainen yhteisölounas ja sen yhteydessä ruokakassien jakoa. Havainnointikerroilta kirjoitin havainnointipäiväkirjaa aina kotiin palattuani. Mielestäni muistiinpanojen ja havaintojen kirjaaminen itse havainnointitilanteessa ei ollut järkevää jo senkään takia, että osallistuin lounaan ja ruoka-avun tarjoiluun eri tehtävissä, jolloin muistiinpanojen tekeminen olisi ollut käytännössä hankalaa. Muistiinpanojen kirjoittaminen tai nauhoittaminen olisi myös saattanut herättää negatiivista huomiota, ja esimerkiksi epäilyjä siitä, että olen toimittaja.

Havainnointijakson alun epävarmuudesta kertoo havainnointipäiväkirjani merkintä ensimmäiseltä havainnointikerralta.

Ote havainnointipäiväkirjasta: Olo on vähän sekava, en tiedä kuinka ottaisin kontaktia ihmisiin, en voi mennä kesken ruoan häiritsemään, tuntuu vähän tirkistelijältä, vaikka he eivät tiedäkään miksi olen täällä. Toisaalta koen painetta siitä, että pitäisi kysyä haastateltavia jo nyt (esim. yksi vapaaehtoinen esittelee minut pöytäseurueelle, jossa mukana yli 90-vuotias rouva, joka käy usein), mutta toisaalta en koe oloani ollenkaan niin varmaksi, että voisin pyytää haastatteluun (enhän edes vielä tiedä mitä kysyisin).

Tutkimukseni rajauksen mukaisesti kävin havainnoimassa aina samassa kohteessa, sillä koin, että luottamuksellisen suhteen syntymiseksi oli tärkeätä tutustua mahdollisimman

hyvin kohteeseen ja siellä toimiviin ihmisiin. Useampien havainnointikertojen jälkeen epä mukavuuden tunteet haihtuivat, kun pääsin mukaan toimintaan muun muassa osallistamalla lounaiden ja ruokakassien jakoon.

Ote havainnointipäiväkirjasta: ”Emäntä kysyi, haluanko osallistua ruoan jakoon, ja suostuin. Myssy päähän ja kauhan varteen. Olin jakamassa koko ruokailun ajan, joten näin kaikki kävijät. Tunnistin jo joitain kasvoja. Ruokajaon jälkeen pyyhin pöydät ja syön muiden vapaaehtoisten kanssa. Tuntuu että kuulun jo porukkaan.”

Lisäksi osana tutkimukseni taustoittamista ja laajemman kokonaiskuvan saamiseksi ilmiöstä olin seuraamassa Vantaan hävikkiterminaalilla järjestettyä Huippukokkeja ja hävikkiä -tapahtumaa, jossa pääsin osallistumaan myös vierailijoille tarjotun lounaan valmistamiseen.

Koen, että tutkimusprosessini alkuun sijoittuneet havainnointitilanteet ja vuorovaikutus kentän toimijoiden kanssa olivat pohjatyötä, jonka avulla suuntasin tutkimustani eteenpäin ja kohdistin huomioni tärkeisiin näkökulmiin. Kevään havainnointijakson aikana syntyi esimerkiksi ajatus kyselytutkimuksen tekemisestä kesätauon jälkeen elokuussa. Kevään havainnointijaksolla heräsi myös kiinnostus vapaaehtoisten roolin ja motivaatioiden selvittämiseen.

Vaikka etnografinen haastattelu onkin usein keskeinen aineiston hankintakeino, on se aina kontekstoitava eli sidottava muuhun aineistoon (Huttunen 2010, s. 43). Omassa työssäni havainnointi paitsi antoi arvokasta taustatietoa tapauksesta, myös auttoi kysymyslomakkeen ja haastattelujen avulla saadun informaation kontekstoinnissa.

Kysymyslomake

Jo muutamien havainnointikertojen aikana ymmärsin, että haastateltavien rekrytoiminen tulisi olemaan vaikeaa (ks. Haastattelut), ja siten lounailla käyvien asiakkaiden äänen kuuluviin saaminen tuntui haastavalta. Jouduin pohtimaan erilaisia keinoja, joilla saisin luotua heihin yhteyden ja päädyin laatimaan kysymyslomakkeen (ks. Liite 1.), jonka tavoitteena oli saada laajaa kokonaiskuva kävijöistä, heidän näkemyksistään ja motiiveistaan. Kysymyslomakkeen avulla halusin havainnollistaa erilaisten yhteisölounaisiin ja ruoka-apuun liittyvien näkökulmien merkitystä osallistujille. Lisäksi kysymyslomakkeen tavoitteena oli informoida asiakkaita tutkimuksestani ja saada siten haastateltavia yksityiskohtaisempia haastatteluja varten. Lomakekyselyni ei ollut toteutusperiaatteiltaan

kvantitatiivinen, enkä analysoi sitä tilastollisin menetelmin vaan käytän sitä laadullisesti muun aineiston tukena antamaan lisävalaistusta aiheesta.

Lomakkeet olin jakanut pöytiin ennen lounastajien tuloa, ja he saivat täyttää ne odottaessaan vuoroaan lounaan hakuun. Palautuslaatikko oli ovella, ja itse seisoin sen vieressä, ja halukkaat saivat ilmoittautua haastatteluun samalla kun palauttivat kysymyslomakkeen. Kysymyslomakkeessani (ks. Liite 1.) oli seitsemän avointa kysymystä, ja sen palautti 57 henkilöä. Halusin pitää lomakkeen mahdollisimman yksinkertaisena ja napakana, jotta mahdollisimman moni vastaisi. Pysin laatimaan kysymykset myös mahdollisimman neutraaleiksi, ettei kysymysten muotoilu johdattelisi vastauksia. Kysymyksiin vastattiin melko lyhyillä lauseilla, ja osassa lomakkeita joitain kohtia oli jätetty tyhjäksi. Mielestäni avokysymykset olivat kuitenkin tarkoituksenmukaisempia tutkimuksen laadullisen luonteen vuoksi.

En kysynyt vastaajien ikää tai sukupuolta, sillä en koe niillä olevan merkitystä tässä tapauksessa, sillä en tee määrällistä analyysiä taustamuuttujien välisistä eroista. En myöskään kysynyt haastateltavien elämäntilanteesta, terveydentilasta tai muista heidän huono- tai hyväosaisuuteensa vaikuttavista taustatekijöistä, sillä halusin fokusoida kysymyslomakkeen lähinnä yhdessä syömiseen ja Yhteisen pöydän lounailla käymisen syihin.

Lomakekysely sai odotetusti paljon paremman vastaanoton kuin pelkät suullisesti esitetyt haastattelupyynnöt, ja sen avulla viisi kävijää ilmoittautui haastateltavaksi.

Ote havainnointipäiväkirjasta: Ihmiset ovat kiinnostuneita lomakkeista, monet alkavat heti täyttää niitä. Kun kaikki ovat istuneet, saan alkupuheenvuoron jälkeen mahdollisuuden kertoa lomakkeesta ja toistaa siinä esitetyn pyynnön, että voisin haastatella. Olen tyytyväinen, sillä 57 palauttaa lomakkeen. Kolme naista tulee vapaaehtoisesti ilmoittautumaan haastatteluun, käyn kyselemässä sivuhuoneessa istuvilta äideiltä, olisivatko he kiinnostuneita. Yksi lupautuu, ja ottaa yhteyttä sähköpostilla sopiakseen ajasta ja kertoakseen, että myös toinen äiti on kiinnostunut.

Haastattelut

Delamont (2007, s. 212) toteaa, että eräs suurimmista vaikeuksista etnografisessa tutkimuksessa on joko informanttien liiallinen halu kertoa asioita, joita uskoo tutkijan haluvan kuulla, tai toisaalta tarve suojella yksityisyyttään peittelemällä tai suorastaan valehtelemalla. Näitä ja muita mahdollisia ongelmia kannattaa Delamontin mukaan miettiä

tarkkaan etukäteen. Omassa tutkimuksessani haastavaa oli saavuttaa ihmisten luottamus, etenkin niiden, jotka kävivät syömässä vain ruoka-avun takia. Ohisalo (2017, s. 7) puhuu vaikeasti tutkittavien väestöryhmien (hard-to-survey-populations, H2S) tutkimusperinteestä, jossa väestökyselyissä tavoittamattomat tai vahvasti aliedustetut väestöryhmät pyritään tavoittamaan tutkimuksen piiriin.

Alkuperäinen ajatukseni aineiston tuottamisesta oli haastatella lounaalla kävijöitä, mutta havainnointikertojen perusteella koin haastateltavien rekrytoimisen melko haasteelliseksi.

Ote havainnointipäiväkirjasta: Gradun eteneminen tuntuu hankalalta, etenkin haastateltavien saaminen tuntuu lähes mahdottomalta ajatukselta. Tuntuu, että haastattelujen tekeminen olisi jotenkin epäsopivaa, jotenkin tuntuu, että osalle asia on arka, osa on jo ”vanhuudenhöppänoitä” ja osa ei oikein muuten vaan sisäistäisi mitä haastatteluun osallistuminen tarkoittaisi, tuntuu eettisesti vaikealta.

Päädyin toteuttamaan syksyllä 2018 jo aiemmin esitellyn lomakekyselyn, jonka avulla toivoin saavani paitsi tietoa asiakkaiden näkemyksistä yhdessä syömisestä, myös mahdollisuuden esitellä tutkimustani ja rekrytoida haastateltavia. Tämä onnistuikin, sillä esitelin tutkimustani kysymyslomakkeessa ja ennen lounaan alkua saamassani puheenvuorossa. Samalla esitin toiveen saada haastatella kävijöitä ja lopulta viisi kävijää ilmoitautui haastateltaviksi.

Haastattelin viittä Hämeenkyllän kirkolla Yhteisen pöydän lounailla käyvää 33–71 -vuotiaista naista. Tavoitteenani ei ollut saada haastateltavaksi ainoastaan naisia, vaan he ilmoittautuivat vapaaehtoisiksi rekrytoidessani haastateltavia kysymyslomakkeen yhteydessä. Haastateltavien anonymiteettia suojatakseni paljastan haastatelluista vain perustiedot. Haastatelluista kolme oli eläkkeellä. Heistä kaksi asui yksin ja yksi yhdessä miehensä kanssa, jonka kotihoidosta hän vastasi. Kaksi haastatelluista oli pienen lapsen äitejä. Haastattelut tapahtuivat syyskuussa 2018 Hämeenkyllän kirkolla, Helsingin keskustassa sijaitsevassa kahvilassa ja vantaalaisen avoimen päiväkodin tiloissa.

Koska haastattelut olivat puolistrukturoituja, ja kysymysten asettelua olivat viitoittaneet sekä teoreettiseen viitekehukseen tutustuminen että aiemmin tekemäni havainnointi, kysymyslomake ja tapauksen taustoihin perehtyminen, oli haastatteluiden rakenne melko samankaltainen kaikissa haastatteluissa. Vaihteluakin toki oli, sillä vastaajien into ja kyky sanallistaa ajatuksiaan vaihteli. Osa haastateltavista vastasi melko lyhytsanaisesti, kun

taas osa kertoi ajatuksiaan laajasti, ja nosti esiin myös itselle tärkeitä teemoja, jotka eivät sisällyneet haastattelukysymyksiin.

Nikander (2010, s. 433) toteaa, että litterointi on teoreettista toimintaa siinä mielessä, että aineistojen purkamista koskevat ratkaisut heijastavat tutkijan oletuksia ja teoreettista esiyymmärrystä tutkimuskohteesta. Tutkijan aineiston käsittelyä koskevat valinnat voivat osaltaan rakentaa tutkijan huomaamatta hänen omaa esiyymmärrystään vastaavan kertomuksen. Siksi oma esiyymmärrys on myös otettava tarkastelun kohteeksi. Mitä valintoja litteroija tekeekään, purettu aineisto tuottaa aina epätäydellisiä representaatioita alkupe- räisestä puhutusta vuorovaikutuksesta. (Emt.)

Haastatteluista kertyi litteroitua materiaalia yhteensä 43 sivua. Koska kiinnostukseni kohdistui haastattelussa esiin tuleviin asiasisältöihin, en nähnyt tarpeelliseksi litteroida aineistoa tarkalla keskustelunanalyttisellä litterointitavalla. Luonnollisesti litteroin sanasta sanaan paitsi haastateltavien puheenvuorot myös omat kysymykseni ja tarkennukseni, sillä niiden muotoilutavalla saattaa olla vaikutusta saatuun vastaukseen. Lisäksi litteroin myös naurahdukset ja miettimistauot, sillä ne sävyttävät vastauksia, ja saattavat muuttaa niiden luonnetta. (Ks. Ruusu vuori, 2010, s. 424–425.) Työläydestään huolimatta litterointivaihe oli antoisa työn kannalta, sillä hidas eteneminen ja haastattelujen kuunteleminen useaan kertaan mahdollisti aineiston sisäistämisen syvällisesti. Litterointivaiheessa haastatteluaineistosta muodostui kokonaiskuva, jota tekstimuotoon litteroidun materiaalin avulla saattoi tarkastella eri näkökulmista. Myös analyysin kohdentaminen kiinnosta- viin teemoihin ja asiakokonaisuuksiin helpottuu, kun litterointi on tehty huolella.

Ryhmähaastattelu

Koska vapaaehtoisten tekemällä työllä on merkittävä rooli Yhteisen pöydän toiminnassa, ansaitsee heidän äänensä tulla kuulluksi. Yhteisen pöydän lounaat alkoivat Hämeenky- lässä keväällä 2016, joten toiminta ja suuri vapaaehtoisten joukko on jo vakiintunutta. Kuitenkin mukaan liittyy aina uusia vapaaehtoisia, ja haastatteluun osallistui myös yksi ensimmäistä päivää mukana oleva vapaaehtoinen.

Käytän valitsemastani haastattelumenetelmästä nimitystä ryhmähaastattelu. Lähes sa- mansisältöinen termi on ryhmäkeskustelu, jolla halutaan korostaa ryhmän sisäisen vuoro- vaikutuksen merkitystä ja tutkimista. Kummallekin metodille ominaista on kuitenkin ryhmän arvoja ja normeja ilmentävä vuorovaikutus, jota haastatteli- ja moderoi. (Pietilä,

2017, s. 89–90.) Tavoitteenani oli saada tietoa ryhmän dynamiikasta ja sisäisestä vuorovaikutuksesta, jolla on luonnollisesti merkitystä Hämeenkyllän Yhteisen pöydän toiminnan sujumiselle, mutta myös yksittäisten ryhmän jäsenten näkemyksistä ja motivaatiotekijöistä.

Haastattelin Hämeenkyllän yhteisölounaita ja ruoanjakoa toteuttavia vapaaehtoisia erään lounaan päätteeksi syödyn yhteisen aterian aikana syyskuussa 2018. Se oli tutkimusteemaan sopiva ja rento tilanne, sillä vapaaehtoisilla oli yleensäkin tapana istua yhdessä samaan pöytään syömään lounaan lopuksi, kun asiakkaat olivat lähteneet. Huttunen (2010, s. 43) toteaa, että etnografisessa tutkimuksessa on tyypillistä kirjoittaa kenttämuistiinpanot myös haastattelutilanteista. Itse haastattelun sisällön lisäksi tietoa tuottaa myös se, mitä etnografi havainnoin haastattelutilanteessa ja -ympäristössä. Näiden aineistojen ristiinluenta tuottaa rikkaampaa analyysiä kuin pelkän litteroidun haastattelun analysointi.

Ryhmähaastatteluun osallistui yhdeksän paikalla ollutta vapaaehtoista. Alussa oli vaikea saada haastattelutilannetta hallintaan, sillä osa ihmisistä oli ehtinyt jo syödä, kun osa vasta istui pöytään.

Ote havainnointipäiväkirjasta: Kun salissa hiljenee, istuvat vapaaehtoiset syömään ja tarkoituksenani on siis tehdä ryhmähaastattelu. Olo on kuin hunnilaumaa yrittäisi saada kokoon. Viimeisiä vielä odotetaan, kun osa on jo syönyt ja hakee kahvia. Lopulta saan haastattelun alkamaan. Minusta tuntuu siltä, että tästä tulee katastrofi. Ihmiset höpöttelevät ummet ja lammet ensimmäiseen kysymykseen, ja ajattelen etten millään ehdi kysyä kaikkea ennen kuin hätäisimmät päättävät lähteä jatkamaan hommia. Taustalla kaiuttimista pauhaa ehtoollishartaus, joka onneksi pian saadaan suljettua pois.

Vaikka ryhmähaastattelun onnistuminen arvelutti minua aluksi, huomasin saaneeni siitä kuitenkin arvokasta tietoa ja vastauksia kysymyksiini. Kaikki saivat myös mahdollisuuden vastata, ja kolmen, eri puolille pöytää sijoitetun tallennuslaitteen avulla sain kaikkien puheenvuorot nauhoitettua yleisestä hälinästä ja pitkästä pöydästä huolimatta.

Pietilä (2017, s. 88) toteaa, että ryhmähaastattelun erityinen anti liittyy sen mahdollisuuden paljastaa asioita ryhmän dynamiikasta, toimintatavoista ja vuorovaikutuksesta. Tämän huomasin itsekkin, ja se olikin tärkeä ryhmähaastattelun tuottama havainto.

Ote havainnointipäiväkirjasta: ”Vaikka aluksi tuntui, että tämä haastattelu/keskustelu oli epäonnistunut, se tuottikin kiinnostavaa tietoa esim. uskonnon aiheutta-

masta ristiriidasta, myös ryhmän hyvä henki nousi näkyväksi, ja siis se, että uskalletaan olla eri mieltä. Vapaaehtoiset näyttävät todella viihtyvän tehtävässään, heillä on hyvä ryhmähenki mikä tuli ilmi vastauksissa ja heidän käytöksessään ja olemuksessaan.”

Ryhmähaastattelun litterointi oli haastavaa, sillä joissain kohdissa haastateltavat saattoivat puhua keskenään päällekkäin, tai toisessa päässä pöytää saattoi olla käynnissä keskustelu jostain muusta aiheesta samaan aikaan, kun joku haastateltavista vastasi kysymykseen. Jouduin kuuntelemaan ja litteroimaan ryhmähaastattelua kolmelta tallennuslaitteelta, mikä toi litterointiin oman haasteensa. Onnistuin kuitenkin yhdistämään eri laitteilla kuuluneet vastaukset yhdeksi litteraatiksi, sillä niiden nauhoittamasta materiaalista pystyi hyvin kuulemaan myös kokonaisuuden.

7.4 Laadullinen sisällönanalyysi

Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2007, s. 157, 160) toteavat, että laadullisessa analyysissä lähtökohtana on aineiston monipuolinen tarkastelu, ei teorian tai hypoteesin testaaminen. Laadullisen analyysin avulla tavoitellaan odottamattomien seikkojen paljastamista ja todellisen elämän kuvaamista. (Emt.)

Analysoin työni aineiston laadullisen sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen menetelmä, jota voidaan pitää yksittäisenä metodina tai väljänä teoreettisena kehyksenä. Perinteisesti sisällönanalyysi etenee niin, että tutkimustehtävän määrittämisen jälkeen aineisto koodataan, eli jäsennellään sisällön mukaan. Sen jälkeen aineistosta haetaan samanlaisuuksia ja erilaisuuksia. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, s. 91–94.) Salo (2015, s. 170) kritisoi perinteistä näkemystä sisällönanalyysistä, ja toteaa, että sisällönanalyysi tuottaa usein vain uudelleen järjestettyä aineistoa. Lisäksi laadullisen aineiston analysoinnissa käytetään usein määrällistä analyysiä, mikä helposti kaventaa ja yksinkertaistaa aineistoa, jolloin jotain tärkeää ja merkityksellistä voi jäädä huomaamatta.

Sisällönanalyysi tulee usein ensimmäisenä mieleen ja helposti valituksi analyysivälineeksi, kun puhutaan laadullisesta analyysistä ja etenkin litteroitujen haastattelujen analysoinnista. Tämä saattaa johtua ainakin osittain siitä, että sisällönanalyysin tekee helposti lähestyttäväksi Salon (2015, s. 176) mainitsema tekninen ja mekaaninen luonne. Ikään kuin se olisi yksinkertainen taikakeino aineiston selättämiseen ja analyysin tuottamiseen. Näin ei tietenkään ole, vaan analyysin laatu riippuu tutkijan refleksiivisyydestä sekä tietenkin teoreettisen viitekehyksen sisäistämisestä.

Aineiston mekaaninen koodaaminen, teemoittelu ja kvantifioiminen ovat jälkistrukturalistisen ajattelun mukaan ongelmallisia, sillä tieto on tilanteista ja totuudet osittaisia, ja koodaaminen etäännyttää tutkijan aineistostaan ja sen ainutlaatuisuudesta (Salo, 2015, s. 176–178). Salo (emt.) peräänkuuluttaa kokonaisvaltaisempaa ja refleksiivisempää analyysiä, jonka avulla aineiston ja tutkittavan ilmiön elävyys voidaan esittää myös lukijoille sen sijaan, että se mekaanisen kategorisoinnin kautta jähmettyisi ja sulkeutuisi johonkin tiettyyn, ehkä jo ennalta määriteltyyn asetelmaan. Koodaamista ei kuitenkaan tarvitse kokonaan hylätä, sillä huolella, hitaasti ja refleksiivisesti tehty koodaus yhdistettynä Salon mainitsemaan ”analyysiin teorian kanssa” voi tuottaa kiinnostavia näkökulmia, jotka saavat koodausprosessissa suuremman merkityksen.

Aineiston analysoinnissa pyrin Salon (2015) mainitsemaan aineiston sisällön analysointiin teorian kanssa, jossa keskityn niihin kohtiin, jotka alkavat Saloa (2015, s. 180) lainatakseni ”asteittain kasvaa, hehkuu, saada suuremman merkityksen ja muuttua kiinnostaviksi”. Olen pyrkinyt aineiston analyysin aikana aineiston ja teorian vastavuoroiseen suhteeseen, eli aineistoa lukiessani olen kuljettanut mukana teoreettisia käsitteitä ja toisaalta aineistosta nostamani teemojen tarkempaa tarkastelua varten olen etsinyt työkaluja kirjallisuudesta.

Aineistoni koostuu tapaustutkimukselle ja etnografialle ominaisesti keskenään erilaisista materiaaleista. Tavoitteeni analyysiosuudessa on ollut tuottaa mahdollisimman tarkkaa ja tiheätä kuvausta kyseisestä aineistosta ja analysoida sen tuottamaa tietoa kullekin aineistotyyppille tarkoituksenmukaisella tavalla. Tällaisessa tutkimustavassa tutkimuskirjoittamisella on erittäin tärkeä rooli, sillä analysointia tapahtuu koko tutkimusprosessin ajan, ei vain aineistontuottamisjakson jälkeen. Helenius, Salonen-Hakomäki, Vilka, Saaranen-Kauppi & Eskola (2015, s. 195) toteavat, että aineiston tulkinta on subjektiivista, mutta sen täytyy olla hyvin argumentoitua ja sitä peilataan teoriaan ja tutkimuskysymyksiin. Siksi niiden on oltava tutkijan työkaluina koko tutkimusprosessin ajan, eikä vain valmiiksi kirjoitettuna teoriakatsauksena, johon ei enää analyysivaiheessa palata. Laadullisessa tutkimuksessa aineisto ja tutkimusongelma käyvät vuoropuhelua, eikä aineisto yleensä vastaa suoraan alkuperäiseen tutkimusongelmaan. Siksi aineistolta pitää kysyä analyttisiä kysymyksiä, mutta se onnistuu vasta kun aineisto on opittu tuntemaan. (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen, 2010, s.13.) Aineiston tuntemisen lisäksi keskeistä on siis tehdä kirjoittamalla näkyväksi sen yhteydet teoreettisiin pohdintoihin ja millaisessa teoreettisessa viitekehyksessä tutkimus etenee.

Huttunen (2010, s. 48) toteaa, että etnografisessa tutkimuksessa aineistojen kuten haastattelujen merkitykset avataan usein keskeisten teoreettisten käsitteiden avulla, joille tutkija on herkistynyt tutustuessaan tutkimuskirjallisuuteen ja tuottaessaan aineistoa. Keskeisiksi analyysivälineiksi hän määrittääkin aineistojen ristiinluennan sekä teoreettisesta kirjallisuudesta ammennetun käsitteistön. Monipuolinen aineistojen käyttö ja niiden ristiinluenta rikastaa ja tuottaa tiheää kuvausta, ja teoreettiset käsitteet ja keskustelut puolestaan jäsentävät ja pitävät aineistoa ja sen analyysiä kasassa. (Huttunen 2010, s. 59.)

Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen (2010, s. 17) toteavat, että kysymykset haasteltavien enemmistön tai vähemmistön näkemyksistä sopivat paremmin kvantitatiiviseen kuin kvalitatiiviseen tutkimukseen. Kun tutkittavia on vähemmän ja tutkimus on kvalitatiivista, on järkevämpää pureutua esimerkiksi siihen, millaisia rooleja haastateltavat antavat itselleen ja muille, tai millaisia toiminnan kuvauksia ja asiayhteyksiä haastateltavien vastauksista löytyy. Kiinnostavaa on se, miten tutkimukseen osallistuvat antavat merkityksiä asioille ja onko niissä eroja tai samankaltaisuuksia, sekä mitä ne voivat kertoa tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. (Emt.)

Aloitin tutkimusaineiston käsittelyn lukemalla läpi kysymyslomakkeiden vastaukset, litteroidut haastattelut ja havainnointipäiväkirjan huolellisesti. Pyrin ensimmäisellä lukukerralla saamaan aineistosta kokonaiskuvan ja palauttamaan mieleen aineistontuottamiseen liittyviä tilanteita ja tuntemuksia, sillä aikaa havainnoinnista ja haastatteluista oli kulunut jo jonkin verran.

Aineistoon tutustumisen jälkeen päädyin valitsemaan analyysiyksiköksi ajatuskokonaisuuden, joka kertoo vastaajien suhteesta valitsemiini tutkimusteemoihin. Tutkimusteemoiksi valikoituivat teoreettisen viitekehyksen ja tapaukseen tutustumisen myötävaikuttamana tutkimustapaustani kuvaavat asiakokonaisuudet, jotka nimesin seuraavasti: ”Yhteinen pöytä ja yhdessä syöminen”, ”Ruoka-apu”, ”Minä ja muut”, ”Hävikkiruoka” ja ”Kirkon ja uskonnon rooli”.

Ristiinlukemalla ja tulkitsemalla aineistoja loin kokonaiskuvaa teemoista aineiston tarjoamista erilaisista näkökulmista (omat havainnot sekä kävijöiden ja vapaaehtoisten näkemykset). Pyrin löytämään tutkittavaa ilmiötä kuvaavia merkityksiä ja niiden välisiä asiayhteyksiä sekä eroja ja samankaltaisuuksia. Varoin kuitenkin liiaksi pelkistämästä ja yksinkertaistamasta vastauksia, sillä se olisi saattanut häivyttää aineistosta kiinnostavia näkökulmia. Päätin esittää tuloksista kertovissa alaluvuissa puhtaasti aineiston tuottamat

havainnot ja tulokset, ja peilata niitä teoreettiseen viitekehykseen ja aiempaan tutkimukseen Yhteenveto-alaluvussa. Johtopäätökset ja pohdinta -luku jatkaa tulosten käsittelyä laajemmassa viitekehyksessä.

8 Tulokset

Olen pyrkinyt tapaustutkimuksen hengessä luomaan tutkimukseni kohteesta mahdollisimman monipuolisen ja tiheän kuvauksen. Katseeni on kuitenkin kiinnittynyt erityisesti yhdessä syömiseen sekä ruoan ja Yhteisen pöydän välittämään sosiaaliseen ulottuvuuteen. Jo tutkimuksen alkuvaiheessa kävi ilmi, että se on erityistä juuri tässä tapauksessa verrattuna moniin muihin toimijoihin suomalaisen ruoka-avun kentällä. Ruoka-avusta käytävän keskustelun, havainnointijaksolla tekemiäni huomioiden sekä haastattelujen ja kysymyslomakkeen vastausten pohjalta olen nostanut esiin myös muita teemoja kuten hävikkiruoan ja uskonnon merkityksen, sillä ne tarjosivat kiinnostavaa lisävalaisua tutkittavaan tapaukseen.

Tässä luvussa raportoin aiemmin esittelemäni aineiston tulokset tutkimusteemoittain. ”Yhteinen pöytä ja yhdessä syöminen” -teeman alla esittelen Yhteisen pöydän asiakkaiden näkemyksiä Yhteisen pöydän toiminnasta ja sen merkityksestä heille. Kommensaalisuus ja sen rooli ihmisten elämässä yleisemmällä tasolla kietoutuu myös Yhteisessä pöydässä tapahtuvaan yhdessä syömiseen, sekä siellä tapahtuvaan yhteisöllisyyden kokemiseen. Siksi myös yhdessä syömisestä yleisemmällä tasolla on syytä nostaa esille tässä luvussa. ”Ruoka-apu” -teema kertoo haastateltujen ja kysymyslomakkeeseen vastanneiden suhtautumisesta vastaanottamaansa ruoka-apuun, ja siihen kuinka tarpeelliseksi omassa elämässään he sen kokivat. ”Minä ja muut” -teemassa kuvaan yhteisöllisyyden esiintymistä aineistossa. Tarkastelen sitä, kuinka kävijät kokevat suhteensa toisiin kävijöihin sekä vapaaehtoisiiin. Selvitän myös, millaisia osallistumismotiiveja vapaaehtoisena työskentelevillä on, sekä kuinka he kokevat roolinsa ja suhteensa kävijöihin ja toisiinsa. ”Hävikkiruoka” -alaluvussa käsitellään asiakkaiden suhdetta hävikkiruokaan ja sen käyttöön ruoka-avun piirissä. ”Kirkon ja uskonnon rooli” -teema luo kuvaa siitä, kuinka asiakkaat ja vapaaehtoiset kokevat uskonnollisesti sitoutumattoman, mutta kirkon tiloissa tapahtuvan toiminnan. Lopuksi vedän tuloksia yhteen ja peilaan niitä teoreettiseen viitekehykseen.

Tuloksia havainnollistamaan olen poiminut aineistosta otteita, joihin viitataan seuraavasti:

H(1) = ensimmäinen yksilöhaastattelu, suluissa oleva numero ilmaisee haastattelun järjestysnumeron

RH = ryhmähaastattelu

Kysymyslomake = vastaus kysymyslomakkeesta

8.1 Yhteinen pöytä ja yhdessä syöminen

Yhteisen pöydän lounaat ovat kävijöilleen monella tapaa tärkeitä ja merkityksellisiä tilaisuuksia, ja niille osallistuminen oli sekä haastattelujen että kyselytutkimuksen vastausten perusteella monelle ”viikon kohokohta” (H2). Lounas ja elintarvikejako sekä niihin liittyvät sosiaaliset näkökulmat (esim. hartaus, ystävien näkeminen, musiikkileikkikoulu), olivat kävijöille tärkeitä, eikä niitä haluttu jättää väliin kepein syin.

Lounaille osallistuu pitkälti vakiintunut joukko, joka käy lounaalla aina kuin vain mahdollista. Kysymyslomakkeiden perusteella 57 vastaajasta 40 kävi lounaalla viikoittain tai vähintään kolme kertaa kuukaudessa, ja loput silloin tällöin, kun itselle muihin aikatauluihin sopi. Myös kaikki haastatellut kävivät lounaalla viikoittain, ellei sitä estänyt esimerkiksi sairastuminen tai muu este. Tämän huomasin myös havainnointikerroillani, sillä jo muutamana kerran jälkeen opin tunnistamaan vakiokävijät, jotka saapuivat lounaalle viikoittain.

Kysymyslomakkeessa tiedusteltiin vastaajien motiiveja tulla Yhteisen pöydän lounaalle, ja sitä mikä Yhteisen pöydän lounailla oli heille tärkeää. Aineiston perusteella ilmainen ateria ja elintarvikejako sekä sosiaalinen kanssakäyminen olivat tärkeimmät syyt käydä Yhteisen pöydän lounailla. Pelkän ruoan ja valmiin aterian takia Yhteiseen pöytään tuli vain muutamia vastaajia. Ainoastaan seuran, sosiaalisten suhteiden ja yhdessä syömisensä takia syömään tuli lähes neljäsosa. Valtaosassa kysymyslomakkeen vastauksia (31) tärkeinä koettiin sekä ilmainen ateria että yhdessä syöminen, eli ruoan ja seuran yhdistelmä. Tilanteeseen yhdistettiin monessa vastauksessa myös hyvä yhteishenki ja tunnelma sekä ”kosketus muihin ihmisiin” (Kysymyslomake).

”Ruoka, seura, yhteisöllisyys. Kaikki ovat samanarvoisia ”säätyn” katsomatta. Vapaaehtoisten panos on myös ihailtavaa.” (Kysymyslomake)

Myös lounaan sopiva ajankohta musiikkileikkikoulun jälkeen oli osalle tärkeä syy tulla syömään, mutta näin vastanneille myös seura ja sosiaaliset kontaktit olivat merkityksellisiä. Näiden syiden lisäksi kävijät arvostivat lounaan jälkeistä hartaushetkeä, kirkon työntekijöiden läsnäoloa sekä hävikkiruoan hyödyntämistä. Nämä eivät kuitenkaan olleet kenelläkään ainoa syy, vaan liittyivät joko ruoka-avun saamiseen tai yhdessä syömiseen.

Haastatteluaineistossa korostui lomakekyselyä enemmän yhdessä syömisensä merkitys. Vaikka kaikki haastatellut arvostivat lounasta ja osa hyödynsi myös ruokakassia, ei ruoka

kuitenkaan ollut heille tärkein syy käydä Hämeenkyllän lounailla. Yhtä tärkeäksi tai jopa tärkeämmäksi lähes kaikki haastatellut kokivat sosiaalisen tilanteen ja muiden ihmisten seuran. Vain yksi haastatelluista totesi, että arvosti valmista ateriala lapsen musiikkileikkikoulun jälkeen enemmän kuin sosiaalista kanssakäymistä, vaikkakin nautti myös muiden kävijöiden kanssa keskustelusta.

Myös vapaaehtoiset totesivat haastattelussa sekä ruoka-avun että yhdessä syömisen olevan asiakaskunnalle tärkeitä. He uskoivat, että ilmainen ruoka houkuttelee aluksi ihmisiä paikalle, mutta pikkuhiljaa he tulevat enemmän seuran takia. Vapaaehtoiset olivat havainneet, että osa asiakkaista tulee jopa tuntia ennen ovien avautumista rupattelemaan aulaan, ja usein pöydissä istutaan vielä pitkään, vaikka lounas olisikin jo syöty.

Kysymyslomakkeessa ja haastatteluissa kysyttiin myös yleisemmin yhdessä syömisen merkityksistä vastaajille. Aineistossa yhdessä syöminen koettiin yleisesti positiiviseksi ja tärkeäksi asiaksi. Kysymyslomakkeen vastauksissa korostui yhdessä syömisen rooli yhteenkuuluvuuden lisääjänä ja yksinäisyyden poistajana. Sen koettiin hoitavan sekä vatsaa että mieltä, mahdollistavan niin uusiin ihmisiin tutustumisen kuin vanhojen ystävien tapaamisenkin, yhdistävän sukupolvia sekä opettavan lapsille ruokailutapoja. Keskeisin piirre vastauksissa oli juuri sosiaalisuuden korostuminen ja yhteyden syntyminen, siten tämä tutkimus vahvistaa näkemystä kommensaalisuuden merkityksestä sosiaalisten sietiden synnyttäjänä ja vahvistajana. Lähes puolet kysymyslomakkeen vastaajista yhdisti yhdessä syömisen arkeen ja juhlaan perheen ja ystävien kanssa. Vajaa puolet vastaajista kertoi syövänsä yhdessä ystävien tai perheenjäsenten kanssa harvakseltaan, mutta ei tarkemmin eriteltyt milloin tai millaisessa tilanteessa.

Aineiston perusteella Yhteisen pöydän lounaalle osallistuminen oli monelle ainoa tilaisuus yhdessä syömiseen.

”Kotona syön yksin, perheeni ei pidä yhteyttä.” (Kysymyslomake)

Erityisesti he, jotka pääasiassa söivät yksin ja joilla ei ollut arjessa juurikaan muita yhdessä syömisen tilanteita tai mahdollisuuksia kuin Yhteisen pöydän lounaat, arvostivat paljon muiden seuraa ja yhdessä syömisen tuomaa yhteyttä.

Toisaalta yksin syömistäkään ei pidetty pelkästään pahana, sillä osassa vastauksia tuli ilmi, että yksin asuvat olivat tottuneet siihen, eikä heillä siten ollut ”valinnanvaraa”.

”Kyllä mä tykkään yksinkin syödä ja sitä joudun arkena tekemään. Mutta kyllä mä nautin siitä että yhdessä syödään. Mun tyttäreni tarjoaa usein kun käyn lapsia siellä hoitamassa, hän vaatii että lapsetkin oisi siinä. Tykkään syödä yhdessä.” (H2)

Sen sijaan pienten lasten äidit joskus jopa kaipasivat yksin syömistä ja omaa ruokarauhaa intensiivisessä pikkulapsiarjessa.

Yhdessä syöminen koettiin aineistossa asiaksi, joka ehdottomasti haluttiin välittää seuraaville sukupolville. Haastatteluissa yhdessä syöminen nähtiin mahdollisuutena lisätä yhteisöllisyyttä, pitää yllä tiiviitä ihmis- ja perhesuhteita sekä opettaa tervettä ja oikeaa suhtautumista ruokaan. Eräs haastatelluista muisteli erityisellä lämmöllä kotinsa yhdessä syömisen perinnettä ja erityisesti yhteisiä aamupaloja ja ruoanlaittoa yhdessä. Hän myös uskoi, että perheen kesken syödyt ateriat auttavat vähentämään syömishäiriöitä.

”Kun paljon on puhetta että kun ruuasta tulee monelle nuorelle ongelma, että kun on näitä syömishäiriöitä, niin ettei pelkästään keskitytä siihen mitä sä syöt ja on pakko ottaa jokaista juttua vaan että kun keskustele samalla, ja ruoka on vähän siinä ohessa niin kummastakaan, siitä ruuasta tai keskustelusta ei tuu sitä pääasiaa. Samalla syödään ja keskustellaan ja se on niinku sellanen luonnollinen tilanne.” (H4)

Yksi haastatelluista korosti yhdessä syömisen vapaaehtoisuutta, ja sitä ettei yhdessä syöminen saa olla taakka. Kaavamaisesti yhteisille aterioille osallistuminen ei saisi esimerkiksi rajoittaa lasten harrastamista, vaan sen tulisi olla luonteva tapahtuma silloin kun se perheen aikatauluihin sopii, esimerkiksi viikonloppuna. Toisaalta aineistossa näkyi myös huoli aterioiden sosiaalisen kontekstin muuttumisesta ja laiduntavaan ruokailuun siirtymisestä. Eräs vastaajista oli kauhuissaan siitä, kuinka yhteiset ateriat jäävät nykyisen kiireisen arjen jalkoihin, ja perheenjäsenet käyvät jääkaapilla omia aikojaan kohtamatta toisiaan.

Yhteiset ateriat saattavat olla myös kenttä perheen ristiriidoille kuten yksi haastateltu totesi kokeneensa, mutta siitä huolimatta hän uskoi yhteisten ruokahetkien olevan tärkeä ihmissuhteiden ylläpidon areena.

”Mitä hemmettiä me ollaan yhdessä jos meillä ei ole hetkiä missä jutella... Ehdottomasti pitää (syödä yhdessä), sä et ehkä tiedä kuka on Virpi Miettinen, joka kävi varmasti viis avioliittoa läpi ja sanoi sitten yhdestä loppusuoralla olevasta liitosta että heidän liittonsa loppui siihen etteivät he koskaan olleet ruokailleet yh-

dessä. Mä tarkoitan että jos et sä koskaan oo tälviisiin kasvokkain, niin, niin autossakin kun me istutaan niin me puhutaan ohi toistemme, jollain tavalla se ei oo sama juttu.” (H3)

8.2 Ruoka-apu

Hämeenkylässä seurakunnassa ruoka-avun jakelu on järjestetty niin, että lounaan jälkeen jokainen saa valita haluamiaan elintarvikkeita vapaaehtoisten kirkon aulaan organisoidusta jakelupisteestä. Jaettavat elintarvikkeet vaihtelevat sen mukaan, mitä hävikkikuormassa tulee. Yleensä aina tarjolla on ainakin leipää, kasviksia, viljatuotteita ja maitotuotteita. Kyseessä ei siis ole valmiiksi pakatut, kaikille samanlaiset ruoka-apukassit, mutta selvyiden vuoksi käytän tässä yhteydessä ruoan jakelusta nimitystä ruokakassi.

Vaikka monelle kysymyslomakkeeseen vastanneelle ruokakassi oli tärkeä lisä omassa ruokataloudessa, vain yksi vastaajista piti sitä itselleen tärkeimpänä syynä tulla keski- viikkoisin lounaalle. Yli puolet (36) vastaajista arvotti lounaan itselleen ruokakassia tärkeämmäksi. Osa vastaajista ei hyödyntänyt ruokakassia ollenkaan. He, jotka hyödynsivät elintarvikejakoa, kokivat sekä lounaan että ruokakassin olevan itselle tärkeitä ja auttavan arjessa selviytymistä. Omien kenttähavaintojeni perusteella suurin osa lounaalla kävijöistä hyödynsi myös elintarvikejakoa, ja oli siitä erittäin kiitollinen. Ruokakassia hyödyntäneiden vastauslomakkeissa toistui erityisesti pienellä eläkkeellä elävän tarve saada helpotusta arkeen.

”Ei eläke ole niin iso etteikö ruoka apu ole tärkeä.” (Kysymyslomake)

Haastattelemi kävijät eivät olleet kaikkein huono-osaisimpia toimintaan osallistuvista eivätkä he kärsineet ruokaköyhyydestä. Se näkyi heidän suhtautumisessaan elintarvikejakoon. Yhteisen pöydän lounas ja/tai ruoka-apu eivät olleet haastatteluun osallistuneille välttämättömiä oman toimeentulon kannalta. Kaksi haastatelluista totesi kuitenkin lounaan ja sen jälkeen jaettava ruokakassin olevan hyvä lisä omassa arjessa, jossa he sinnittelivät pienen eläkkeen turvin. Toinen elintarvikejakoa hyödyntävistä haastatelluista kertoi ruoka-avun tuntuvan erityisen hyvältä siksi, ettei hän ollut tottunut koskaan saamaan mitään ilmaiseksi, ei edes silloin kun perheen elättäminen yksinhuoltajana oli ollut tiukkaa. Kolme haastateltua ei hyödyntänyt lounaan jälkeen tapahtuvaa elintarvikejakoa. He kokivat, etteivät voisi ottaa vastaan lounaan jälkeen jaettavaa ruokakassia, sillä se olisi ”*pois joltain sitä tarvitsevalta*” (H5). Lounaalle osallistuminen ei kuitenkaan herättänyt samanlaisia tuntemuksia, vaikkakin Yhteisen pöydän lounaalle osallistuminen ai-

heutti osalle kävijöistä ristiriitaisia tunteita etenkin ensimmäisillä kerroilla. Osa haastatelluista kertoi epäröineensä aluksi osallistumista, koska ajatteli lounaan olevan vain vähävaraisille.

”Ei se oo hupijuttu meillekään, suoraan sanottuna vaikka meidän pitäis olla niin tasa-arvoisia ja muuta niin sitten tulee vähän sellanen niinku ujous, ja sit semmonen 10% nolouskin.” (H3)

Vapaaehtoisten lämmin suhtautuminen ja kehotus tulla uudelleen vahvistivat epäröivien haastateltujen halua jatkaa lounailla käymistä. Myös alun vaikeat tuntemukset hävisivät, kun tilanne ei muistuttanutkaan perinteistä leipäjonoa, ja tilanne ja muut kävijät tulivat tutuiksi.

Ruokakassin sisältöön oltiin kysymyslomakkeen vastauksissa yleisesti tyytyväisiä, mutta yhdessä vastauksessa kritisoitiin jaossa olevia raaka-aineita.

”Kumikarkkeja ja vehnäjäuhoo on kohta 100 kg” (Kysymyslomake)

Elintarvikejako hyödyntävät haastatellut kokivat jaetut elintarvikkeet laadukkaiksi ja tarpeellisiksi, sekä joskus myös omaa ruoanvalintaa monipuolistaviksi.

”Mutta tossa ruoka-avussa on sitte se kiva, että sieltä saattaa saada jotain ihan yllättävääkin, mitä ei osais niinku odottaakaan. Niin sellasia erikoisuuksia mitä ei itte tuu ostettu. Niinku nytkin mä sain pakastepinaattia ja niin tuskin mä olisin itte menny ostamaan sitä kaupasta nyt ainakaan just ja kerran mä sain punasia riisejä ja (naurahtaa).” (H1)

Kaikki haastatellut ja asiaa kysymyslomakkeessa kommentoineet olivat sitä mieltä, että Hämeenkyllän tapa tuottaa ruoka-apua oli hyvä ja kannatettava. Sen toivottiin myös leviävän laajemmalle, mutta korostettiin myös tarvetta ruoka-avun erilaisille muodoille, ja kunkin kaupungin tai kaupunginosan erityistarpeiden huomioimiselle. Perinteisten leipäjonojen nähtiin palvelevan niitä, joille sosiaalinen kanssakäyminen syystä tai toisesta on haastavaa. Toisaalta yhteisöllisen ruoka-avun uskottiin kannustavan myös sosiaalisesti rajoittuneita lähtemään pois kotoa ja tapaamaan ihmisiä, minkä uskottiin jo pienissäkin määrissä kohentavan ihmisten hyvinvointia.

8.3 Minä ja muut

Eräs Yhteisen pöydän tavoitteista on vähentää yksinäisyyden kokemista ja kehittää yhteisöllisyyttä. Ruoka-avun vastaanottamisen stigmaa halutaan myös vähentää muun muassa sillä, että kaikki ovat tervetulleita lounaalle, ja koska ruoka-apua ei jonoteta leipäjonoissa, tilanne on enemmänkin sosiaalisen kanssakäymisen muoto.

Koska Hämeenkyllän yhteisölounas on kaikille avoin, on asiakkaita laajasti erilaisista taustoista ja ikäryhmistä. Ikäihmisten, vähävaraisten ja lähialueella työssä käyvien lisäksi Yhteisen pöydän lounaille osallistuu esimerkiksi pikkulapsia vanhempineen, sillä seurakunnan musiikkileikkikoulu loppuu juuri ennen lounaan alkua. Läheisestä Hämeenkyllän koulusta käy oppilaita pienissä ryhmissä tutustumassa toimintaan ja auttamassa vapaaehtoisia käytännön järjestelyissä.

Valtaosa kysymyslomakkeeseen vastanneista (45) oli tutustunut uusiin ihmisiin käydessään syömässä Yhteisessä pöydässä, ja se koettiin erittäin positiivisena asiana. Osalle tuttavuuksista oli kehittynyt pysyviä ystävyysuhteita, ja olipa eräs vastaaja jopa törmännyt nuoruudenrakastettuunsa 40 vuoden jälkeen. Suurin osa vastaajista nautti muiden kanssa seurustelusta, vaikka lounailla syntyneet tuttavuussuhteet eivät olisikaan kehittyneet syvämmiksi. Jo pelkästään muiden ihmisten seurassa oleskelu koettiin osassa vastauksia positiiviseksi ja omaa elämää rikastuttavaksi, vaikka keskusteluja tai uusia ihmisiä ei syntyisikään.

Myös kaikki haastatellut olivat tutustuneet Yhteisen pöydän lounailla uusiin ihmisiin, osa syvämmemmin, osa kevyemmin. Eräälle tuttavuudet olivat jääneet vierustovereiden kanssa käytyihin rupatteluihin tai lounaalta tutun henkilön kanssa bussipysäkillä vaihdetuihin sanoihin. Toisaalta eräs haastateltava oli ystäväystynyt lounaalla tapaamaansa pariskuntaan niin hyvin, että oli kutsunut heidät kotiinsa syömään.

Kävijäkunnan heterogeenisuus oli erityisesti haastatteluaineiston perusteella positiivinen ja luonnollinen asia. Erilaisten ihmisten tapaaminen ja sitä kautta myös epämuokavuusalueelle joutuminen nähtiin haastatteluaineistossa omaa ajattelua ja asenteita kehittävänä.

”Ja mä sen tähden omalla kohdalla koen että tää on yks paikka jossa mä oon tutustunut ihmisiin jotka, kyl mä kuitenkin vielä jotenkin vielä vierastan siellä räikeimpiä sellasia tiedätsä oikein niinku mä ajattelen, anteeks vaan, pultsari. Et se olis vaikee, mut kyl mä niinku nielisin ylpeyteni ja seurustelisinkin jos me samassa

pöydässä ollaan. Mutta siellä on tullu semmosia pieniä kuppikuntia mut kaikki on niinku omalla tavallaan samassa veneessä ollaan.” (H3)

Myös havainnointipäiväkirjani mukaan osa kävijäistä muodostaa omia pieniä ryhmiään, jotka tulevat yhdessä ja istuvat samassa pöydässä. Eräs vapaaehtoinen kertoi osan näistä ryhmistä muodostuneen lounaalla tavanneista henkilöistä, jotka sattumalta olivat istuneet joskus yhdessä ja siten tutustuneet. Osa haastatelluista tapasi lounaalla lähinnä vanhoja tuttujaan, mutta he olivat valmiita luomaan kontakteja myös ennestään tunteuttomiiin. Jokaisen oikeutta olla omissa oloissaan ymmärrettiin ja kunnioitettiin myös, ja eräs haastateltu totesikin aina ensin tarkkailevansa, toivoiko vierustoveri keskustelua vai ei. Lapsiperheiden sijoittamista omaan huoneeseen kritisoitiin haastatteluissa ja toivottiin että kaikki voisivat olla samassa tilassa. Toisaalta eri tilaan ohjaaminen myös ymmärrettiin käytännön syistä hyväksi ratkaisuksi. Havaintojeni perusteella kävijät muodostivat omia vakiintuneita syömisen piirejään, mutta toisaalta myös koko ruokailutilanne voidaan nähdä omana syömisen piirinä, joka rajaa siellä kävijät omaksi yhteisökseen.

Haastatellut kokivat yhteisen ruokailun lisäävän alueen yhteisöllisyyttä, ja tämä mainittiin myös muutamissa kysymyslomakkeen vastauksissa. Vaikka lounailla ei syntyisikään syvällisiä uusia ihmissuhteita, voi ”ruokapöytä yhdistää” (H3) ja luoda yhteenkuuluvuuden tunnetta. Vastauksissa korostui ajatus siitä, että vaikka itse olisikin introvertti, eikä haluaisi keskustella muiden kanssa, voi pelkkä muiden seurassa oleminenkin lievittää yksinäisyyttä tai poistaa jotain muutakin kuin niukkuuden tai nälän luomaa tarvetta. Haastatteluissa todettiin, että tunne siitä, että on yhteydessä muihin ihmisiin, vaikka ei heidän kanssaan varsinaisesti kommunikoidakaan, luo ”laumaeläimelle” (H3) tärkeätä ryhmään kuulumisen tunnetta. Myös samassa elämäntilanteessa olevat (esim. eläkeläiset, lapsiperheet) löytävät keskenään paljon yhteistä ja jaettavaa, ja voivat siten kasvattaa myös sosiaalista pääomaansa.

”Musta tossa oli hyvä tää sama työntekijä joka kerto mulle tästä ideasta niin sanoi että monet sellaset jotka on osallistunu tähän jonkin aikaa ja istunut samassa pöydässä. Niin aluksi kukaan ei puhunut yhtään mitään, mut sitten tänä vuonna he on alkanu juttelemaan, sama porukka jutteleekin siinä pöydässä. Että on niinku löytänyt uusia tuttuja. Ja varmasti saanut ihan kavereitakin. Että voin kuvitella, että saa uusia kontakteja, monet voi olla tosi yksinäisiäkin.” (H4)

Osa haastatelluista huomautti, että hyvinvointiyhteiskunnassamme asioista tehdään joskus jopa liian helppoja, eikä ihmisiltä vaadita mitään vaivautumista. Heidän mukaansa itsensä altistaminen kanssakäymiselle muiden ihmisten kanssa on tärkeätä, sillä liialli-

nen omiin kuvioihin kyyristyminen sairastuttaa ihmisiä ja murentaa hyvinvointiyhteiskunnan yhtenäisyyttä. Eräs haastatellusta esitti huolensa yhteiskunnan eriarvoistumisesta, ja koki osaltaan toimivansa sitä vastaan käymällä Yhteisen pöydän lounailla. Hänen mukaansa ääripäiden tuloerot kasvavat ja keskiluokalla ei ole käsitystä missä todellisuudessa osa suomalaisista elää. Siksi hän piti tärkeitä pysyä tietoisena asiasta ja omalta osaltaan madaltaa kynnystä kohdata erilaisista taustoista tulevia ihmisiä.

Yhteisöllisyyden merkitys nähtiin aineistossa laajemminkin eriarvoisuutta vähentävänä, ja osa haastatelluista halusi korostaa tasa-arvoista suhtautumistaan muihin kävijöihin.

”No sanotaanko että se että kun itse pystyy ostamaan ruokansa, niin oon välillä miettinyt että oonks mä nyt väärässä paikassa ku täällä oon. Mutta kaikki seurakunnan ihmiset aina sanoo että menkää vaan sinne että se on niinku kaikille tarjolla että kaikki on samalla viivalla tavallaan siellä. Sitä ajatusta haluan itekin ajatella että me ollaan kaikki siellä ihan samalla viivalla ja taustalla ei oo merkitystä kun sinne menee. Ja tarkoitus on että näkee erilaisia ihmisiä ja ei oo väliä että ootko sä pankinjohtaja vai jäänyt työttömäksi 30 vuotta sitten. Silti kaikki on siellä yhtäläisiä ihmisiä.” (H5)

Yhteisen pöydän lounaat mahdollistavat vapaaehtoiset saavat kiitosta sekä haastatelluilta että kysymyslomakkeiden vastauksissa. Heidän asennettaan ja työpanostaan arvostettiin ja heidän jaksamistaan ihmeteltiin. Omien havaintojeni ja haastatteluaineiston perusteella vapaaehtoisten ja asiakkaiden välit ovat mutkattomat ja jopa lämpimät. Eriyisesti pienten lasten äidit kokivat vapaaehtoisten luoman ilmapiirin lämpimänä ja kutsuvana. Itsekin vapaaehtoistyötä tekevä haastateltava totesi ymmärtävänsä vapaaehtoisia ja heidän haluaan ja motiivejaan tehdä vapaaehtoistyötä.

”Et varmaan se on vähän ihmistyyppistä riippuvainen et tekeekö vapaaehtoistyötä vai ei. Ja ite ainakin koen et vapaaehtoistyö ei oo mulle työtä vaan saan siitä ite kun mä autan ja luon muille kokemuksia. Että arvostan heitä jotka on siellä meitä varten, mut ymmärrän miten kivaa se on. (naurahdus) Et pääsee auttamaan muita ja järjestämään tommosii tapahtumia.” (H5)

Myös vapaaehtoiset uskoivat, että kaikille avoin ja maksuton lounas vähentää ennakkoluuloja eri ihmisryhmien välillä ja lisää yhteisöllisyyttä alueella. Heidän vastauksissaan korostui näkemys siitä, että kaikille avoimella lounaalla ei leimata ketään köyhyyteen tai vähäosaisuuteen.

”Ei leimauduta siihen köyhyyteen.” (RH)

”Eikä leimailla ketään. Ei rajata ketään. Tämä ei ole vain köyhille. Täällä on monenlaista, heterogeenistä. Ei me kysytä keltään.” (RH)

”Sä oot just sellanen kun sä olet. Eikä vähävaraisuus näy edes päällepäin. Mitä kenelläkin on, eihän sitä voi tietää. (RH)

Myös vapaaehtoisten ja asiakkaiden välinen kommunikaatio rakentaa ryhmähaastatteluu osallistuneiden vapaaehtoisten mielestä yhteisöllisyyden tunnetta. Suuri osa asiakkaista on lähialueella asuvia vakiokävijöitä, jotka tulevat ruokailemaan viikoittain. Asiakkaisiin tutustuminen tapahtuu luontevasti jutustelun kautta, jos asiakas itse sitä haluaa. Osa asiakkaista ei halua keskustella, ja myös sitä kunnioitetaan. Havainnointijaksolla huomasi, että vapaaehtoiset tunsivat suuren osan asiakkaista, ja juttelivat heidän kanssaan ja kyselivät heiltä kuulumisia.

Ote havainnointipäiväkirjasta: ”Joku hieroo toisen harteita, en ole varma onko hän seurakunnan työntekijä. Pöydissä rupatellaan paljon, ehkä pitkä kesätauko saa aikaan sen, että ihmiset juttelevat enemmän kuin yleensä. Emäntä Pirkko, joka on paikan ainoa palkattu työntekijä, kiertelee paljon salissa ja juttelee.

Vapaaehtoiset eivät kokeneet olevansa vain antavana osapuolena työskennellessään vapaaehtoistyössä. Muiden vapaaehtoisten ja asiakkaiden kanssa työskentely antoi heille sisältöä elämään ja positiivisia ihmiskontakteja. Moni mainitsi myös oppineensa vapaaehtoistyössä enemmän kuin missään muualla.

Haastateltavien syyt päätyä vapaaehtoistoimintaan olivat moninaiset. Altruismi eli mahdollisuus auttaa ja omalta osaltaan helpottaa ihmisten elämää oli kuitenkin kaikilla ryhmähaastatteluu osallistuneilla vapaaehtoisilla tärkeä motivoiva tekijä. Erityinen elämänkokemus oli vaikuttanut erityisesti yhden haastateltavan haluun tehdä vapaaehtoistyötä. Hän oli omien sanojensa mukaan ”käynyt elämän ja kuoleman rajamailla ja saanut uuden elämän kaksi vuotta sitten” (RH) selvittyään aortan repeämästä, ja halusi nyt laittaa hyvän kiertämän ja tehdä jotain muiden auttamiseksi. Myös asiakaskunnan heterogeenisyys innosti vapaaehtoisia mukaan toimintaan.

”Tää asiakaskunnan kirjo oli mulle ainakin sellainen kiinnostava juttu. Hauska tavata ihmisiä laidasta laitaan.” (RH)

”Tää ihmiskirjo mikä on, päältäpäin ei näe et kellä on vaikeeta ja kellä ei.” (RH)

”Ilosii ihmisii! Tällästä iloo oo pitkään aikaan nähnytkään. Sellasta aitoo elämää.” (RH)

8.4 Hävikkiruoka

Kaikki haastatellut kokivat, että hävikkiruoan hyödyntäminen Yhteisen pöydän toiminnassa oli hyvä ja kannatettava asia. Vaikka kysymyslomakkeessa ei erityisesti ollut hävikkiä koskevaa kysymystä, teema nousi myös siellä useissa vastauksissa esiin, ja hävikkiruoan käyttöä pidettiin hyvänä ideana.

”Hävikkiruoan jako tällä tavalla on inhimillistä ja hyvä tapa. Hyvä käytäntö, jonka voisi jakaa muillekin” (Kysymyslomake)

”Hyvä idea, parempi laittaa ruoat ihmisten vatsaa, kuin roskeen.” (Kysymyslomake)

Kaikki haastatellut tiesivät, että Yhteinen pöytä jakaa hävikkiruokaa ja käyttää sitä lounaiden raaka-aineena, mutta syvällisempää tietoa Yhteisen pöydän toiminnasta tai hävikin alkuperästä ja logistiikasta heillä ei ollut. Yksi haastatelluista epäili hävikkiruokaa toimittavien tahojen motiiveja ja hyvää tahtoa, mutta muuten haastatellut eivät yhtyneet julkisuudessa esitettyihin kriittisiin kannanottoihin hävikkiruoan ja ruoka-avun yhdistämisestä.

”Mut jotenkin nykypäivänä tuntuu että ihan jostain yksinkertaisista asioista tehdään iso numero, ja tässäkin kun pelkästään hyvästä asiasta. Tehdään lounasta ja saa tulla syömään, niin se että esittää kritiikkiä sitä kohtaan tuntuu musta vähän hassulta. Ja miksi pitäis aatella niin että köyhille tehdään jostain jämäruuasta lounasta. Jotenkin musta vähän vieras ajatus. Ei mulle tullu niinku mieleenkään tällanen. Ja sit se että kun oon käynyt siellä, niin siitä ei todellakaan huomaa salaattista tai mistään muustakaan että se on hävikistä tehtyä. Se on ihan ravintolasoinen lounas ja kaikki toiminta, niin sitte arvostellaan sellasta. Musta tuntuu ihan inhottavalta jotenkin.” (H4)

Osa haastatelluista huomautti Yhteisen pöydän lounailla käymisen avanneen silmiä näkemään, kuinka valtavasti ruokahävikkiä syntyi. Kaikki haastatellut olivat aluksi yllättyneet myös siitä, kuinka laadukasta ruokaa lounaalla tarjottiin. Suomen elintarvikehygieniasäädöksillä ja erityisesti vapaaehtoisten ruoanlaittoideoilla nähtiin myös olevan merkittävä rooli ruoan herkullisuudessa.

”Ne ihmiset jotka sitä ruokaa siellä keittiössä tekee ne on tosi taitavia ja ammattitaitoisia, koska se ruoka mitä he hävikistä tekee niin ei se näytä kaatopaikkajätteilä. Tai kun sitä syö niin ei siitä tuu mieleen että se on hävikkiruokaa.” (H5)

Myös ruokakasseihin jaettavaksi päätyvä hävikki sai aineistossa kiitosta. Hävikin sattumanvaraisuus saattoi tosin aiheuttaa joskus pettymyksiä, sillä saapuvan kuorman sisältö

oli aina yllätys, eivätkä asiakkaat voineet olla varmoja, mitä elintarvikkeita milloinkin oli saatavilla. Lisäksi loma-ajat vaikuttavat jaettavan hävikin määrään. Esimerkiksi ollessani vapun jälkeen havainnoimassa, oli hävikkikuorma tavanomaista pienempi terminaalin työntekijöiden lomapäivien vuoksi. Osalle vastaajista jaettavien elintarvikkeiden yllätyksellisyys oli positiivinen asia, ja heistä oli mukavaa saada raaka-aineita, joita itse ei tulisi ostaneeksi.

Ruokakassien jaon käytäntö sai hieman kritiikkiä, sillä osa koki, ettei ehtinyt syödä rauhassa, jos halusi saada kaikkea tarjolla olevaa tai ehtiä lounaan jälkeen pidettävään hartauteen. Myös joidenkin asiakkaiden tapa hakea ruokakassi kesken aterian sai osakseen kritiikkiä. Toivomuksena oli, että jakelusta vastaavat puuttuisivat siihen tehokkaammin, mutta toisaalta kenelläkään ei ollut esittää ratkaisua, kuinka jakelu pitäisi hoitaa paremmin.

8.5 Kirkon ja uskonnon rooli

Kirkon ja uskonnon rooli aiheutti enemmän hajontaa haastatteluaineistossa kuin muut teemat. Osalle haastatelluista ruokavirsi ja lounaan jälkeen pidetty hartaushetki oli tärkeä ja itsestään selvä osa Yhteisen pöydän lounasta, sillä toiminta tapahtui kirkon tiloissa. Heidän mielestään hartaushetkessä käymistä voisi myös edistää lounailla kävijöiden keskuudessa, mutta lounaan edellytykseksi hartaushetkeen osallistumista ei kukaan halunnut muuttaa. Muut haastatellut suhtautuivat uskonnon ja kirkon rooliin neutraalisti. Lounastapahtuma ei edustanut heille uskonnollista toimintaa, ja vaikka he saattoivat osallistua myös muuhun, vain seurakunnan järjestämään toimintaan kuten musiikkileikkikouluun, heillä ei ollut vahvaa uskonnollista vakaumusta.

Osassa kysymyslomakkeen vastauksista otettiin kantaa myös uskonnon rooliin Yhteisen pöydän lounaiden yhteydessä. Jumalan sanan kuuleminen, seurakunnan työntekijöiden tapaaminen ja hartaudessa käyminen nostettiin esille muutamissa vastauksissa tärkeinä syinä tulla mukaan lounaalle.

Osa haastatelluista uskoi, että lounaan ja elintarvikejaon sijoittuminen kirkon tiloihin sekä sen yhteydessä laulettava ruokavirsi ja hartaus saattavat karkottaa joitain kävijöitä. Virsi ja vapaaehtoinen hartaus olivat haastateltujen mielestä kuitenkin sivuroolissa toiminnassa, ja mikäli ne olisivat este joillekin, he voisivat hakea ruoka-apua jostain toisesta paikasta.

”Ei se mua haittaa yhtään. Mutta miten sitten siellä Hurstin jonossa siellä Helsingissä siellä ei varmaan oo hartautta ensinkään, jos ei sitä kerta kaikkiaan kestä niin voihan sitä mennä sinne.” (H1)

Myös osalla vapaaehtoisista oli taustalla kristillinen vakaumus, jonka rooli motivaatiossa vaihteli. Eräälle työntekijälle vapaaehtoistyö oli ”paras tapa evankelioida” (RH), kun taas useimmille sillä ei ollut merkitystä, eikä sitä haluttu liittää osaksi Yhteisen pöydän toimintaa. Sen sijaan he halusivat korostaa Yhteisen pöydän kaikille avointa luonnetta. Aihe aiheutti hieman ristiriitaa ryhmähaastattelun aikana, kun paikalle saapunut seurakunnan työntekijä ilmaisi vahvasti mielipiteensä siitä, että kirkolla ja evankelis-luterilaisella uskolla tulisi olla vahvempi rooli Yhteisen pöydän lounailla. Tämä aiheutti kiivassävyyistäkin keskustelua, jonka aikana selvisi, että myös seurakunnan työntekijöiden näkemykset erosivat, ja että valtaosa vapaaehtoisista oli sitä mieltä, että on tärkeätä, ettei lounaiden aikana tuoda esille uskontoa ruokavirttä enempää.

Ote havainnointipäiväkirjasta: ”Huomaan, että eräs vapaaehtoisista on erittäin motivoitunut ”evankelioimaan” ja kokee sen tärkeäksi, osa taas vastustaa tätä, ja haluaa pitää toiminnan mahdollisimman sitoutumattomana (mikä onkin virallinen linja). Haastattelun lopussa paikalle tulee seurakunnan työntekijä, ja asiasta sukeutuu kunnan väittely. Kiinnostavaa.”

8.6 Yhteenvetoa

Keskeinen aineistoni osoittama tulos on, että yhdessä syömistä ja Yhteisen pöydän tarjoamien lounaiden kaltaisia yhteisöllisiä ruokahetkiä pidettiin positiivisena ja toivottavana tapana järjestää ruoka-apua. Osalle tutkimukseeni tavalla tai toisella (kysymyslomake, haastattelut) osallistuneista yhteisöllisyys ja ihmisten kohtaaminen olivat jopa tärkeämpiä kuin ilmainen aterial tai ruoka-apu ruokakassin muodossa. Suurimmalle osalle kuitenkin ruoan ja seurakunnan yhdistelmä oli tärkeintä. Ruokapöydän ääressä saavutettua ihmisten välistä yhteyttä pidettiin erityisenä verrattuna muihin inhimillisen kanssakäymisen muotoihin. Fischlerin (1988; 2011) ja Sobalin (2000, s. 122) näkemysten mukaan juuri kommensaalisuus rakentaa ryhmiä ja luo siteitä ihmisten välille sekä asemoi yksilön maailmaan tavalla, joka ei muuten ole mahdollista. Siksi ruokayhteyden mahdollistaminen on tärkeätä syrjäytymisen ja yksinäisyyden haittavaikutusten ehkäisemiseksi.

Vaikka valtaosa kysymyslomakkeeseen vastanneista ja haastatelluista tuli Hämeenkylässä ensisijaisesti lounaan ja sosiaalisten kontaktien vuoksi, oli paljon myös heitä, joille ruokakassi oli merkittävä apu omassa arjessa. Tämä kuvastaa Hämeenkylässä kävijäkunnan heterogeenisuutta, ja sitä että jokainen kävijä toimii itseään parhaiten palvelevalla tavalla. Kaikki haastatellut ja asiaa kysymyslomakkeessa kommentoineet olivat sitä

mieltä, että yhteisöllinen lounas yhdistettynä ruoka-avun jakoon on hyvä ja Hämeenkyllään parhaiten sopiva toimintamuoto, mutta että jokaisen ruoka-apua jakavan kohteen toiminta tulisi suunnitella tapauskohtaisesti ja kyseiseen paikkaan parhaiten sopivaksi. Eri tavoin toteutettujen ruoka-aputoimien nähtiin olevan tarpeellisia, jotta kaikenlaiset ihmiset tavoitettaisiin.

Havainnointikohteeni Hämeenkyllässä piti ovensa avoinna kaikille, ja lounailla kävi huono-osaisten lisäksi myös henkilöitä, jotka eivät kärsi materiaalisesta niukkuudesta, yksinäisyydestä tai muista vakavista ongelmista. Haastattelujen lisäksi havainnointivaiheessa vapaaehtoisten, seurakunnan ja Yhteisen pöydän työntekijöiden sekä lounaalla käyvien asiakkaiden kanssa käydyissä keskusteluissa korostui näkemys siitä, että on tärkeitä kohdata ihmisiä erilaisista taustoista. Eri yhteiskuntaluokista tulevat ihmiset eivät suomalaisessa yhteiskunnassa muutoin välttämättä juurikaan kohtaa, jolloin ymmärrys muiden todellisuudesta jää kapeaksi ja usein pelkkien mielikuvien ja ennakkoluulojen varaan. Saari (2015, s. 89 – 91) viittaa käsitteeseen sosiaalinen etäisyys, ja pohtii miksi suhteellisen pienet erot yksilöiden välillä muuttuvat pysyviksi ryhmien välisiksi eriarvoisuutta, köyhyyttä ja huono-osaisuutta korostaviksi eroiksi. Hän viittaa sosiologi Georg Simmelin esittämään käsitykseen muukalaisuudesta, joka tuo esiin eroja ja yhtäläisyyksiä ryhmien välillä. Köyhien näkeminen keskuudessamme olevina muukalaisina ja takaamalla heille tietty elämisen mahdollistava sosiaaliturva mahdollistaa vakiintuneen sosiaalisen etäisyyden ylläpitämisen eri väestöryhmien välillä. Sosiaalista etäisyyttä voidaan tutkia tarkastelemalla eriarvoisuuden ja ”samassa veneessä” olemisen kokemuksia. Suomalaiset kokevat European Social Survey -aineiston perusteella yhteiskuntansa taloudellisesti ja sosiaalisesti eriarvoisemmaksi kuin muiden Pohjoismaiden kansalaiset. Myös Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) vuosittain keräämän aineiston mukaan väestöryhmästä riippumatta suurin osa suomalaisista kokee yhteiskunnan liian eriarvoiseksi. Eriarvoisuuden kokemus kuitenkin kasvaa sosioekonomisen aseman alentuessa. (Emt.)

Aineistossa näkyy ihmisten usko siihen, että yhteisöllisyys kasvaa yhteisen aterian ääressä, ja sitä pidettiin tärkeänä niin alueellisesti kuin yhteiskunnallisestikin. Yhteisen pöydän lounaat koettiin paikaksi, jossa sosioekonomisilla eroilla ei ole merkitystä, ja jossa kaikki ovat samanarvoisia. Osa haastatelluista kokikin omalta osaltaan vaikuttavansa yhteiskunnallista eriarvoistumista estävästi.

Tutkimusprosessin aikana vahvistui näkemykseni siitä, että vapaaehtoisten toiminnalla on keskeinen merkitys Yhteisen pöydän toiminnassa ja sen onnistumisessa. Havainnointikohteeni Hämeenkylässä seurakunnassa oli paikka, jossa vapaaehtoisten ryhmädynamiikka ja käytännön järjestelyt toimivat, ja kunnioittava ja arvostava suhde asiakkaisiin oli nähtävissä. Nähdäkseni myös keskinäiset erimielisyydet pystyttiin käsittelemään niin, etteivät ne vaikuttaneet ihmissuhteisiin tai ryhmän toimintaan. Myös asiakkaiden palaute vahvisti omaa näkemystäni, sillä kysymyslomakkeissa vapaaehtoisten toiminta sai pelkästään hyvää palautetta. Hämeenkylässä toimivien vapaaehtoisten vahvin motiivi oli halu omalta osaltaan auttaa muita. Pessi ja Oravasaari (2011, s. 85) toteavat auttamisen motiivien kumpuavan myönteisyydestä ja periaatteellisista syistä. Suomalaiset pitävät auttamista hyvin tärkeänä, ja auttaminen koetaan henkisesti erittäin palkitsevana. Auttamiseen motivoivia tekijöitä ovat myötätunto, auttamisen aiheuttama ilo, velvollisuudentunto ja se, että auttaminen on oikein. Uskonto on Pessin ja Oravasaaren mukaan myös eräs keskeinen auttamishalua selittävä tekijä. (Emt.)

Kuten Nylung ja Yeung (2005, s. 15) toteavat, osalle vapaaehtoistoiminta on luonteva osa arkipäivää ja hyvän elämän kokemusta, kun taas toiset päätyvät mukaan toimintaan erilaisten sattumien kautta. Vapaaehtoisia haastatellessani tuli esille kaksi pääasiallista tapaa liittyä mukaan. Osa oli tullut toimintaan mukaan tuttavien tai ystävän houkuttelevana, osalla vapaaehtoistyö oli kuulunut elämään koko aikuisiän. Lähes kaikki vapaaehtoisena Hämeenkylässä työskentelevät ovat eläkkeellä, ja siten vapaaehtoistyö on heille myös harrastus. Hyvä yhteishenki ja mukavat ihmiset olivat kaikille ryhmähaastatteluun osallistuneille keskeisiä tekijöitä tehdä vapaaehtoistyötä Yhteisessä pöydässä. Koska toiminta on aineiston perusteella sekä kävijöille että vapaaehtoisille palkitsevaa, se voi laimentaa auttajien ja autettavien roolien sekä lahjan ja vastalahjan problematiikan mahdollisesti aiheuttamaa jännitettä.

Hävikkiruoan käyttöä ruoka-avun piirissä on kritisoitu voimakkaasti (esim. Kortetmäki & Silvasti, 2017; Silvasti 2008; Riches & Silvasti, 2014; van der Horst, Pascucci & Bol, 2014). Tämän tutkimuksen aineisto tuo ruohonjuuritasolla ruoka-apua tuottavien ja sitä vastaanottavien äänen kuuluviin, ja tarjoaa tutkijoiden esittämään kriittiseen näkökulmaan täysin vastakkaisen näkemyksen. Pääasiallisesti haastatellut tai hävikistä ruokaa valmistaneet vapaaehtoiset eivät ymmärtäneet kielteisiä näkemyksiä hävikin hyödyntämisen ruoka-avussa, vaan tärkeämpänä nähtiin käytännöllinen suhtautuminen hävikkiin; kun sitä kerran syntyy, miksi sitä ei hyödynnettäisi järkevästi?

Hollantilaisten leipäjonoissa käyvien tuntemuksia tutkineet van der Horst ym. (2014) toteavat, että päälimmäinen tuntemus leipäjonossa käymisessä ja hävikkiruoan vastaanottamisessa oli häpeä. Häpeää ja kiukkuu aiheutti muun muassa pilaantunut ruoka. Hävikkiruoan huono laatu ei noussut omassa tutkimuksessani kertaakaan esille, vaan päinvastoin vastaajat olivat tyytyväisiä sen laatuun. Yhteisen pöydän toiminnassa keskeistä on elintarviketurvallisuudesta huolehtiminen sekä Suomen lainsäädännön määrittelymien hygieniasäännösten noudattaminen. Suomessa Evira on laatinut ohjeet ruoka-apuun luovutettavien elintarvikkeiden turvallisuudesta (Ruoka-apuun luovutettavat elintarvikkeet, 2017). Hävikkiä jakavan tahon logistiikkaosaamisella on suuri merkitys siinä, että hävikkiruoka, erityisesti tuoretuotteet kuten kasvikset sekä liha- ja maitotuotteet, saadaan hyvälaatuisena vastaanottajille. Myös ruokaa valmistavien hygieni- ja elintarvikeosaaminen sekä taito käyttää yllättäviäkin raaka-aineita hyödyksi on keskeistä. Koska hävikkiruokaa ei voi etukäteen tilata tarpeen mukaan, korostuvat ennakointi ja etukäteissuunnittelu ruoan valmistuksessa. Tämä asettaa vaatimuksia ruokaa valmistavien taidoille. Havainnointikerroilla selvisi, että Hämeenkylässä on varalla aina yhden aterian valmistamiseen tarvittavat raaka-aineet kuiva-ainevarastossa ja pakastimessa. Siten lounasta ei tarvitse perua, vaikka jostain syystä kuorma jäisi tulematta tai siinä olisi vain vähän tai yksipuolisia tuotteita.

Kortetmäki ja Silvasti (2017) pohtivat milloin ruoka muuttuu hävikiksi tai jätteeksi ja onko hävikin hyötykäyttö ruoka-avussa osa ongelmaa vai ratkaisua. He esittävät näkemyksen, jonka mukaan Suomessa ruoka-avussa tarjottava hävikkiruoka on kyllä syötävää ruokaturvan kannalta katsottuna, mutta varakkaampien kuluttajien silmissä ja kaupan toiminnassa se ei enää ole kunnollista tai hyväksyttävää. Aineistossa tällaista suhtautumista hävikkiruokaan ei ollut nähtävissä, eivätkä hävikkiruokaa vastaanottavat kokeneet syövänsä muille kelpaamatonta ravintoa. Tähän vaikuttaa mahdollisesti se, että hävikistä on tullut Suomessa salonkikelpoista ja jopa muodikasta, ainakin nuoremman polven silmissä. Hävikkiruoka ei ole ”kaatopaikkajätettä”, vaan trendikkäiden ravintoloiden raaka-ainetta ja start-up -yriyten sovellusten avulla myytävää käypää ruokaa. Hävikin torjunnasta puhutaan paljon myös tiedotusvälineissä. Vanhemmilla ihmisillä niukkuuteen totuminen ja nuukuuden ihannointi voivat vaikuttaa myös hävikkiin suhtautumiseen. Jos ei aina ole elänyt nykyisen kaltaisessa yltäkyläisyysyhteiskunnassa, on oppinut arvostamaan ruokaa eri tavalla. Kasvavalla ilmastotietoisuudella ja ymmärryksellä hävikin määrästä ja vaikutuksista voi myös olla merkitystä siinä, kuinka hävikkiruokaan suhtaudutaan.

Tutkimukseni kohteena olleessa tapauksessa yhteisölounaat ja ruokakassien jako tapahtuivat Hämeenkylässä seurakunnan tiloissa. Seurakunnan ja uskonnon rooli Yhteisen pöydän hävikkiruokalounailla on pyritty pitämään mahdollisimman pienenä, jotta kaikki uskonnollisesta vakaumuksestaan riippumatta voisivat tuntea olevansa tervetulleita. Kuitenkin aineistossa on havaittavissa pieni ristiriita niin vapaaehtoisten kuin haastateltujen asiakkaiden näkemyksissä sen suhteen, kuinka aktiivista uskuntoon liittyvän toiminnan tulisi olla. Osalle uskonto oli tärkeä ja merkityksellinen osa lounaalla käyntiä, osalle taas tiedostettu mutta melko merkityksetön tai harmiton osa toimintaa. Tulokset ovat melko yhteneväisiä Salosen (2016) tutkimuksen kanssa. Salosen väitöskirjassaan haastatellut ruoka-avun asiakkaat tiedostivat ruoka-apua jakavien yhteisöjen uskonnollisen taustan, mutta myös he, joilla ei omaa uskonnollista vakaumusta ollut, hyväksyivät sen ikään kuin normaalina osana ruoka-avun jakoa. Kuten omassa aineistossani, myös Salosen tutkimuksessa haastatellut totesivat kaikilla kävijöillä olevan vapaus ”äänestää jaloillaan” ja hakeutua halutessaan sitoutumattoman ruoka-avun piiriin. (Emt.)

9 Luotettavuus ja eettisyys

Koskinen, Alasuutari ja Peltonen (2005, s. 255 – 259) toteavat, että reliabiliteetin ja validiteetin käsitteet sopivat monilta osin huonosti laadullisen tutkimuksen kontekstiin. Paremmiin soveltuviksi käsitteiksi on esitetty esimerkiksi arvioitavuutta sekä tutkimuksen seurattavuutta ja laatua. Koska kuitenkin myös laadullisessa tutkimuksessa puhutaan edelleen validiteetista ja reliabiliteetista, on laadullisessakin tutkimuksessa syytä ottaa kantaa näihin käsitteisiin.

Havaintojen toistettavuus on eräs tieteellisen tutkimuksen kulmakivistä, mutta usein tilannesidonnaiseen laadulliseen tutkimukseen huonosti sopiva. Laadullisessa tutkimuksessa tärkeämpää on tutkijan kyky antaa lukijalle riittävästi tietoa, jonka varassa tämä voi arvioida kuinka havainnot on tuotettu ja miten niistä on muokattu tulkintoja. Lukijalla tulee olla mahdollisuus arvioida tutkimusta ja sen taustalla piileviä ratkaisuja ja menetteilyjä. Ellei näin toimita, katoaa tutkimuksen arvioitavuus ja mahdollisuus luottaa siihen. (Emt.) Olen pyrkinyt kuvaamaan tutkimusprosessini etenemistä mahdollisimman tarkasti kuvaamalla huolellisesti esimerkiksi aineiston tuottamisen tavat ja vaiheet sekä litterointia ja analyysia koskevat valinnat.

Laadullisen tutkimuksen uskottavuutta ja luotettavuutta pohtiessa tulee aina tarkastella omaa tutkijanpositiotaan ja kirjoittaa se selkeästi auki tutkimukseen. Tutkijan aiemmat kokemukset, tiedot ja oletukset, toisin sanoen tutkijan esiymmärrys, ovat tutkimuksessa aina mukana, vaikka tutkija kuinka pyrkisikin häivyttämään ne. Tutkija käy aina vuoropuhelua aineiston kanssa ja tuottaa siitä omat tulkintansa. Hän ei voi myöskään koskaan olla varma tutkittavien motiiveista. Haastateltava voi kaunistella tai värittää kertomaansa, ja väärinmuistamisen ja muistojen kultautumisen mahdollisuus aina olemassa. Myös väärinymmärryksen mahdollisuus on olemassa haastattelijan ja haastateltavan välillä. Tutkimuskirjoittaminen onkin keskeisessä roolissa tutkimuksen ja tutkimusraportin luotettavuuden arvioinnissa. Tutkijan tulee reflektoida tekemiään valintoja ja valitsemiaan näkökulmia, jotta lukija voi arvioida tutkimuksen kulkua ja luotettavuutta. (Laine, 2010, s. 32.)

Tämän tutkimuksen luotettavuutta olen vahvistanut monin tavoin. Valitsemani tutkimusmetodin mukaisesti olen tuottanut monenlaisia aineistoja, joiden keskusteluttamisella ja ristiinluennalla olen pyrkinyt tuottamaan tapauksesta mahdollisimman tiheitä ja informatiivista kuvausta. Olen pyrkinyt reflektoida ja perustelemaan tekemiäni valintoja ja

analyysini vaiheita, sekä tuomaan aineistoni ääntä kuuluviin tutkimusta tukevilla lainauksilla.

Laadulliseen tutkimukseen liittyy usein näkemys yleistettävyyden ongelmasta. Klassisen tilastotieteen näkökulmasta laadullisen tutkimuksen pienillä tapausmäärillä tehdyt tulosten yleistykset ovat kyseenalaisia. Pienet tapausmäärät voivat johtua tutkimukseen käytettävissä olevista resursseista, tai tutkimusyksikön määrittelemisen tai tiukka rajaaminen voi olla mahdotonta tai epätarkoituksenmukaista. Syynä voi olla myös se, että tutkimuksen tavoitteena on tehdä mahdollisimman tarkka kuvaus tapauksesta tai pienestä tapausjoukosta, mikä edellyttää runsaan ja monipuolisen aineiston keräämistä. Tällaisissa tutkimuksissa ymmärrys kasvaa runsaista yksityiskohdista ja siitä, että monenlainen aineisto kertoo samaa tarinaa. (Koskinen ym. 2005, s. 265.)

Tutkimuksen eettiset kysymykset liittyvät omassa tutkimuksessani haastateltavien ja havainnoinnin kohteena olevien henkilöiden anonymiteetin säilyttämiseen, mikä on luonnollisesti lähes aina keskeinen tutkimuseettinen päämäärä. Omassa tutkimuksessani näen myös tietynlaisen hienotunteisuuden olevan keskeisessä asemassa toiminnassani, sillä osalle tutkimukseen osallistujista voivat tutkimuksen kohteena olevat teemat olla henkilökohtaisesti arkoja. Ruoka-apu, yksinäisyys tai ongelmat arjen hallinnassa ovat teemoja, joista ei ole välttämättä helppo puhua avoimesti. Tutkijana ei ole yksinkertaista olla kentällä, jossa liikutaan ihmisten yksinäisyyden, materiaalsen niukkuuden tai muiden eriarvoisuutta aiheuttavien tekijöiden parissa. Etenkin havainnointijakson alussa tunsin olevani tirkistelijä, jolla ei hyväosaisena ole oikeutta kysellä ihmisten elämästä. Tämä tunne laittoi minut pohtimaan paljon lahjan teemaa ja valtasuhteita. Oman epämukavuuden tunteen kanssa piti oppia elämään ja tarkastella myös omia asenteita tutkittavaa aihetta kohtaan.

Keskeistä on myös arvioida sitä, kenen ääni tässä tutkimuksessa kuuluu. Suurimmat puutteet liittyvät haastateltavien rekrytointiin. Oli vaikea saada ihmisiä haastateltaviksi, ja vaikka sainkin arvokasta tietoa haastateltaviltani, en voinut välttyä ajattelemasta, että en tavoittanut heitä, jotka kävivät yhteisölounailta huono-osaisuuden ja materiaalsen niukkuuden tai vaikkapa mielenterveyden ongelmien takia. En voi myöskään olla varma vastasivatko juuri he kysymyslomakkeeseen, sillä yleistä on, että kyselyissä vastaamatta jättävät heikoimmassa asemassa olevat, eli he, joilla ei ole voimavaroja tai kiinnostusta vastata. Toisaalta en voi myöskään arvottaa lomakkeeseen vastanneita, sillä jokaisen vastaajan näkemys on yhtä tärkeä.

Yhteisen pöydän verkostossa on hyvin erilaisia paikkoja Vantaan eri alueilla, ja niissä käyvien ihmisten motiivit ja kokemukset poikkeavat luonnollisesti paljon toisistaan. Työtäni varten tein havainnointia ja haastatteluja yhdessä kohteessa, Hämeenkylässä seurakunnan yhteisölounailla. Tämän tutkimuksen raameissa se on mielestäni perusteltu ratkaisu, mutta toki useamman erilaisen kohteen vertailu olisi tuonut laajemman kuvan koko toiminnasta. En siis voi väittää työni edustavan Yhteisen pöydän kaikkien asiakkaiden tai vapaaehtoisten näkemyksiä. Työni piirtää kuitenkin kuvan Yhteisen pöydän toiminnasta, tavoitteista ja yhden toimipisteen toteuttamasta työstä.

10 Johtopäätökset ja pohdintaa

Eräänä iltana ruokaillessamme, lapseni kysyivät minulta mitä oikein tutkin työssäni. Yritin selittää heille, että halusin tietää muun muassa haluavatko ihmiset ruoka-avun lisäksi syödä yhdessä ja miksi he sitä haluavat. Lapseni totesi tähän: ”Mä tiedän heti tuohon vastauksen: siksi että ne sais kavereita!”. Vaikka lapseni arvio oli hyvin spontaani ja yksinkertainen, piilee siinä myös totuuden siemen. Yksinäisyys on keskeinen juurisyy monille huono-osaisuutta aiheuttaville tekijöille. Yksinäisyys voidaan nähdä myös köyhyytenä, jota voidaan helpottaa esimerkiksi kommensaalisuuden avulla. Ruokailu yhdessä muiden ihmisten kanssa ei poista vain nälkää, vaan myös muunlaisia puutteita ja tarpeita, jotka eivät aina näy päällepäin. Yhdessä syömiseen liittyvät yhteisöt voivat olla olennaisia ihmisten sosiaalisen pääoman kehittymisessä. Haastateltujen elämäntilanteet vaihtelivat lapsiperhevaiheesta eläkeläispäiviin, mutta kaikille yhdessä syöty ateria tarjosivat kiinnittymispintaa lähiyhteisöön. Lisäksi Yhteisen pöydän lounaat olivat haastatelluille myös konkreettisesti tärkeitä arjen rytmittäjiä, jotka toivat omaan viikkorytmiin mielekästä sisältöä.

Sosiaalinen etäisyys on keskeinen yhteiskunnallisen koheesion indikaattori. Usein eri yhteiskuntaluokista tulevat ihmiset eivät ymmärrä toistensa maailmaa ja toisiaan. Yhteinen pöytä on paikka, jossa siihen on mahdollisuus. Toimintaa voisi kritisoida siitä, että lounailla käy muitakin kuin äärimmäisessä puutteessa olevia, ja että ruokaa jaetaan ilmaiseksi myös heille, jotka pärjäisivät muutenkin. Arvoa on kuitenkin myös sillä, että erilaiset ihmiset kohtaavat, ja että kaikki voivat hetken tuntea olevansa tasa-arvoisia ja tasaveroisia yhteisen aterian äärellä. Ihmiselle on tärkeätä voida tuntea kuuluvansa joukkoon ja että hänellä on mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa. Yhteisen pöydän tavoitteena on, ettei köyhiä eristetä omiin jonoihinsa ja omiin tapahtumiinsa, vaan että erilaisista sosioekonomisista taustoista tulevat ihmiset kohtaavat samalla tasolla, ilman hierarkioita. Laaja-alaisella osallistamisella ja kaikille avoimella toiminnalla ruoka-avusta ei tehdä vain köyhäinapua. Näin hekään, jotka osallistuvat köyhyyden motivoimana, eivät ehkä koe olevansa köyhäinavun kohteena yhtä vahvasti kuin silloin, jos toiminta olisi rajattu sosiaalisiin perustein vain heihin.

Tutkimuskohteessani kävi myös lapsiperheitä, joille toiminta tarjosi helpotusta lapsiperhearkeen monella tavalla. Kaikilla lapsiperheillä ei ole tukiverkostoa tai läheisiä, joiden apuun he voisivat tukeutua kuormittavassa arjessa. Hengähdyshetki valmiin aterian äärellä voi tarjota korvaamatonta vertaistukea ja mahdollisuuden sosiaalisten verkostojen kasvattamiseen.

Tässä työssä otetaan kantaa ruoka-avun, hyvinvointivaltion, hävikkiruoan ja kiertotalouden rooleja koskettavaan diskurssiin ruoka-apua vastaanottavien näkökulmasta ja heidän äänellään. On totta, että ruokajärjestelmä on epäonnistunut aiheuttaessaan hävikkiä, kun toisaalla kärsitään nälästä. Tämä on valtava maailmanlaajuinen ongelma, sillä kaikesta tuotetusta ruoasta kolmasosa päätty hävikiksi (Quested, Parry, Easteal & Swannel, 2011). Ongelma ei siis kosketa vain Suomea ja suomalaista ruoka-avun kenttää. Myös hyvinvointivaltio on valtaviin ongelmien edessä muun muassa kestävyysvaheen ja taloudellisen taantuman vuoksi. Pessimistinen arvioni on, että ruokaköyhyys tai ruokahävikki tuskin tulevat poistumaan ainakaan nopealla aikavälillä. Siksi olisi epäeettistä olla auttamatta huono-osaisia ja kuljettaa täysin syömäkelpoista ruokaa kaatopaihalle tai maantäytteeksi. Tämä näkemys saa vahvistusta aineistosta eli avunsaajien konkreettisesta näkökulmasta. Yhteiskuntatutkijoiden kritiikki hyvinvointivaltion epäonnistumista kohtaan on oikeutettua ja tärkeitä, mutta tärkeitä on myös kuulla heitä, joita asia suoraan koskettaa. Osallisten näkökulmasta hävikkiruoka auttaa heitä selviytymään haastavasta arjesta ja lievittää eriarvoistumisesta aiheutuvia ongelmia.

Kotitaloustieteellä voisi olla paljon annettavaa ruoka-avun kentällä. Haastatteluissa nousi esille, että ruoka-apua saavien ruokavaliota saattaa heikentää se, että saatavia raaka-aineita ei osata hyödyntää parhaalla mahdollisella tavalla. Jos ruoanvalmistustaidot ja -tiedot ovat heikot, voi osa saadusta ruoka-avusta jäädä hyödyntämättä. Haastateltujen kotona syödyt ateriat eivät aina välttämättä olleet aterioita Mäkelän (1996) määrittelemän kunnan aterian mielessä (ruoka, salaatti, seura), vaan ruokavaliio saattoi muuttua enemmän laiduntavaan suuntaan ja ateriaseurana saattoi olla tv tai radio. Vapaaehtoista kotitalousopetusta voisi yhdistää ruoka-apuun, ja siten tarjota työkaluja oman arjen haasteista selviämiseen. Myös hävikkiruoan käyttöä voisi edistää paremmalla tiedottamisella. Kortetmäki ja Silvasti (2017) peräänkuuluttavat kansalaisten hävikkitietoisuuden parantamista. Esimeriksi parasta ennen - ja viimeinen käyttöpäivä -merkintöjen erot ovat monille epäselviä, ja sen vuoksi syötäväksi kelpaavaa ruokaa päätty roskikseen.

Nylund ja Yeung (2005, s. 18–19) toteavat, että kouluissa kansalaistaitojen ja osallistumisen harjoitteluun tulisi kiinnittää huomiota, sillä erityisesti nuorten aktiivisuudesta ja osallistumisesta on oltu huolissaan. Yhteisen Pöydän Hämeenkyllän yhteisölounailla on mukana läheisen Hämeenkyllän koulun oppilaita. Olisi kiinnostavaa, jos vastaavanlainen toiminta voisi laajentua, ja tarjota nuorille mahdollisuuden tutustua vapaaehtoistoimintaan. Se olisi myös uuden opetus suunnitelman (POPS, 2014) henkeen sopivaa kokemuksellista koulun ulkopuolisia oppimisympäristöjä hyödyntävää toimintaa.

Tämän tutkimuksen tulokset näyttävät kuvan yhdessä syömisen merkityksestä yhteisöllisillä lounailla käyvien näkökulmasta. Aihepiiri tarjoaa jatkotutkimuksen kannalta paljon kiinnostavia mahdollisuuksia. Kiinnostavaa olisi esimerkiksi verrata, kuinka eri tavoin toteutetuissa ruoka-apua jakavissa paikoissa käyvät näkevät ruoka-avun eri toimintatavat. Olisi mielenkiintoista haastatella myös perinteisessä leipäjonossa käyviä, ja selvittää heidän näkemyksiään esimerkiksi siitä, haluaisivatko he mieluummin käydä Yhteisen pöydän tavoin toteutetussa ruokailussa ja elintarvikejaossa, vai perinteisessä leipäjonossa. Koska yhdessä jaettu ateria koetaan tämän tutkimuksen perusteella tärkeäksi, miten käy heille, jotka jäävät sitä paitsi? Kaipaavatko he ruoka-apuun uusia ulottuvuuksia ja millaisia tarpeita ja toiveita heillä olisi ruoka-apua kohtaan?

Leipäjonoja tai pulaa ruoasta ei varmastikaan kenenkään mielestä pitäisi olla, ja yhteiskunnan tulisi pitää tukiverkko sellaisena, ettei kenenkään tarvitsisi turvautua ruoka-apuun. Näin ei kuitenkaan ole, vaan yhä enemmän ”perusturvan vuotokohtia” (Ohisalo, 2017, s. 29) tukitaan vapaaehtoisvoimin ja kolmannen sektorin toimesta. Viime vuosina sekä julkisessa että akateemisessa keskustelussa on nostettu esiin leipäjonojen ja ruoka-avun eri muotoja. Yhteisöllisyyttä korostavaa ruoka-apua on kritisoitu argumentoimalla esimerkiksi, että luomalla erilaisia ruoka-avun muotoja leipäjonot ja niiden edustamat ongelmat halutaan siivota pois katunäkymästä. Tämän näkemyksen mukaan yhteisöllisyyttä lisäävät toimintamuodot olisivat hyväosaisten mielenrauhaa ja katukuvaa parantava kosmeettinen toimenpide. Jos leipäjonoja halutaan ylläpitää siksi, että ne ovat keino nostaa esille vakava ongelma, ei huomioida jonoissa seisovia yksilöitä ja heidän tarpeitaan ja hyvinvointiaan. Tällöin ruokaa jonottavia ihmisiä hyväksikäytetään, ja vaatimus heidän esillä pitämisestään tuntuu politiikan teon välineeltä. Kaduilla jonoissa seisovat ihmiset haluavat tuskin toimia huono-osaisuuden tai köyhyyden mannekiineina. Leipäjonojen ja yhteisöllisen ruoka-avun vastakkainasettelu ei palvele heitä, joiden arkea asia koskettaa. Ruoka-apua tulisikin kehittää niin, että fyysisen nälän poistamisen lisäksi voitaisiin vaikuttaa sitä aiheuttaviin syihin ja tarjota samalla tukea ihmisten kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja konkreettisten ongelmien ratkaisemiseen. Yhteisen pöydän kaltaiset toimintamuodot yhdistettynä esimerkiksi jalkautuvaan sosiaalityöhön voivat olla yksi tapa edistää näitä tavoitteita.

Lähteet

A-studio, 24.4.2018. Saatavissa: <https://areena.yle.fi/1-4422040> Viitattu 3.12.2018.

Aro, J. (2011). Yhteisöllisyys ja sosiaalinen side. Teoksessa S. Kangaspunta (toim.), *Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen* (s. 35–61). Tampere: Juvenes Print.

Bourdieu, P. (1984). *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. Lontoo, New York: Routledge & Kegan Paul Ltd.

Brulotte, R. & Di Giovine, M. (2014). *Edible Identities: Food as Cultural Heritage*. Farnham: Routledge

Campbell, E C., Ross, M. & Webb, K L. (2013). Improving the Nutritional Quality of Emergency Food: A Study of Food Bank Organizational Culture, Capacity, and Practices. *Journal of Hunger and Environmental Nutrition* 8(3), 261–280.

Caraher, M. & Cavicchi, A. (2014). Old Crises on New Plates or Old Plates for a New Crises? Food Banks and Food Insecurity. *British Food Journal* 116(9).

Coveney, J. (2002). What does research on families and food tell us? Implications for nutrition and dietetic practice. *Nutrition & Dietetics: The Journal of the Dietitians Association of Australia*, 59(2), 113–120.

Delamont, S. (2007). Ethnography and Participant Observation. Teoksessa C. Seale, G. Gobo, J.F.Gubrium ja D. Sliverman (toim.), *Qualitative Research Practice* (s. 205 – 218). Lontoo: Thousand Oaks, Kalifornia: SAGE.

Douglas, M. (2003). *Food in the social order: studies of food and festivities in three American communities*. New York: Russel Sage Foundation.

Douglas, M. (1997). Deciphering the Meal. Teoksessa C. Counihan & P. van Esterik (toim.), *Food and Culture: A reader* (s. 36–54). New York: Routledge.

Eräsaari, M. & Uusihakala, K. (2016). Johdanto. Teoksessa K. Uusihakala & M. Eräsaari (toim.), *Ruoan kulttuuri. Antropologisia näkemyksiä ruoan tutkimiseen* (s. 8–40). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Fischler, C. (2011). Commensality, Society and Culture. *Social Science Information* 50(3-4), 528–548.

Fischler, C. (1988). Food, Self and Identity. *Social Science Information* 27(2), 275-292.

Fischler, C. (1979). Gastro-nomie et gastro-anomie. Sagesse du corps et crise bioculturelle de l'alimentation moderne. *Communications*, 31, 189–210.

Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative Inquiry*, 12(2), 219–245.

Fujii, L-A. (2015). Five stories of accidental ethnography: turning unplanned moments in the field into data. *Qualitative Research*, 15(4), 525–539.

Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures: Selected essays*. New York: Basic Books.

Goody, J. (1982). *Cooking, Cuisine and Class: A Study in Comparative Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Grönlund, H. & Falk, H. (2016). Kolmas sektori ja yksinäisyyden vähentäminen. Teoksessa J. Saari (toim.), *Yksinäisten Suomi* (s. 253–273). Helsinki: Gaudeamus.

Halme, K., Wiikeri, J. & Ahonen, E. (2018). *Yhteinen pöytä – vaikuttavuusarviointi*. Saatavissa: <https://bin.yhdistysavain.fi/1592855/aOGkHPELBzbPhU2xszfR0RC5pH/Yhteisen%20p%C3%B6yd%C3%A4n%20vaikuttavuusarvioinnin%20loppuraportti%202018.pdf>. Viitattu 18.1.2019.

Harju, A. (2007). *Lyhyt oppimäärä kansalais- ja järjestötoiminnan historiaa*. Artikkelit Kansalaisyhtieskunta.fi -sivustolla. Luettu 14.2.2019. Saatavissa: https://www.kansalaisyhteiskunta.fi/tietopalvelu/historiaa/lyhyt_oppimaara_kansalais- ja_jarjestotoiminnan_historiaa

Hautamäki, A. (2005). Johdanto. Teoksessa A. Hautamäki, T. Lehtonen, J. Sihvola, I. Tuomi, H. Vaaranen & S. Veijola (toim.), *Yhteisöllisyyden paluu* (s. 7–13). Helsinki: Gaudeamus.

Hebinck, A., Galli, F., Arcuri, S., Carroll, B., O'Connor, D. & Oostindie, H. (2018). Capturing change in European food assistance practices: a transformative social innovation perspective. *Local Environment*, 23(4), 398-413

Helenius, J., Salonen-Hakomäki, S-M., Vilkka, H., Saaranen-Kauppinen, A., & Eskola, J. (2015). Teorian ja empirian vuoropuhelu tutkimuksessa: reflektioita ja ratkaisuja. Teoksessa S. Aaltonen ja R. Högbacka (toim.), *Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa* (s. 191–217). Tampere: Tampere University Press.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2007). *Tutki ja kirjoita*. (13. painos.) Helsinki: Tammi.

Historia, Maa- ja kotitalousnaisten www-sivut. Saatavissa: <https://www.maajakotitalousnaiset.fi/sisalto/1930-luku-1261> Viitattu: 4.3.2019.

Holm, L., Lauridsen, D., Bøker Lund, T., Gronow, J., Niva, M. & Mäkelä, J. (2016) Changes in the social context and conduct of eating in four Nordic countries between 1997 and 2012. *Appetite* 103, 358–368.

Holm, L. (2013). Sociology of Food Consumption. Teoksessa A. Murcot, W. Belasco & P. Jackson (toim.), *The Handbook of Food Research* (s. 324–337). Lontoo, New York: Bloomsbury.

Hunt, G., Fazio, A., MacKenzie, K. & Moloney, M. (2011). Food in the family. Bringing young people back in. *Appetite* 56(2), 394–402.

Huttunen, L. (2010). Tiheä kontekstointi: Haastattelu osana etnografista tutkimusta. Teoksessa J. Ruusuvoori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 39–63). Tampere: Vastapaino.

Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (2014). Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa P. Hämeenaho & E. Koskinen-Koivisto (toim.), *Moniulotteinen etnografia* (s. 7–32). Helsinki: Ethos ry.

Hänninen, S. (2008). Ruokapankki – Meidän pankki? Teoksessa S. Hänninen, J. Karjalainen, K-M. Lehtelä & T. Silvasti (toim.), *Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa sivunumerot*. Jyväskylä: Gummerus.

Iivonen, E. (2005). MLL toimii vaikuttamalla ja vaikuttaa toimimalla. Teoksessa A. Iivonen (toim.) *Yksilö, yhteisö ja kansalaisyhteiskunta* (s. 81–90). Helsinki: Opintotoiminnan keskusliitto.

Illallinen taivaan alla, Yhteismaa ry:n www-sivut. Saatavissa: <http://illallinenaitaivaa-nalla.yhteismaa.fi/>. Viitattu 14.1.2019.

Jokivuori, P. (2005). Missä ja miten syntyy sosiaalinen pääoma? Teoksessa P. Jokivuori (toim.), *Sosiaalisen pääoman kentät* (s. 7–20). Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.

Jotta kukaan tai mikään ei menisi hukkaan, Hukaton Vantaa -www-sivut. Saatavissa <https://www.hukatonvantaa.fi/>. Viitattu 21.1.2019.

Julier, A. (2013). *Eating Together: Food, Friendship and Inequality*. Urbana, Chicago, Springfield: University of Illinois Press.

Kiviniemi, K. (2010). Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II* (s. 70–85). Jyväskylä: PS-kustannus.

Knuuttila, M. (2006). *Kansanomainen keittämisen taito*. Kansatieteellinen arkisto 50. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Koponen, S., Niva, M. & Mäkelä, J. (2018). Yksin ja yhdessä syöminen modernissa kulutusyhteiskunnassa. Teoksessa J. Autio, M. Autio, E. Kylkilahti & M. Pantzar (toim.), *Kulutus ja talous - Näkökulmia yhteiskunnan muutokseen* (s. 55–68). Helsinki: Unigrafia.

Kortetmäki, T. & Silvasti, T. (2017) Charitable food aid in a nordic welfare state: A case for environmental and social injustice. Teoksessa A.-L. Matthies & K. Närhi (toim.), *The Ecosocial Transition of Societies: The Contribution of Social Work and Social Policy* (s. 219–233). Lontoo; New York: Routledge.

Korvela, P. (2014). Arjen rakentumisen ja rytmien kokoavaa tarkastelua. Teoksessa P. Korvela & T. Tuomi-Gröhn (toim.), *Arjen rakentuminen ja rytmit perhe-elämän käännekohtissa* (318–339). Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.

Koskinen, I., Alasuutari, P. & Peltonen, T. (2005). *Laadulliset menetelmät kauppatieteissä*. Tampere: Vastapaino.

Kuisma, H. (2018). Haastattelu 2.5.2018.

Laihiala, T. & Mattila-Aalto, M. (2018). Ruoka-apu ja osallisuus. *Aikuiskasvatus 2/2018*. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Laine, M., Bamberg, J. & Jokinen, P. (2007). Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Teoksessa M. Laine, J. Bamberg ja P. Jokinen (toim.) *Tapaustutkimuksen taito* (s. 9–38). Helsinki: Gaudeamus.

Laine, T. (2010). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II* (s. 28–45) Jyväskylä: PS-kustannus.

Lehtineva, E. (2018). Haastattelu 21.5.2018.

Lehtonen, H. (1990). *Yhteisö*. Tampere: Vastapaino.

Lupton, D. (2005). Food and Emotion. Teoksessa C. Korsmeyer (toim.) *The Taste Culture Reader. Experiencing Food and Drink* (s. 317–324). Oxford, New York: Berg.

Lupton, D. (1994). Food, memory and meaning: the symbolic and social nature of food events. *Sociological Review 94(4)*, 664–685.

Mannay, D. & Morgan, M. (2015). Doing ethnography or applying a qualitative technique? Reflections from the 'waiting field'. *Qualitative Research 15(2)*, 166–182.

Mauss, M. (1999). *Lahja. Vaihdannan muodot ja periaatteet arkaaisissa yhteiskunnissa*. Suomentaneet Jouko Nurmiainen ja Jyrki Hakapää. Paradeigma-sarja. Helsinki: Tutkijaliitto.

Martela, F. Meaningfulness as Contribution. *Southern Journal of Philosophy* 55(2), 232–256.

Mattila, M., Erkkola, M. & Konu, A. (2016). Perheateriointi ja nuorten hyvinvointi. *Nuorisotutkimus*, 34(1), 35–50.

Meiselman, H. (2009). Dimensions of the meal: a summary. Teoksessa H L Meiselman (toim.), *Meals in science and practise. Interdisciplinary research and business applications* (s. 3–15.). Gaithersburg, Maryland: An Aspen Publications.

Mure, K., Konu, A., Kivimäki, H., Koivisto A-M. & Joronen, K. (2014). Perheeteriointin yhteys 8.- ja 9.-luokkalaisten päihteidenkäyttöön. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 51, 88–100.

Mäkelä J. (1996). Kunnan ateria. Pääkaupunkiseudun perheellisten naisten käsityksiä. *Sosiologia* 33(1), 12 - 22.

Nikander, P. (2010). Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 432–445). Tampere: Vastapaino.

Nylund, M. & Yeung, A.B. (2005). Vapaaehtoisuuden anti, arvot ja osallisuus murroksessa. Teoksessa M. Nylund ja A.B. Yeung (toim.) *Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus* (s. 13–38). Tampere: Vastapaino.

Ohisalo, M. (2018). Seminaariesitys 22.3.2018. Ruokajonosta osallisuuteen -seminaari. Saatavissa: <https://www.youtube.com/watch?v=I5pVrBzG7-U&index=2&list=PLj2IA8vbxwkbZHWoY3ePnf0EggRUnZymD>

Ohisalo, M. (2017). *Murusia hyvinvointivaltion pohjalla. Leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus*. Publications of the University of Eastern Finland
Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 148. Tampere: Juvenes Print, Suomen Yliopistopaino Oy.

Ohisalo, M. & Saari, J. (2014). *Kuka seisoo leipäjonossa. Ruoka-apu 2010-luvun Suomessa*. Helsinki: Kunnallissalan kehittämissäätiö.

Ohisalo, M. (2013). EU:n ruoka-apuohjelman vaikutus ruoka-avun vakiintumiseen Suomessa. Teoksessa M. Niemelä & J. Saari (toim.), *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa* (s. 146–171). Tampere: Juvenes Print.

Ohisalo, M., Eskelinen, N., Laine, J., Kainulainen, S. & Saari, J. (2013). *Avun tilkkutäkki – suomalaisen ruoka-apukentän monimuotoisuus*. Espoo: Raha-automaattiyhdistys.

Peiponen, P. (2018). *Raju uudistus leipäjonoihin? Köyhät halutaan syömään yhdessä, leipäjonot putsataan pääkaupunkiseudun kaduilta*. YLE:n uutiset 24.4.2018. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-10173516> Viitattu 3.12.2018.

Pessi, A B. & Oravasaari, T. (2011). Suomalaisen altruismin tyytit. Auttamisen kolme muotokuvaa. Teoksessa A B. Pessi & J. Saari, (toim.), *Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Pessi, A B. & Saari, J. (2008). *Hyvä tahto. Auttamisen asenteet ja rakenteet Suomessa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Peuhkuri, T. (2007). Teoria ja yleistämisen kriteerit. Teoksessa M. Laine, J. Bamberg & P. Jokinen, (toim.), *Tapaustutkimuksen taito*, (s. 130–148). Helsinki: Gaudeamus.

Pietilä, I. (2017). Ryhmäkeskustelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvoori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 88–105). Tampere: Vastapaino.

Pliner, P. & Bell, R. (2009). A table for one: the pain and pleasure of eating alone. Teoksessa H. L. Meiselman (toim.), *Meals in science and practice. Interdisciplinary research and business applications*, (s. 169–189). Oxford: Woodhead Publishing.

POPS 2014. (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Saatavissa: <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/perusopetus/419550/tiedot>. Viitattu 22.1.2019.

Poulain, J.P. (2002). The contemporary diet in France: "de-structuration" or from commensalism to "vagabond feeding". *Appetite*, 39, s.43–55.

Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

Quested, T.E., Parry, A.D., Easteal, S. & Swannel, R. (2011). Food and drink waste from households in the UK. *Nutrition Bulletin* 36(4).

Riches, G. & Silvasti T. (2014). *First world hunger revisited: Food charity or the right to food?* Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Ruoka-apuun luovutettavat elintarvikkeet. (2017). *Eviran ohje 16035/2*. Saatavissa: https://www.ruokavirasto.fi/globalassets/tietoa-meista/asiointi/oppaat-ja-lomakkeet/yri-tykset/elintarvikeala/elintarvikehuoneistot/eviran_ohje_16035_2_fi_ruokaapu.pdf Viitattu 26.2.2019.

Ruusuvuori, J. (2010). Litteroijan muistilista. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi* (s. 424–431). Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (2010). Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 9–36). Tampere: Vastapaino.

Saari, J. (2016). Aluksi: Matkalla yksinäisyyteen. Teoksessa J. Saari (toim.), *Yksinäisten Suomi* (s. 9–29). Helsinki: Gaudeamus.

Saastamoinen, M. (2011). Intensiivistyvä yksilöllistyminen ja sosiaalisuuden muuttuvat muodot. Teoksessa S. Kangaspunta (toim.), *Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen* (s. 61–91). Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Salo, U-M. (2015). Simsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. Teoksessa S. Aaltonen ja R. Högbäck (toim.), *Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa* (s. 166–190). Tampere: Tampere University Press.

Salonen, A-S. (2016). *Food for the soul or the soul for food: users' perspectives on religiously affiliated food charity in a Finnish city*. Academic Dissertation, Faculty of Theology. Helsinki: Unigrafia.

Schwandt, T.A. & Gates E.F. (2018) Case Study Methodology. Teoksessa N.K. Denzin ja Y.S. Lincoln (toim.) *The Sage Handbook of Qualitative Research* (s. 341–358). Los Angeles: SAGE.

Silvasti, T. (2008). Elintarvikejärjestelmä globalisoituu – Ruokaturvasta yksityinen liikesuhde? Teoksessa S. Hänninen, J. Karjalainen, K-M. Lehtelä & T. Silvasti (toim.), *Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa* (s. 241–262). Helsinki: Stakes.

Simmel, G. (2005). *Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895–1917*. Helsinki: Gaudeamus.

Sobal, J. (2000). Sociability and Meals: Facilitation, Commensality and Interaction. Teoksessa HL Meiselman (toim.), *Dimensions of the Meal. The Science, Culture, Business and Art of Eating* (s. 119–133). Gaithersburg, Maryland: An Aspen Publication.

Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 205/2017. Sosiaali- ja terveysministeriön www-sivut. Saatavissa: https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/stm-suomalaisten-osallisuuden-vaikutetaan-ruoka-apua-tehokkaammin-varmistamalla-yhteiskunnan-rakenteiden-toimivuus. Viitattu 14.3.2019.

Suggs, L.S., Della Bella, S., Rangelov, N & Marques-Vidal P. (2018). Is it better at home with my family? The effects of people and place on children's eating behavior. *Appetite* 121, s. 111 – 118.

Syödään Yhdessä, teemavuoden www-sivut. Saatavissa: <http://syodaanyhdessa.fi>. Viitattu 14.1.2019.

Tuomi, L. (2018). Haastattelu 9.5.2018.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. (6. uudistettu painos.) Helsinki: Tammi.

Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta. (2016). Sisäministeriön julkaisu 2/2016. Saatavissa: https://intermin.fi/documents/1410869/4113506/67644_julkaisu_082016.pdf/1bfa515-e73e-4ca3-8b03-59991a98c0e3/67644_julkaisu_082016.pdf.pdf Viitattu 4.12.2018.

van der Horst, H., Pascucci, S. & Bol, W. (2014). The “dark side” of food banks? Exploring emotional responses of food bank receivers in the Netherlands. *British Food Journal* 116 (9), (s. 1506–1520).

Verkosto jakaa ruoka-avun, Yhteisen pöydän www-sivut. Saatavissa: <http://www.yhteinenpoyta.fi/verkosto-jakaa-ruoka-avun/> Viitattu 26.11.2018.

Vuosien varrella, Martta-järjestön www-sivut. Saatavissa: <https://www.martat.fi/martat/marttajarjesto/marttaperinne/vuosikymmenet/> Viitattu 4.3.2019.

Yeung, A.B. (2005). Tutkimustyökaluja vapaaehtoisuuden mysteerin. Teoksessa M. Nylund & A.B.Yeung (toim.), *Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus* (s. 83–103). Tampere: Vastapaino.

Liitteet

LIITE 1

Hei!

Valmistun piakkoin kotitalousopettajaksi Helsingin yliopistosta ja teen maisterintutkielmaani Yhteisen pöydän toiminnasta. Olisin todella kiitollinen, jos voisit vastata tähän kyselyyn, siitä olisi minulle suuri apu. Vastaaminen on täysin nimetöntä. Olisin myös erittäin kiitollinen, jos suostuisit n. puoli tuntia kestävään haastatteluun myöhemmin sovittuna ajankohtana. Haastattelu tapahtuisi kahden kesken nimettömästi ja luottamuksellisesti. Olen erityisesti kiinnostunut yhdessä syömisestä ja Yhteisen pöydän lounaiden merkityksestä sinulle, ja haastattelussa keskusteltaisiin näistä aiheista.

Voit palauttaa tämän kyselylomakkeen ovella olevaan laatikkoon. Jos haluat osallistua haastatteluun, olen tavattavissa ovella, ja voimme sopia sinulle parhaiten sopivan haastatteluajankohdan ja -paikan. Jokainen haastatteluun osallistunut saa pieneksi vaivapalkaksi kahvipaketin.

Suuret kiitokset avustasi!

Ystävällisin terveisin,

Hanna Larjavaara
hanna.larjavaara@helsinki.fi

KYSELY

1. Kuinka usein käyt Yhteisen pöydän lounailla Hämeenkylässä tai muualla Vantaalla?

2. Mikä saa sinut tulemaan Yhteisen pöydän lounaille? Mitkä asiat Yhteisessä pöydässä ovat sinulle tärkeitä?

3. Lounaan yhteydessä on myös ruokakassien jakoa. Kumman koet itsellesi tärkeämmäksi, lounaan vai ruokakassin? Miksi?
